

**ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**
PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ
Π.Μ.Σ. “ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ”

Διπλωματική εργασία με θέμα:

«Κοινωνικός δαρβινισμός και εγκληματολογική σκέψη»

ΜΥΡΣΙΝΗ- ΡΑΦΑΕΛΑ ΚΑΡΒΟΥΝΙΕΡΗ- ΓΑΛΙΑΤΣΟΥ

A.M. 3218M003

ΜΕΛΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ:

Καθ. Γρ. Λάζος (Επιβλέπων)

Ομ. Καθ. Ι. Φαρσεδάκης

Επ. Καθ. Β. Βλάχου

Αθήνα, Μάιος 2021

Copyright © Μυρσίνη- Ραφαέλα Καρβουνιέρη- Γαλιάτσου, 2021

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς την συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Στην οικογένεια μου

Ένα μεγάλο ευχαριστώ στον επιβλέποντα καθηγητή μου, κ. Γρηγόρη Λάζο, για την πολύτιμη βοήθεια, την καθοδήγηση και τη στήριξη του, καθώς και στα μέλη της τριμελούς επιτροπής, τον Ομ. Καθ. κ. Ι. Φαρσεδάκη και την Επ. Καθ. κ. Β. Βλάχου.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία επιχειρεί να αποτυπώσει τη συσχέτιση μεταξύ του «κοινωνικού δαρβινισμού» και της «εγκληματολογικής σκέψης» του 19^{ου} αι. στην Ευρώπη μέσα από ενδελεχή έρευνα και μελέτη σχετικής βιβλιογραφίας. Αρχικά, θα γίνει μια συνοπτική ιστορική αναδρομή και στη συνέχεια θα επιχειρήσουμε να προσεγγίσουμε την έννοια του κοινωνικού δαρβινισμού. Θα γίνει αναφορά στη θεωρία της εξέλιξης των ειδών, όπως διατυπώθηκε από τον Κάρολο Δαρβίνο το 1859, ενώ παράλληλα θα σχολιαστεί η επιρροή της θεωρίας του Jean- Baptiste Lamarck αλλά και των θέσεων του Herbert Spencer. Στη συνέχεια, θα γίνει προσπάθεια εμβάθυνσης στην θετική εγκληματολογική σκέψη και θα γίνει αναφορά στην ευγονική και σε σχετικές επιστημονικές απόψεις, στις βιολογικές θεωρίες και στον κοινωνικό συμβολισμό.

Λέξεις- κλειδιά:

Κοινωνικός δαρβινισμός, εγκληματολογική σκέψη, εξέλιξη, κληρονομικότητα, ντετερμινισμός, ευγονική, κοινωνιοβιολογία

ABSTRACT

Present work attempts to describe the correlation between “Social Darwinism” and 19th century ‘s “Criminological Thought” in Europe through in-depth research and study of relevant bibliography. We will make a brief historical review and then we will try to approach the concept of “Social Darwinism”. Reference will be made to the theory of the evolution of the species as formulated by Charles Darwin in 1859, while the influence of the theory of Jean – Baptiste Lamarck and the positions of Herbert Spencer will be commented. Then, an attempt will be made to delve into positive criminological thinking and reference will be made to eugenics, related scientific views, biological theories and theory of social symbolism.

Key-words:

Social Darwinism, criminological thought, evolution, heredity, determinism, eugenics, socio-biology.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	v
ABSTRACT.....	vi
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	1
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ	4
ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΟΡΩΝ	4
1.1 Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΔΑΡΒΙΝΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΞΕΛΙΞΗ	4
1.2 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΔΑΡΒΙΝΙΣΜΟΣ	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ	15
ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ	15
2.1.Η ΑΠΟΡΡΟΙΑ ΤΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΣΤΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΤΟΥ 19ΟΥ ΑΙΩΝΑ.....	15
2.2.Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΕΝΤΑΞΗΣ- Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ	20
2.3.Η ΜΕΓΑΛΗ ΒΡΕΤΑΝΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 19 ^Ο ΑΙΩΝΑ.....	24
2.4 ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 19 ^Ο ΑΙΩΝΑ	27
2.4 Ο SPENCER ΚΑΙ Η ΘΕΩΡΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΜΠΙΑΝΤΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ	29
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ	34
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΔΑΡΒΙΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΕΠΙΡΡΟΕΣ	34
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ	34
Ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΔΑΡΒΙΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ ΣΤΙΣ ΗΠΑ: ΜΙΑ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ.....	34
1.1 ΓΑΛΛΙΑ.....	34
1.2 ΓΕΡΜΑΝΙΑ	47
1.3 ΒΡΕΤΑΝΙΑ.....	51
1.4 Η.Π.Α.....	53
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ	56
ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΗ ΣΚΕΨΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΔΑΡΒΙΝΙΣΜΟΣ	56
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ	56
ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ	56
1.1 ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΚΗ	56

1.2 ΕΚΦΥΛΙΣΜΟΣ	58
1.3 LOMBROSO και ΙΤΑΛΙΚΗ ΘΕΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ.....	60
1.4 ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΙΤΑΛΙΚΗ ΘΕΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ.....	72
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ	76
ΒΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ, ΕΥΓΟΝΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΣΥΜΒΟΛΙΣΜΟΣ	76
2.1 ΕΥΓΟΝΙΚΗ.....	76
2.2 ΚΟΙΝΩΝΙΟΒΙΟΛΟΓΙΑ	79
2.3 Η ΒΙΟ – ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΚΛΑΔΟΣ ΤΗΣ ΝΕΥΡΟ – ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ.....	82
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ- ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	89
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	99
Ελληνόγλωσση.....	99
Ξενόγλωσση.....	100

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Σε πολλές περιπτώσεις στην ιστορία της ανθρωπότητας η επιβολή μιας κοινωνικής ομάδας εις βάρος κάποιας άλλης δικαιολογήθηκε στα πλαίσια μιας ηθικής, πολιτισμικής, θρησκευτικής ή βιολογικής ανωτερότητας. Οι όροι αυτοί τείνουν να χρησιμοποιούνται πολλές φορές ο ένας στη θέση του άλλου· για παράδειγμα, ο πολιτισμικά ανώτερος ταυτίζεται με τον βιολογικά ανώτερο και αντιστρόφως. Στην πραγματικότητα όμως, το κίνητρο που βρίσκεται πίσω από τη στρατηγική της κυριαρχίας έναντι κάποιων ομάδων, φυλών ή εθνών, είναι η ανάγκη της διασφάλισης της προνομιάς της θέσης μερικών και η επαύξηση της ισχύος τους.

Η παρούσα πραγματεύεται το ζήτημα της εκλογίκευσης και της αιτιολόγησης των πρακτικών μιας κοινωνικής τάξης εις βάρος μιας άλλης, σε ένα πολύ συγκεκριμένο πλαίσιο, στην Ευρώπη του 19^{ου} αιώνα. Η εργασία αφορά σε δυο έννοιες για τις οποίες πρέπει να αποκωδικοποιηθεί ο τρόπος με τον οποίο συσχετίζονται. Η πρώτη είναι η έννοια του κοινωνικού δαρβινισμού και η δεύτερη της εγκληματολογικής σκέψης.

Το φαινόμενο της αποβολής των ανίκανων μελών μιας κοινωνίας δεν εμφανίστηκε πρώτη φορά με την κοσμοθεώρηση του κοινωνικού δαρβινισμού. Στην Αρχαία Σπάρτη τα βρέφη που κρίνονταν αδύναμα και καχεκτικά, έβρισκαν το θάνατο στον Καιάδα. Με αυτόν τον τρόπο προσπαθούσαν οι Σπαρτιάτες να διασφαλίσουν και να εξασφαλίσουν ότι το γένος θα παρέμενε ισχυρό και ότι οι στρατιώτες θα ήταν ρωμαλέοι και μάχιμοι. Παρομοίως, η ανταγωνιστική φύση του ατόμου δεν έγινε σημείο αναφοράς μόνο στο συγκεκριμένο πλαίσιο του 19^{ου} αιώνα για να εξυπηρετήσει τα συμφέροντα αποκλειστικά εκείνης της ομάδας σε εκείνη την εποχή.

Η ανθρώπινη συμπεριφορά είχε γίνει αντικείμενο έρευνας και ερμηνείας πολλούς αιώνες πριν, από την απαρχή της ανθρωπότητας (Νόμοι Χαμουραμί, Έπος του Γιλγαμές). Πλησιάζοντας στον 19^ο αιώνα, στην περίοδο προς εξέταση, θα αναφέρουμε το παράδειγμα του Hobbes, που κάνει λόγο στην ανταγωνιστική φύση του ανθρώπου. Ο Hobbes είχε υπογραμμίσει την ανταγωνιστική του φύση στην προσπάθειά του να εξηγήσει τη θεωρία του για το κοινωνικό συμβόλαιο. Το χρονικό πλαίσιο το οποίο καλείται να προσεγγίσει η εργασία μας στην προσπάθεια συσχέτισης των δύο εννοιών είναι πολύ ιδιαίτερο και παράλληλα πολύ αχανές και δυσπρόσιτο. Δυσπρόσιτο από την άποψη πως πρέπει να συγκροτηθεί μια συνέχεια

μεταξύ της εξέλιξης των όρων αυτών, με στόχο και την πληρέστερη δυνατή σύνδεσή του και αχανές από την άποψη πως χωρίς αυστηρά όρια το θέμα τείνει να ‘αγγίζει’ κάθε τομέα της ανθρώπινης σκέψης και διανόησης, στοιχείο που φυσικά καθιστά την ανάλυσή του εγχείρημα δίχως τέλος.

Η κοσμοθεώρηση αυτή, λοιπόν, η οποία αναδύεται εκείνη την περίοδο, στα μέσα του 19^{ου} αιώνα, αντλεί το περιεχόμενό της και από την επαναστατική θεωρία του Δαρβίνου για την εξέλιξη των ειδών και από τις θέσεις του Herbert Spencer για την κοινωνική εξέλιξη. Παράλληλα, συντελούνται κοσμογονικές μεταβολές που αφορούν στο κοινωνικό- πολιτικό πεδίο και συνδέονται άρρηκτα με την ανάδυση και εδραίωση του καπιταλισμού. Απόρροια της βιομηχανικής επανάστασης και του κινήματος του Διαφωτισμού είναι η άνοδος των θετικών επιστημών και η ανάδειξη της αστικής τάξης. Μια ακόμη παράμετρος που πρέπει να λάβουμε υπόψιν μας είναι η αθρόα συγκέντρωση μεγάλων πληθυσμών στα αστικά κέντρα προς εύρεση εργασίας. Όλες αυτές οι ραγδαία μεταβαλλόμενες συνθήκες έχουν ως αποτέλεσμα τη συγκέντρωση και την τριβή πολλών διαφορετικών ατόμων από διαφορετικό τόπο προέλευσης και διαφορετικές προσλαμβάνουσες.

Παράλληλα, η Μ. Βρετανία αναδεικνύεται σε τεράστια επεκτατική δύναμη με πολλές αποικίες ανά τον κόσμο. Στον απόηχο όλων αυτών των μεταβολών αρχίζουν να παρουσιάζονται και να εκδηλώνονται κοινωνικά φαινόμενα τα οποία φαίνεται να επιτείνονται με το πέρασμα των ετών. Τα φτωχότερα κοινωνικά στρώματα βιώνουν την περιθωριοποίηση και τη διαιώνιση αβάσταχτων συνθηκών διαβίωσης, όπως είναι η εξαντλητική εργασία, οι κακές συνθήκες υγιεινής, η υψηλή θνησιμότητα και η μη πρόσβαση σε ιατροφαρμακευτική περίθαλψη. Ξαφνικά η κοινωνία της προόδου και του πολιτισμού που είχε ‘ευαγγελιστεί’ ο Διαφωτισμός μοιάζει με φενάκη.

Η αστική άρχουσα τάξη και ειδικά οι φορείς του κοινωνικού ελέγχου επιδιώκουν να περιορίσουν τα φαινόμενα που σχετίζονται με την παρακμή του ηθικού και βιολογικού επιπέδου, και ταυτόχρονα οδηγούν σε αύξηση της παραβατικότητας και εν τέλει της εγκληματικότητας. Απόρροια της αύξησης του φαινομένου της εγκληματικότητας ήταν η προσπάθεια στοιχειοθέτησης μεθόδων και τακτικών αναγνώρισης, διάγνωσης και αντιμετώπισης του εγκληματικού φαινομένου και κυρίως ελέγχου του εγκληματία. Προϊόντος του χρόνου, η επιστημονική διανόηση στράφηκε επιμελώς στη διερεύνηση και στον εντοπισμό των στοιχείων εκείνων που

μπορούσαν να επισημάνουν τον παραβάτη και εν τέλει τον εγκληματία τύπο. Σε συνάρτηση με το πλαίσιο της εποχής, οι θεωρίες που είχαν ως αντικείμενό τους τη διάγνωση της εγκληματικής προδιάθεσης ενός ατόμου, και το χαρακτηρισμό του ως εγκληματία, επηρεασμένες και από τη θεωρία της εξέλιξης, βασίστηκαν στη βιολογική θεώρηση για το έγκλημα.

Με αναφορά σε όλες τις ως άνω θεωρίες και ιστορικές εξελίξεις, θα προσπαθήσουμε να αναδείξουμε τη συσχέτιση μεταξύ κοινωνικού δαρβινισμού και εγκληματολογικής σκέψης.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΟΡΩΝ

1.1 Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΔΑΡΒΙΝΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΞΕΛΙΞΗ

Η θεωρία της εξέλιξης των ειδών διαμέσω της φυσικής επιλογής, όπως διατυπώθηκε από τον Κάρολο Δαρβίνο το 1859, στο έργο του *Η Προέλευση των Ειδών*, άλλαξε για πάντα την αντίληψη για τη φύση και τον άνθρωπο και επηρέασε την πανανθρώπινη σκέψη στο σύνολό της. Αν και πριν από το Δαρβίνο είχαν εκφραστεί θεωρίες που αφορούσαν στην προέλευση και εξέλιξη των οργανισμών, ο Δαρβίνος ήταν ο πρώτος που κατάφερε να πλαισιώσει και να σχηματίσει μια συνολική θεωρία που να εξηγεί τους μηχανισμούς που λειτουργούν και κατ' επέκταση τον τρόπο με τον οποίο τα είδη εξελίσσονται. Νωρίτερα, ο Pasteur κατέρριψε τον 19^ο αιώνα όχι μόνο λογικά αλλά και πειραματικά τη δοξασία για την αβιογενετική προέλευση των οργανισμών από νεκρή ύλη, άποψη που είχε εκφραστεί από τον Αριστοτέλη (4^{ος} αιώνας) και διατηρήθηκε σε βάθος αιώνων. Αν και ο Pasteur απέδειξε τη βιογενετική προέλευση της ζωής, δεν ασχολήθηκε ωστόσο με την εξέλιξη των οργανισμών. Ο Δαρβίνος όμως, με αφορμή ένα υπερπόντιο ταξίδι, παρατήρησε, εξέτασε και συμπέρανε πως, τα είδη, σε αντίθεση με την κοινά παραδεδεγμένη αντίληψη που επικρατούσε, δε μένουν σταθερά και αμετάβλητα, αλλά κατά τη διάρκεια μεγάλων χρονικών περιόδων, μεταβάλλονται.

Η ριζοσπαστική για τα δεδομένα της εποχής άποψη που διατύπωσε ο Δαρβίνος, ερχόταν σε ρήξη με την ισχύουσα αντίληψη για τη σταθερότητα των ειδών, που διατύπωσε ο Λινναίος το 18^ο αιώνα, αντίληψη που υποστήριζε πως τα είδη είναι αναλλοίωτα. Ο Δαρβίνος, λοιπόν, δεν περιορίστηκε μόνο στο ότι τα είδη τελικά μεταβάλλονται, αλλά διατύπωσε και σκέψεις για το πώς μεταβάλλονται. Πιο συγκεκριμένα, ο συλλογισμός του Δαρβίνου για την εξέλιξη των ειδών είναι ο ακόλουθος: οι οργανισμοί τείνουν να αυξηθούν από γενιά σε γενιά με γεωμετρική πρόοδο. Παρόλα αυτά, και ενώ τα άτομα κάθε είδους τείνουν να αυξηθούν, ο αριθμός τους παραμένει σχεδόν σταθερός σε κάθε γενιά. Αυτό σημαίνει πως για να διατηρείται σταθερός ο αριθμός τους πρέπει να γίνεται πάλι μεταξύ των οργανισμών

για την επιβίωσή τους. Επιπροσθέτως, στα άτομα του ίδιου είδους παρατηρούνται διαφορές όχι μόνο μορφολογικές αλλά και διαφορές που σχετίζονται με την επιβίωσή τους. Παράλληλα, σημειώνει πως μερικά άτομα του είδους ευνοούνται περισσότερο από κάποια άλλα στον αγώνα τους για επιβίωση και σαν αποτέλεσμα τα πιο ευνοημένα άτομα αυξάνονται γρηγορότερα και επικρατούν, ενώ τα άλλα λιγοστεύουν και μπορεί να εξαφανιστούν. Από τα παραπάνω κατέληξε στο συμπέρασμα πως, καθώς με το χρόνο συσσωρεύονται ευνοϊκά γνωρίσματα σε μερικά άτομα, αυτά διαφοροποιούνται από τα άλλα του αρχικού πληθυσμού, ώστε τελικά καταλήγουν να αποτελούν ένα νέο είδος. Ο Δαρβίνος στο βιβλίο του ονομάζει το μηχανισμό αυτό, σύμφωνα με τον οποίο διατηρείται και επιβιώνει ο καλύτερα προσαρμοσμένος, *φυσική επιλογή*. Έτσι αιτιολογείται η εξέλιξη των οργανισμών αλλά και η ποικιλία των μορφών ζωής στη γη (Η εξέλιξη των ειδών, στο *Βιολογία*, Γ' Λυκείου, 1984, 171-174).

Ωστόσο, η επιστήμη της Βιολογίας έχει γνωρίσει ραγδαία ανάπτυξη από τότε. Η σύγχρονη θεωρία για την εξέλιξη των ειδών μπορεί να συνοψιστεί όπως αποτυπώνεται στο Hawkins (1997, 24), δίνοντας βάση σε συγκεκριμένες λέξεις-κλειδιά, όπως η επιβίωση, η κληρονομικότητα, η σεξουαλική αναπαραγωγή, η επιτυχημένη αναπαραγωγική ικανότητα και η μετάλλαξη. Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, ο Δαρβινισμός είναι μια βιολογική θεωρία για το πώς σχηματίζονται νέα είδη και πώς υπάρχουντα είδη μπορεί να εξαφανιστούν. Το είδος είναι ένα σύνολο από άτομα που μπορούν και ανταλλάσσουν γονίδια μεταξύ τους και παράγουν γόνιμους απογόνους. (Η σύγχρονη αντίληψη για την εξέλιξη των οργανισμών, στο *Βιολογία*, Γ' Λυκείου, 1984, 174). Ο Δαρβινισμός υποστηρίζει ότι αν και η κληρονομικότητα γενικά λειτουργεί σαν μηχανισμός ώθησης για τη συνέχεια των ειδών, δημιουργούνται μεταβολές (variations) εντός αυτόνομων οργανισμών μέσω γενετικών μεταλλάξεων (mutations) και μέσω του ανασυνδυασμού γενετικού υλικού που προκύπτει από την σεξουαλική αναπαραγωγή. Εάν, λοιπόν, κάποια από τις μεταβολές που προκαλούνται από τη μετάλλαξη και τον ανασυνδυασμό μεταφέρουν ένα πλεονέκτημα σε συγκεκριμένους οργανισμούς εντός ενός συγκεκριμένου περιβάλλοντος, τότε αυτό θα ενισχύσει την επιβίωσή και/ ή την αναπαραγωγική του επιτυχία. Ακολούθως, ο απόγονός του θα κληρονομήσει το χαρακτηριστικό που φέρει το πλεονέκτημα, και με τη σειρά της η αλλαγή αυτή θα επεκταθεί κατά μήκος του πληθυσμού που αναπαράγεται. Αυτός είναι ο μηχανισμός της φυσικής επιλογής, που

λειτουργεί με γνώμονα το κέρδος για την επιβίωση του οργανισμού (Η σύγχρονη αντίληψη για την εξέλιξη των οργανισμών, στο *Βιολογία*, Γ' Λυκείου, 1984, 175).

Αντίθετα από την ισχύουσα άποψη, ο Δαρβίνος παραδέχτηκε ότι υπήρχε 'χώρος' στη θεωρία για την εξέλιξη των ειδών και για το μηχανισμό της κληρονομικότητας των επίκτητων χαρακτηριστικών, θεωρία που έχει συνδεθεί με το έργο του Λαμάρκ. Πιο συγκεκριμένα, έχει σχολιαστεί πως ο κανόνας των επίκτητων χαρακτηριστικών που διατυπώθηκε από το Λαμάρκ λειτουργούσε συμπληρωματικά στη θεωρία της φυσικής επιλογής που είχε διατυπώσει ο ίδιος ο Δαρβίνος, οδηγώντας από κοινού σε μια πληρέστερη θεωρία για την εξέλιξη των ειδών (Greene, 1963, 121, σε Hawkins 27).

Η πραγματεία του Δαρβίνου για την εξέλιξη των ειδών, όπου αποδεικνύεται και υποστηρίζεται η εξέλιξη του ανθρώπινου οργανισμού (μέσω μηχανισμών και κανόνων που καλύπτουν όλα τα έμβια όντα ανεξαιρέτως), αποτελούσε κατάφορη πρόκληση για την παγιωμένη αντίληψη της εποχής σύμφωνα με την οποία ο άνθρωπος αποτελούσε ξεχωριστό δημιούργημα σε σχέση με τα υπόλοιπα έμβια όντα (Hawkins, 1997, 28). Έπειτα, επέμεινε στη συνέχεια μεταξύ ανθρώπων και ζώων, ισχυριζόμενος πως οι διαφορές είναι ποσοτικές και όχι ποιοτικές και επέκτεινε το συλλογισμό του από τα φυσικά χαρακτηριστικά και στην γλώσσα, την λογική, τη φαντασία και την ηθική (morality) (Kohn, 1985, 327-365 σε Hawkins, 1997, 28). Ενώ για πολλούς συγχρόνους του Δαρβίνου η ηθική θεωρούνταν προτέρημα που εντοπιζόταν μόνο στον άνθρωπο, ο ίδιος υποστήριζε ότι αφού ο άνθρωπος είναι κοινωνικό ον, αναμφίβολα μοιράζεται ίδια στοιχεία με άλλα κοινωνικά ζώα, όπως για παράδειγμα τον αλτρουισμό ή το θάρρος. Θεωρητικά, λοιπόν, η επιβίωση και η αναπαραγωγική επιτυχία εναπόκεινται στους δειλούς και τους εγωιστές, αφού όσοι επιδεικνύουν θάρρος συχνά πέφτουν θύματα της αρετής τους αυτής και άρα δεν καταφέρνουν να αναπαραχθούν. Αυτή η θεωρητική υπόθεση έδωσε τροφή για σκέψη αλλά και ευνόησε θεωρήσεις για την τακτική που πρέπει να ακολουθηθεί προκειμένου η κοινωνία να προοδεύει και να εξελίσσεται προς το καλύτερο. Έτσι ανέκυψε και το ερώτημα για το ποια είναι τα 'κατάλληλα' άτομα που μπορούν να συμβάλλουν ή να συνηγορήσουν υπέρ της επίτευξης των στόχων αυτών, καθώς και το ποιες ενέργειες πρέπει να συντελεστούν για να επιτευχθεί η αύξηση των ατόμων αυτών και η μείωση των 'ακατάλληλων'.

Ωστόσο, οι απόψεις που εξέφρασε ο Δαρβίνος μπορούν να αναλυθούν και διαφορετικά, και εδώ άλλωστε έγκειται και το ζήτημα. Η δαρβινική θεωρία έγινε αντικείμενο ανάλυσης από διάφορους επιστήμονες, μέχρι ο Δαρβίνος να εκδώσει την ‘Κάθοδο του Ανθρώπου’. Η θεωρία της φυσικής επιλογής είχε ήδη χρησιμοποιηθεί και εφαρμοστεί από άλλους θεωρητικούς σε κοινωνικές ή πολιτικές θεωρίες που αποσκοπούσαν στο να εξηγήσουν την ανθρώπινη εξέλιξη στην κοινωνική σφαίρα. Επιστρέφοντας όμως στην αμφισημία του ζητήματος, παρατηρούμε ότι, ενώ ο Δαρβίνος υποστήριζε ότι στο άτομο τα θετικά στοιχεία της υπακοής και της πίστης μπορεί να αποβούν μοιραία, σε μια φυλή που θα αποτελείται από πολλά τέτοια άτομα που θα έχουν κοινές αναφορές, και θα αποβλέπουν στο κοινό καλό της, αυτό μπορεί να λειτουργήσει ως μηχανισμός επιβολής της εξελικτικής αλλαγής (Hawkins, 1997, 29). Στη βάση αυτή στηρίχθηκαν αργότερα πολλές στρατηγικές που μιλούσαν για την φυλετική ή εθνική καθαρότητα, ως σχέδιο επαναφοράς της κοινωνίας στους ρυθμούς της προόδου ή σαν τρόπο ‘επανεκκίνησης’ ήδη επιβαρυσμένων συνθηκών διαβίωσης.

Από τα παραπάνω, είναι έκδηλη η πεποίθηση του Δαρβίνου πως η φυσική επιλογή λειτουργεί και στην ανθρώπινη εξέλιξη. Ήταν πεπεισμένος πως και οι πρόγονοί μας είχαν υποστεί το νόμο της φυσικής επιλογής στον αγώνα τους για επιβίωση. Ωστόσο, θεωρούσε πως στις αναπτυσσόμενες κοινωνίες η φυσική επιλογή παρουσιαζόταν μετριασμένη. Τόνιζε πως το αίσθημα της συμπάθειας είχε οδηγήσει στην επαύξηση της πρόνοιας και της φιλανθρωπίας που όχι μόνο υποστήριζαν τους διανοητικά και σωματικά ανίκανους αλλά τους επέτρεπαν και να πολλαπλασιάζονται. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, όπως ο ίδιος σημείωνε, τον κίνδυνο να μειωθεί η βιολογική αξία των πληθυσμών των ‘ιδιαίτερα πολιτισμένων εθνών’. Σύμφωνα με τα παραπάνω, ο αγώνας για επιβίωση φαινόταν να μετριαζεται σε μεγάλο βαθμό εντός των πολιτισμένων εθνών. Σε ιδανικές όμως συνθήκες, και αν η διαδικασία της φυσικής επιλογής λειτουργούσε απρόσκοπτα, σε βάθος χρόνου αυτή η διαδικασία θα ήταν υπεύθυνη για τον ‘αφανισμό βάρβαρων φυλών και ανθρωπόμορφων πιθήκων’ (Darwin, 1859/1997). Αυτή η συλλογιστική μελλοντικά θα παρείχε πρόσφορο έδαφος για την ανάπτυξη θεωρήσεων που προωθούσαν ρατσιστικές, φυλετικές και ταξιστικές απόψεις.

Όπως σχολιάζει ο Hawkins, η θεωρία του Δαρβίνου για τη φυσική επιλογή αποτέλεσε περιεχόμενο και συγχρόνως συνέβαλε στη συγκρότηση μιας ευρύτερης κοσμοθεώρησης (Hawkins, 1997, 30 βλ. και υποσημ. 22). Η κοσμοθεώρηση

αποτελεί μια σύνθεση του τρίπτυχου φύση- χρόνος- ανθρώπινη φύση/ υπόσταση και δε μπορεί να θεωρηθεί πολιτική ή/ και κοινωνική θεωρία, καθώς εκλείπει το συστατικό στοιχείο της ιδεολογίας (Hawkins, 1997, 21). Αυτό αποτέλεσε ένα συνολικό πλαίσιο που έδωσε τη σημασία και το νόημα της στη θεωρία της φυσικής επιλογής. Αυτή η κοσμοθεώρηση αποτελούνταν από τα παρακάτω στοιχεία (κανόνες). Πρώτον, την πεποίθηση ότι οι βιολογικοί νόμοι κυριαρχούσαν επί του συνόλου της ενόργανης φύσης, συμπεριλαμβανομένου και του ανθρώπου, ότι η πίεση που προέκυπτε από την αύξηση του πληθυσμού σε αντιδιαστολή με τους περιορισμένους πόρους δημιουργούσε έναν αγώνα για επιβίωση, αλλά και ότι τα σωματικά και πνευματικά χαρακτηριστικά που προσδίδουν ένα πλεονέκτημα στους κατόχους τους στον αγώνα (ή στο σεξουαλικό ανταγωνισμό) δύναντο, μέσω της κληρονομικότητας (inheritance), να διασπαρθούν στον πληθυσμό. Συμπληρωματικά, τα συσσωρευμένα χαρακτηριστικά (effects) της επιλογής και της κληρονομικότητας σε βάθος χρόνου, είχαν ως αποτέλεσμα την ανάδυση νέων ειδών και την εξαφάνιση άλλων (Hawkins, 1997, 31).

Περνώντας στον Κοινωνικό Δαρβινισμό, αυτή η κοσμοθεώρηση περιλαμβάνει και το στοιχείο μιας εξαιρετικά σημαντικής υπόθεσης. Αυτή η υπόθεση συνδέεται ντετερμινιστικά με την απομάκρυνση του Δαρβίνου, από τις μεταφυσικές και τελεολογικές εξηγήσεις για το σχηματισμό των ειδών. Η υπόθεση αυτή, που εντοπίζεται στον κοινωνικό δαρβινισμό, διευρύνει το πεδίο εφαρμογής του ντετερμινισμού, ώστε να περιλαμβάνει όχι μόνο τα σωματικά χαρακτηριστικά των ανθρώπων αλλά να επεκτείνεται και στην κοινωνική τους ύπαρξη, καθώς και σε αυτά τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά που διαδραματίζουν θεμελιώδη ρόλο στην κοινωνική ζωή, όπως είναι για παράδειγμα η λογική, η θρησκεία και η ηθική.

Οι κοινωνικοί δαρβινιστές υποστηρίζουν πώς πολλές πτυχές του πολιτισμού (θρησκεία, πολιτικοί θεσμοί, η άνοδος και η πτώση αυτοκρατοριών κλπ), αλλά και πολλά ψυχολογικά και συμπεριφοριστικά χαρακτηριστικά μπορούν να εξηγηθούν αν εφαρμόσουμε τα τέσσερα πρώτα στοιχεία σε αυτούς τους τομείς. Για τους κοινωνικούς δαρβινιστές ισχύουν δυο θεμελιώδη στοιχεία για την ανθρώπινη φύση· πρώτον, ότι η ανθρώπινη φύση αποτελεί συνέχεια της ζωικής ψυχολογίας και ότι η ανθρώπινη φύση έχει εξελιχθεί μέσα από τη διαδικασία της φυσικής επιλογής (Hawkins, 1997, 31).

Λαμβάνοντας υπόψιν τα όσα διατυπώθηκαν παραπάνω, ο συγγραφέας υποστηρίζει πως ο κοινωνικός δαρβινισμός δεν αποτελεί, αφ' εαυτού, μια κοινωνική ή πολιτική θεωρία. Μάλλον, αποτελείται από μια σειρά αλληλοσυνδεόμενων υποθέσεων και προτάσεων για τη φύση, το χρόνο και το πώς η ανθρωπότητα εδράζεται και στα δύο. Εφόσον δε διαθέτει κάποια συγκεκριμενοποιημένη άποψη που αφορά στην ανθρώπινη κοινωνική και πνευματική ανάπτυξη, αλλά ούτε και κάποιο ιδιαίτερο όραμα για τις βέλτιστες συνθήκες σχετικά με την ανθρώπινη κοινωνική και πνευματική (spiritual) ύπαρξη, ο κοινωνικός δαρβινισμός δε διαθέτει το ιδεολογικό συστατικό στοιχείο μιας θεωρίας. Αυτό βέβαια δε σημαίνει πως ο ίδιος ο Δαρβίνος δεν εμφορούνταν από κάποια ιδεολογία ή ήταν κενός ιδεολογικών συμφερόντων ή ακόμη και ότι αυτά διαδραμάτισαν αμελητέο ρόλο στο δικό του σχηματισμό της κοσμοθεώρησης. Αυτό που ο Hawkins (1997, 34) προβάλλει σε αυτό το σημείο του έργου του είναι ότι η κοσμοθεώρηση δεν εμφορείται από οποιεσδήποτε θρησκευτικές, πολιτικές ή ηθικές αντιλήψεις μπορεί να είχε ευαγγελιστεί ο ίδιος ο Δαρβίνος. Όπως σχολιάστηκε και στην αρχή του κεφαλαίου αυτού, ο κοινωνικός δαρβινισμός αποτελεί μια έννοια που είναι δύσκολο να οριστεί με σαφήνεια, πόσο μάλλον να βρεθεί ένας απόλυτα αντιπροσωπευτικός και περιεκτικός ορισμός. Αυτό, παρότι καθιστά από τη μία δύσκολο το έργο της αποσαφήνισης, από την άλλη υπογραμμίζει τη 'δυνατότητα' της έννοιας να 'ελίσσεται'. Με τη σειρά του αυτό εξηγεί πώς ο κοινωνικός δαρβινισμός μπορεί να μεταφερθεί και να ενσωματωθεί σε ένα ολόκληρο φάσμα ιδεολογικών θέσεων.

Πιο συγκεκριμένα, αυτή η 'ικανότητα' της κοσμοθεωρίας να 'ελίσσεται' προκύπτει σε ένα βαθμό από τις ίδιες τις 'αστοχίες' και τις ασυνέχειες που παρατηρούνταν και στο έργο του ίδιου του Δαρβίνου. Ακόμα και στα ίδια τα γραπτά του, ο 'Δαρβινισμός' δεν ήταν κάτι αυτονόητο, κάτι παγιωμένο και επομένως ήταν αδύνατο να μεταβληθεί. Αντίθετα, θα μπορούσε να περιγραφεί καλύτερα ως σύνολο μοντέλων του εξελικτικού μετασχηματισμού, τα οποία έδωσαν διαφορετική έμφαση σε διαφορετικά σημεία σε διαφορετικά στάδια της επιστημονικής καριέρας του ίδιου του Δαρβίνου (Kohn, 1985, 755-772 και 810, σε Hawkins, 1997, 32).

Υπό αυτό το πρίσμα, και παρά τις όποιες ασυνέχειες μπορεί να παρατηρήθηκαν στο έργο του Δαρβίνου, αυτές ακριβώς οι αστοχίες είναι που μας βοηθούν να κατανοήσουμε το εκάστοτε ιδεολογικό πλαίσιο μέσα στο οποίο εδράστηκε και εκφράστηκε ο κοινωνικός δαρβινισμός. Για παράδειγμα, οι μηχανισμοί που

χρησιμοποιούνταν προκειμένου να επιτευχθεί η εξελικτική αλλαγή (φυσική επιλογή, σεξουαλική επιλογή κλπ) αποτελούσαν συστατικά στοιχεία του Δαρβινισμού, τα οποία κάθε επιστήμονας αξιοποιούσε και ανέλυε με το δικό του τρόπο. Έτσι, η κληρονομικότητα των επίκτητων χαρακτηριστικών τονίστηκε από πολλούς επιφανείς αποδέκτες του κοινωνικού δαρβινισμού. Μάλιστα, υποστηρικτές της θεωρίας αυτής (κληροδότηση επίκτητων χαρακτηριστικών) προέβαλαν τις περιβαλλοντικές αλλαγές σαν πηγή αυτών των μεταβολών (σε αντιδιαστολή με τις εγγενείς- εσωτερικές μεταλλάξεις), μια τοποθέτηση που θα μπορούσε να λειτουργήσει ως νομιμοποιητική βάση για στρατηγικές πολιτικής και κοινωνικής μεταρρύθμισης (Hawkins, 1997, 32-33).

Εν συνεχεία, και το σκεπτικό του ‘αγώνα για επιβίωση’ δέχθηκε διαφορετικές ερμηνείες από τους κοινωνικούς επιστήμονες. Από τη μια εξισώθηκε με τη βίαιη πάλη και τον πόλεμο ή ‘υπαγόμενα’ στις προτάσεις του Δαρβίνου σχετικά με την αποδυνάμωση της πάλης στα πολιτισμένα έθνη – οι πολεμικές επιχειρήσεις περιορίζονταν στα πιο πρωτόγονα στάδια της κοινωνικής εξέλιξης, ενώ αργότερα αντικαθίσταντο από το βιομηχανικό ανταγωνισμό ή των πόλεμο των ιδεών, όσο εξελισσόταν ο πολιτισμός. Με βάση τα παραπάνω, κάποιος θα μπορούσε να είναι ειρημιστής και ταυτόχρονα κοινωνικός δαρβινιστής (Hawkins, 1997, 33). Συμπληρωματικά, ακόμα μια αστοχία που ενείχε η δαρβινική θεωρία, είχε να κάνει με τη μονάδα στη οποία επιδρούσε η φυσική επιλογή. Ο Δαρβίνος είχε την τάση να επικεντρώνεται στον αυτόνομο οργανισμό, αλλά παράλληλα ενδιαφερόταν να εξετάσει ως μονάδα εξέλιξης και την ομάδα. Αυτό με τη σειρά του οδηγούσε στην ανάπτυξη ποικίλων ερμηνειών αναφορικά με την εκάστοτε κάθε φορά μονάδα στην οποία μπορεί να εφαρμοζόταν η φυσική επιλογή: μπορούσε να είναι ατομική, ή να αφορούσε στο είδος, στη φυλή (tribe), στο έθνος ή στη φυλή (race), όπως ήταν κάποια από τα υπονήφια πεδία εφαρμογής που προτάθηκαν και υποβλήθηκαν σε ανάλυση μεταξύ του 1860 και του 1945 (Hawkins, 1997, 33).

Σαν αποτέλεσμα, παρατηρούνταν ευμεταβλητότητα (flexibility) όχι μόνο ως προς το ποιες μονάδες συμπεριλαμβάνονταν στον αγώνα για επιβίωση, αλλά και στους τρόπους με τους οποίους διεξαγόταν αυτή η πάλη (Hawkins, 1997, 33-34).

Επιπροσθέτως, υπάρχει και η αβεβαιότητα που συνδέεται με το βαθμό και την κατεύθυνση της εξελικτικής αλλαγής. Ο Δαρβίνος πράγματι αντιλήφθηκε το βαθμό

της αλλαγής ως αναμφίβολα βαθμιαίο, που οικοδομείται πάνω σε μικροσκοπικές μεταβολές. Παρόλα αυτά, ήταν δυνατό κάποιος να είναι δαρβινιστής και να πιστεύει παράλληλα ότι η αλλαγή μπορούσε να συντελεστεί με μεγαλύτερη ανισοκατανομή, δηλαδή να ενέχει μακρές περιόδους σταθερότητας, καθώς και περιόδους δραματικών αλλαγών, όπως υποστηρίζει ο Huxley (βλ. Hawkins, 34, υποσημ. 27). Ακόμα, μια πλευρά του δαρβινισμού που χρησιμοποιήθηκε αργότερα ως βάση εξήγησης ορισμένων παρεκκλιουσών συμπεριφορών, σχετιζόταν με τη θεωρία του εκφυλισμού. Αυτό ήταν ένα εύλογο επακόλουθο από τη στιγμή που η δαρβινική κοσμοθεώρηση δε δεσμευόταν από μια συγκεκριμένη κατεύθυνση ως προς την εξελικτική αλλαγή, οπότε, τόσο οι θεωρίες του εκφυλισμού όσο και οι θεωρίες της προόδου μπορούσαν να συμπεριληφθούν μέσα σε αυτή.

Μια τελευταία αστοχία που προκύπτει από το συσχετισμό του πέμπτου στοιχείου με την υπόλοιπη κοσμοθεώρηση και σχετίζεται με το κομμάτι της κοινωνικής εξέλιξης ανάγεται σε αναλογίες και μεταφορές. Ειδικότερα, υπήρχαν δυο ευρείες στρατηγικές που μπορούσαν να ακολουθήσουν οι θεωρητικοί. Από τη μια, μπορούσαν να επιλέξουν να ακολουθήσουν την άποψη πως η κοινωνική εξέλιξη εξαρτιόταν από τις βιολογικές ιδιότητες των ανθρώπων, ενώ από την άλλη μπορούσαν να υιοθετήσουν το συλλογιστικό πλαίσιο ότι η κοινωνική εξέλιξη, ακόμα κι αν δεν περιορίζεται σε βιολογικά όρια, συντελείται ωστόσο μέσα από ανάλογες διαδικασίες προσαρμογής, επιλογής και κληρονομικότητας. Η σημασία έγκειται στο ότι, όποια στρατηγική και να ακολουθούνταν, ήταν απαραίτητο να προβληθεί ο συσχετισμός μεταξύ κοινωνικής τάξης (order) και φυσικής τάξης. Αυτή ήταν η σταθερά πάνω στην οποία βασίστηκαν οι εκάστοτε αναλογίες, όπως για παράδειγμα η αναλογία μεταξύ βιολογικών οργανισμών και κοινωνιών, αλλά και ο συλλογισμός ότι οι φυλές αντιπροσωπεύουν βιολογικά είδη, ότι οι γυναίκες και τα παιδιά καταλαμβάνουν τις ίδιες θέσεις όπως οι 'βάρβαροι' σε μια εξελικτική κλίμακα, κλπ. Οι μεταφορές ήταν απαραίτητες για κάθε κοινωνικό δαρβινιστή, στην ανάγκη του να δείξει ή να αποδείξει πως ο ανθρώπινος πολιτισμός υποκύπτει και εκείνος στους άκαμπτους νόμους της φύσης. (Hawkins, 1997, 34-35).

1.2 ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΔΑΡΒΙΝΙΣΜΟΣ

Ο κοινωνικός δαρβινισμός συνιστά μια κοσμοθεώρηση για την οποία ακόμα και σήμερα δεν υπάρχει ομοφωνία για το πώς ορίζεται ή συναίνεση ως προς το τί αυτή περιλαμβάνει. Ως απόρροια της δυσκολίας που αφορά την οριοθέτηση του περιεχομένου του κοινωνικού δαρβινισμού αλλά και της αδυναμίας εύρεσης ενός κοινά αποδεκτού ορισμού σε πρώτο επίπεδο, ανακύπτει το πρόβλημα του διαχωρισμού ανάμεσα στους επιστήμονες που ασπάζονται την κοσμοθεώρηση του κοινωνικού δαρβινισμού, και σε αυτούς που την απορρίπτουν. Παρατηρείται επίσης ιδιαίτερη πολυπλοκότητα και ποικιλία στις ιδεολογίες που έχουν διαμορφωθεί ή έχουν εκφραστεί μέσω του βήματος που δημιούργησε ο κοινωνικός δαρβινισμός, με κάποιους να επιμένουν στη συντηρητική του προκατάληψη από τη μια, ενώ άλλοι να κάνουν λόγο για μια μεταρρυθμιστική, ακόμα και ριζοσπαστική προσέγγισή του.

«Ο κοινωνικός δαρβινισμός είναι μια ευρεία γενίκευση που χρησιμοποιείται για να εξηγήσει την ιστορία της Ευρώπης και, ειδικότερα, των ΗΠΑ, κατά τη Βικτωριανή εποχή (Versen, 2009, 403).

Πράγματι, έχουν γίνει κάποιες αξιοσημείωτες προσπάθειες για να ‘παραχθεί’ ένας ουσιώδης, συνεπής και συγκεκριμένος ορισμός που να περιγράφει τον κοινωνικό δαρβινισμό. Ο κοινωνικός δαρβινισμός ως όρος χρησιμοποιείται συνήθως για να περιγράψει μια περίοδο δραματικών δυναμικών κοινωνικών αλλαγών και πολιτικό-στρατιωτικό-οικονομικών διευρύνσεων, που συνήθως συνοψίζονταν με την (υπεραπλουστευμένη) φράση ‘Επιβίωση του Ισχυρότερου’. Παρόλα αυτά, το εγχείρημα αυτό της απόδοσης ή μάλλον της (εφ)εύρεσης ενός τέτοιου περιεκτικού ορισμού, εξακολουθεί να αποβαίνει μερικώς ατελέσφορο. Ο κοινωνικός δαρβινισμός που αφορά στη Βικτωριανή Άγγλο-Αμερικανική κοινωνία μπορεί να παρερμηνευθεί εν μέρει, επειδή εμμένει σε κάτι που είναι πιο σημαντικό, όπως είναι οι ευρέως αποδεκτές εθνοκεντρικές πεποιθήσεις, ο βαθιά ριζωμένος ρατσισμός, η στρατιωτικοποίηση και ο επεκτατισμός, που πλαισίωναν ιδέες περί εξέλιξης, αντί να πηγάζουν από αυτές (στο ίδιο, 404).

Σύμφωνα με τον Jeffrey Brautigam (1990), το πεδίο συμφωνίας μεταξύ των θεωρητικών για το τί συνιστά ο κοινωνικός δαρβινισμός είναι τόσο μικρό, που οποιαδήποτε δήλωση που είναι έστω και λίγο γενική και αυταρχική είναι σχεδόν οπωσδήποτε λανθασμένη. Όταν ο Richard Hofstadter έγραψε το ‘Ο κοινωνικός

δαρβινισμός στην Αμερικανική Σκέψη (1944, 1955), ο κοινωνικός δαρβινισμός σήμαινε την εφαρμογή του δαρβινικού σκεπτικού του αγώνα για επιβίωση και του σκεπτικού της επιβίωσης του ισχυρότερου του Σπένσερ στη ζωή του ανθρώπου στην κοινωνία. Αργότερα, με την ‘επέλαση’ των αναθεωρητών (revisionists), τα πράγματα έγιναν δυσκολότερα και πιο πολύπλοκα. Για τον Robert Bannister, έναν από τους πιο περιβόητους αναθεωρητές του κοινωνικού δαρβινισμού, η κοσμοθεώρηση αυτή διασπάστηκε στα κομμάτια που την συνέθεταν, ‘αποσυναρμολογώντας’ σε πρώτο στάδιο την έννοια της ομογενοποιημένης ενότητας, ενώ μάλιστα επέκτεινε το συλλογισμό του, προσθέτοντας ότι ο κοινωνικός δαρβινισμός, όπως κάποια στιγμή έγινε γνωστός, υπήρχε μόνο στο μυαλό και στη ρητορεία των ‘αναθεωρητών δαρβινιστών’, που αντιπαρατίθενται σε αυτόν.

Επιπροσθέτως, ο κοινωνικός δαρβινισμός δεν περιλαμβάνει ένα συγκεκριμένο σύνολο θεωριών, ούτε υποδεικνύει ένα αντικείμενο που να μπορεί αυστηρά να οριστεί. Δεν έχει συμφωνηθεί ένας κοινός ορισμός είτε μέσα από ρητή συναίνεση είτε μέσα από κοινή ερευνητική προσπάθεια. Και οι παλιοί και οι σύγχρονοι ορισμοί που έχουν δοθεί για να περιγράψουν την κοσμοθεώρηση αυτή, είτε επίσημα είτε ανεπίσημα, παραμένουν αβέβαιοι και τίθενται υπό διαπραγμάτευση. Από τη μια, ένα ακραίο σημείο μπορεί να περιλαμβάνει τη θετική ευγονική (positive eugenics) και τη φυλετική εθνοκάθαρση, και υπό άλλο πρίσμα να γίνεται λόγος για τα ευρήματα της ηθολογίας, ώστε να καταδειχθεί με αυτόν τον τρόπο το ένστικτο για την επιθετικότητα. (Halliday, 1971, 389).

Αν θέλουμε να είμαστε όσο πιο κυριολεκτικοί ή πιστοί στον κατά γράμμα προσδιορισμό του τί είναι ο κοινωνικός δαρβινισμός, μπορούμε να αναφέρουμε πως «κοινωνικός δαρβινισμός είναι αυτή η επιχείρηση (enterprise) ή ιδεολογία, που συγκροτήθηκε κατά τον 19^ο αιώνα, η οποία υποστηρίζει ότι η κοινωνική εξέλιξη εξαρτάται από την λειτουργία του νόμου της φυσικής επιλογής των ευνοϊκών κληρονομούμενων μεταβολών» (ό. π.). Ένας ορισμός αυτού του είδους, εάν όντως μπορεί να θεωρηθεί επαρκής, μπορεί να έχει τα θετικά του στοιχεία, όπως την πρόδηλη απλότητά του ή το να προωθεί ένα γενικό λογικό τύπο με ένα ελάχιστο απαραίτητο περιεχόμενο. Ωστόσο, αυτή η απλότητα του ορισμού ενέχει και αδυναμίες, όπως είναι αναμενόμενο. Κάποιες από αυτές τις αδυναμίες μπορεί να αντιμετωπιστούν, αν στρέψουμε την προσοχή μας στη συμβατική χρήση του όρου, που εδραιώθηκε από θεωρητικούς και κριτικούς του κοινωνικού δαρβινισμού. Εν

ολίγοις, και χωρίς να λάβουμε υπόψιν μικρές διαφορές, η συμβατική χρήση του όρου σχετίζεται με την παρουσίαση του κοινωνικού δαρβινισμού ως την ιδεολογία που προωθεί την οικονομία της ελεύθερης αγοράς και αντιτάσσεται στον κρατικό παρεμβατισμό (στο ίδιο, 389-390). Με βάση τα παραπάνω, ο κοινωνικός δαρβινισμός είναι συνώνυμο της ελεύθερης αγοράς και αντώνυμο του σοσιαλισμού ή του κολλεκτιβισμού. Ειδικότερα, με το συμβατικό αυτό ορισμό περιγράφεται επίσης ένας ατομοκεντρισμός (individualism) που αποσκοπούσε κυρίως στην παύση ή τουλάχιστον στην εικονική παύση της φυσικής επιλογής, εξαιτίας της ανάπτυξης των κομματικών και κυβερνητικών γραφειοκρατιών, που είχαν δεσμευθεί για την εισαγωγή και διοίκηση των υπηρεσιών πρόνοιας. Επομένως, ένας επαγγελματίας ορίζεται ως ένα άτομο που αντιτίθεται στον κρατικό σοσιαλισμό ή κολλεκτιβισμό αλλά τάσσεται υπέρ του αρρυθμιστού ανταγωνισμού μεταξύ ατόμων, ομάδων, εθνών ή φυλών. Μπορεί δηλαδή κάποιος να δικαιολογήσει τον επεκτατισμό ως ουσιαστική βοήθεια στην διαδικασία επιλογής των φυλών. Μπορεί να θέσει ως προκάλυμμα την βιολογική ακαταλληλότητα συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων, ώστε να δικαιολογήσει μετά την επιβολή αναγκαστικών μέτρων για τη μείωση των γεννήσεων στην εν λόγω ομάδα. Και στα δύο αυτά παραδείγματα, το συμπέρασμα είναι ότι παρατηρείται σθεναρή αντίσταση στην κοινωνική μεταρρύθμιση μέσω του δημόσιου οργανισμού, προβάλλοντας τον επεκτατισμό ως εναλλακτική πολιτική για εγχώριες μεταρρυθμίσεις, είτε προωθώντας την αντισύλληψη ως εναλλακτικό μέσο στα αυξημένα έξοδα που κατά τα άλλα θα προέκυπταν από τις επενδύσεις σε ιατρικές υπηρεσίες και σε προνοιακά μοντέλα (στο ίδιο, 391).

Ολοκληρώνοντας την αναφορά μας στους ορισμούς που έχουν κατά καιρούς δοθεί για τον κοινωνικό δαρβινισμό παραθέτουμε και τον ακόλουθο: «Κοινωνικός δαρβινισμός είναι η εφαρμογή της δαρβινικής θεωρίας για τη φυσική επιλογή στην εξέλιξη της ανθρώπινης κοινωνίας» (Rogers, 1972, 265). Ο όρος κοινωνικός δαρβινισμός έγινε πολύ δημοφιλής στις αρχές του 20^{ου} αιώνα (στο ίδιο, 265).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

2.1. Η ΑΠΟΡΡΟΙΑ ΤΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΣΤΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΤΟΥ 19ΟΥ ΑΙΩΝΑ

Από κάποιους, ο όρος κοινωνικός δαρβινισμός λέγεται ότι χρησιμοποιείται για να αποτυπώσει την επεκτατική πολιτική και την αποικιοκρατία όπως συντελέστηκαν κατά τον 19^ο αιώνα, στα πλαίσια της εξωτερικής πολιτικής της Μ. Βρετανίας. Είναι ευρέως γνωστό πως, κατά τον 19^ο αιώνα η Αγγλία ήταν μια θεαματικά αναπτυσσόμενη οικονομικό- πολιτική δύναμη, οι αποικίες της οποίας είχαν διασπαρεί σε όλο το μήκος της υφελίου. Από την άλλη, και παρόλες τις αξίες που είχαν προωθηθεί κατά το Διαφωτισμό, οι ραγδαίες κοινωνικό- πολιτικές αλλαγές που συντελέστηκαν και επηρέαζαν (προς το χειρότερο) τη μεγαλύτερη μερίδα του πληθυσμού φαίνονταν ότι είχαν το ακριβώς αντίθετο περιεχόμενο. Έχοντας ως αφετηρία τις σκέψεις και τα αξιώματα των φιλοσόφων του κινήματος του Διαφωτισμού, και κυρίως τα αιτήματα που προέβαλε ο Locke, αλλά και τις θεωρίες του κοινωνικού συμβολαίου από το Hobbes και το Rousseau (που εξέφραζαν εκ διαμέτρου αντίθετες απόψεις μεταξύ τους), αρχίζει να συγκροτείται μια νέα τάξη πραγμάτων. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, τα στοιχεία που συνιστούν μια κοινωνική/ πολιτική θεωρία συνιστούν ένα τρίπτυχο μεταξύ της φύσης- του χρόνου- και της ανθρώπινης ύπαρξης μέσα σε εκείνη. Μια από τις πιο θεμελιώδεις για τη φιλοσοφική σκέψη θεωρίες είναι η θεωρία του κοινωνικού συμβολαίου. Η θεωρία του κοινωνικού συμβολαίου καταφέρνει να ενσωματώσει και να θίξει το τρίπτυχο των στοιχείων που συνθέτουν μια κοινωνική/ πολιτική θεωρία. Η θεωρία του κοινωνικού συμβολαίου θα μας βοηθήσει να αντιληφθούμε τον τρόπο με τον οποίο ανασυγκροτήθηκε η νέα πραγματικότητα, αλλά και τη θέση του ατόμου μέσα σε εκείνη. Στη θεωρία του κοινωνικού συμβολαίου και στους τρόπους με τους οποίους προσεγγίστηκε και ερμηνεύθηκε από κυρίαρχους διανοητές, θα στραφούμε τώρα.

Από τη μια πλευρά, ο Hobbes αποτύπωνε (υιοθετώντας την ανταγωνιστική οπτική θέασης των πραγμάτων) την εκτός κρατικής οντότητας διαβίωση ως ακραία επισφαλή, αβέβαιη και επικίνδυνη για το άτομο, προτείνοντας ως βέλτιστη τη λύση

του κοινωνικού συμβολαίου με στόχο την επίτευξη της αρμονικής συμβίωσης στο πολιτειακό πλαίσιο, όπου απόλυτος κυρίαρχος είναι ο Λεβιάθαν. Στον αντίποδα, ο Rousseau, που υποστηρίζει ότι η επινόηση της γλώσσας, και άρα η συγκρότηση μονιμότερων κοινωνικών σχέσεων ήταν τα πρώτα βήματα στη διαδικασία προαγωγής του πολιτισμού, σημειώνει πως ο άνθρωπος και στο φυσικό περιβάλλον, εκτός του πολιτειακού συστήματος, παρουσίαζε την αρετή της αλληλεγγύης, έχοντας μάλιστα συγκροτήσει με επιτυχία σχέσεις με τα υπόλοιπα άτομα (σε Κιτρομηλίδη, 2014, 37-44). Έτσι, από τη μια πλευρά έχουμε τη συλλογιστική που ακολουθεί τη γραμμή «*homohominis lupus*» που αποβλέπει στην επιβολή αυστηρότερων μέτρων και κανόνων για τη διασφάλιση της κοινωνικής ειρήνης και της ασφάλειας. Από την άλλη, αν λάβουμε υπόψιν μας το σκεπτικό του Rousseau πως ο άνθρωπος φέρει τις αρετές της συνεργασίας και του αλτρουισμού αλλά και της αλληλεγγύης, θα αντιληφθούμε την ανάγκη υιοθέτησης μιας πιο ολιστικής προσέγγισης που θα αφορά σε όλα τα κοινωνικά μέλη.

Ο Rousseau δε συμφωνούσε με τον άκρατο ανταγωνισμό που υπογράμμιζε ο Hobbes, ως το στοιχείο που λειτούργησε εξαναγκαστικά εις βάρος του ατόμου, ώστε να το εξωθήσει να προσχωρήσει στο κοινωνικό συμβόλαιο. (κοινό στοιχείο που παρατηρείται από κοινού στις θεωρίες του κοινωνικού συμβολαίου και στη θεώρηση του κοινωνικού δαρβινισμού – όπως και εντοπίζεται επίσης συχνά στις πολιτικές και κοινωνικές θεωρίες και το στοιχείο της φύσης αλλά και ο ρόλος του ανθρώπου μέσα σε αυτή-). Μέσα στο πλαίσιο της δαρβινικής θεωρίας σφυρηλατήθηκαν και απέκτησαν νόημα φράσεις όπως «αγώνας για επιβίωση», «επιβίωση του ισχυρότερου» κλπ. Και στις θεωρίες του κοινωνικού συμβολαίου ανακύπτουν παρόμοιες συνθήκες από τις οποίες εξαρτάται η επιβίωση του ατόμου. Στη θεωρία του κοινωνικού συμβολαίου παρουσιάζεται η εξής αντιδιαστολή: το άτομο όπως ήταν πρώτα στο φυσικό του περιβάλλον που παρουσιάζεται σε μια ελεύθερη κατάσταση. Έπειτα, το σκηνικό μεταβάλλεται και εκείνο μεταβαίνει πλέον στο πολιτειακό περιβάλλον. Στο νέο αυτό περιβάλλον, υπόκειται σε συγκεκριμένους κανόνες με στόχο τη διασφάλιση της αρμονικής του συμβίωσης. Ωστόσο, και εδώ αναδεικνύεται το ζήτημα του θέματος της ερμηνείας· ο Hobbes, ως διαβόητος υποστηρικτής του ωφελιμισμού, υποστηρίζει ότι το άτομο είναι απαραίτητο να υπάγεται σε θεσμούς που καθοδηγούν και ελέγχουν τη συμπεριφορά του, ώστε με αυτόν τον τρόπο να καταφέρει να αποκομίσει τα μέγιστα εντός του κοινωνικού πλαισίου, δηλαδή κάτι

που μεταφράζεται στο να ικανοποιήσει τα συμφέροντά του. Για τον Hobbes αυτός ήταν άλλωστε και ο λόγος που το άτομο προσχώρησε στη σύναψη του κοινωνικού συμβολαίου εξαρχής, δηλαδή για να ικανοποιήσει τις βλέψεις του, τα συμφέροντά του (πέρα από τον αρχικό σκοπό, αυτόν της επιβίωσης). Η συλλογιστική του Hobbes φαίνεται πως διέπεται από έναν ακραίο ανταγωνισμό που υπογραμμίζει το αίσθημα της ακραίας μοναξιάς, στοιχείο που μαρτυράται και από την απορριπτική στάση του φιλοσόφου προς την αριστοτελική εκδοχή για τη συγκρότηση της πόλης· όπως είναι γνωστό, ο Αριστοτέλης πρέσβευε ότι η πόλη ήταν ένα «φύσει» σύστημα, που γεννιόταν λόγω της εγγενούς ανάγκης του ατόμου για κοινωνικοποίηση. Αντιθέτως, ο Hobbes πρόβαλε τη δική του άποψη, ότι δηλαδή το άτομο οδηγήθηκε στη συγκρότηση της κοινωνικής πολιτείας, με σκοπό να εξασφαλίσει πρωτίστως την επιβίωση του και ύστερα το συμφέρον του (ωφελμιστική ερμηνεία) (Κιτρομηλίδης, 2014, 7-13).

Ο Rousseau αντίθετα διατύπωσε επιχειρήματα που συνηγορούσαν υπέρ μιας διαφορετικής θέσης. Πίστευε αρχικά πως οι σχέσεις μεταξύ των ατόμων ήταν αρμονικές και όχι ακραία ανταγωνιστικές και πριν την σύναψη του κοινωνικού συμβολαίου. Ο φυσικός άνθρωπος κατά το Rousseau ρυθμίζει τη συμπεριφορά του έχοντας ως γνώμονα τα ένστικτα του οίκτου και της αυτοσυντήρησης. Παρόλα αυτά, ο Rousseau επιλέγει να καταδείξει κάποια άλλα σημαντικά στοιχεία που ενέχουν σοβαρές συνέπειες για τη μετέπειτα κοινωνική εξέλιξη. Πράγματι, οι τέχνες της παραγωγής λειτούργησαν ως αφετηρία του πολιτισμού, αλλά οδήγησαν και στην αύξηση της κατανάλωσης. Η αλυσιδωτή αντίδραση που εκκινήθηκε, οδήγησε με τη σειρά της στον καταμερισμό της εργασίας (Κιτρομηλίδης, 2014, 38). Για τον Rousseau ο καταμερισμός της εργασίας λειτουργεί διττά: από τη μια, είναι ο κύριος μοχλός για την ανάπτυξη του πολιτισμού και ταυτοχρόνως είναι και ο αποφασιστικός συντελεστής που ορίζει και καθορίζει την κοινωνική ανισότητα. Είναι πράγματι κάτι το παράδοξο το αναλογιστεί κάποιος, πως κάτι που βοήθησε τον άνθρωπο να πετύχει τον εκπολιτισμό του (μέσω της καλλιέργειας της γης ή των τεχνών) τον οδήγησε ταυτόχρονα στο να απωλέσει την ανθρωπιά του. Αυτό αποτέλεσε και τον κεντρικό άξονα των διαπιστώσεων του Rousseau όσον αφορά στην ανθρώπινη κοινωνία· είναι η αντίφαση στην οποία περιπίπτει η ανθρώπινη ύπαρξη στην πολιτισμένη της εκδοχή. Έχοντας υπόψιν μας την κοινωνική ανισότητα που θίγεται στο έργο του Rousseau, αναφέρουμε ένα ακόμη σημείο στο οποίο διαφοροποιείται από τον Hobbes. Στη

θεωρία του Hobbes, ο καθολικός πόλεμος αφορά στις ατομικές συγκρούσεις του καθενός προς κάθε άλλο ξεχωριστά, στοιχείο που καταδεικνύει για ακόμη μια φορά την φύση του ανθρώπου, που είναι βαθιά μοναχική. Ο Rousseau από την άλλη μετατοπίζει τελείως το κέντρο βάρους της σύγκρουσης και σημειώνει ότι, όταν προκύπτει η σύγκρουση είναι επειδή υπάρχει επίταση της κοινωνικής ανισότητας. Πρόκειται δηλαδή για μια διαμάχη που συντελείται ανάμεσα σε κοινωνικές ομάδες, οι οποίες έχουν προσδιορισθεί οικονομικά· η πάλη δηλαδή είναι ταξική, είναι μεταξύ πλούσιων και φτωχών (Κιτρομηλίδης, 2014, 39).

Το κύριο ίσως όμως στοιχείο στο οποίο ο Rousseau διαφοροποιείται σε σχέση με τους άλλους στοχαστές του κοινωνικού συμβολαίου, είναι πως εκείνος διαβλέπει και αντιλαμβάνεται τη χρησιμότητα που κρύβεται πίσω από τη ‘βολική’ λύση αντιμετώπισης που προτείνεται απέναντι στο πρόβλημα του αλληλοσπαραγμού. Δηλαδή, ενώ οι άλλοι στοχαστές πρόβαλλαν ως ‘πανάκεια’ του ζητήματος που φαινόταν να τους προβληματίζει τη σύναψη του κοινωνικού συμβολαίου και την προσχώρηση στο πολιτειακό περιβάλλον, ο Rousseau ‘ρίχνει φως’ στα σημεία που προσπερνώνται. Γι’ αυτό και καταδεικνύει τη στυγνή νομιμοποιητική βάση που γύρευε η πολιτική εξουσία για να επιβάλει την κυριαρχία της, προβάλλοντας αρχικά το αγαθό της προστασίας και ακολούθως την ευημερία των πολιτών της, ως υπέρτατο σκοπό. Αν ιδωθεί τελείως ψυχρά και όσο πιο αντικειμενικά είναι δυνατό, εξάγεται το συμπέρασμα πως η πολιτική κοινωνία συγκροτείται πάνω σε λανθασμένες βάσεις και γι’ αυτό και επί της ουσίας το πρόβλημα επιτείνεται· η σύναψη του κοινωνικού συμβολαίου, ιδωμένη χωρίς την παραμικρή ωραιοποίηση, αποτυπώνει τη γυμνή αλήθεια· ότι η πολιτεία έχει συγκροτηθεί στη βάση της εξαπάτησης των φτωχών από τους πλουσίους (στο ίδιο, 39). Ο Rousseau υπογραμμίζει πως η σύναψη του κοινωνικού συμβολαίου μάλλον διευκολύνει τη νομιμοποίηση της ανισότητας που εξασφαλίζει τα κοινωνικά προνόμια των πλουσίων. Μέσα από τη σύναψη του κοινωνικού συμβολαίου σηματοδοτείται η μετάβαση από τη φυσική στην πολιτειακή κοινωνία, και κατ’ επέκταση θεμελιώνονται και διαιωνίζονται οι κοινωνικές ανισότητες. Κρίνεται σημαντικό να αναφερθεί πως την ιδέα της συνωμοσίας των πλουσίων εις βάρος των φτωχών ο Rousseau τη δανείστηκε από τον Thomas More. Ωστόσο, της προσδίδει μια επαναστατική χροιά γιατί με το εύρημα αυτό ‘επιτίθεται’ σε όλους τους υπαρκτούς πολιτικούς θεσμούς καταγγέλλοντας τη νομιμότητά τους. Κατ’ επέκταση καταρρίπτει τη μέχρι τότε κρατούσα θεωρία του κοινωνικού

συμβολαίου που βασιζόταν στον κτητικό ατομικισμό και προωθούνταν ως λύση του ζητήματος της νομιμότητας (Κιτρομηλίδης, 2014, 40).

Παραθέτοντας τα λόγια του Rousseau, «αυτή υπήρξε ή πιθανότατα μπορούσε να είναι η απαρχή της κοινωνίας και των νόμων, που επέβαλε νέα δεσμά στους αδύνατους και απέδωσε νέες δυνάμεις στους πλούσιους... καθιέρωσε αιώνια το δίκαιο της ιδιοκτησίας και της ανισότητας, μετέτρεψε τον επιδέξιο σφετερισμό σε αμετάκλητο δικαίωμα... (σε Κιτρομηλίδη, 2014, 40). Εδώ, μπορούν να εντοπιστούν οι καταβολές του κύκλου της διαφθοράς στην πολιτική κοινωνία που με την πάροδο του χρόνου μπορεί να λάβει και πιο βάνουσες μορφές σχέσεων ανισότητας: είναι οι πλούσιοι και οι φτωχοί, οι ισχυροί και οι ανίσχυροι, οι αφέντες και οι δούλοι. Με την πρόφαση της σωτηρίας από τον σπαραγμό και την εμπόλεμη κατάσταση, οι τύραννοι αρπάζουν την εξουσία και επιβάλλουν το δεσποτισμό στην κοινωνία. Οι άνθρωποι νιώθουν τόσο παγιδευμένοι, κατά το φιλόσοφο, που καταλήγουν ανήμποροι να αποδέχονται μοιρολατρικά και ανενδοίαστα την επιβεβλημένη αυτή βία, σφραγίζοντας με αυτόν τον τρόπο τη διαιώνιση του κύκλου της διαφθοράς και την επίταση των κοινωνικών ανισοτήτων. Η διεισδυτική ματιά με την οποία ο Rousseau προσεγγίζει και αναλύει τις μορφές ανισότητας, αποτέλεσε μια ιδιαίτερα πρωτοποριακή για την εποχή κίνηση, ενώ αναμφίβολα συνέστησε μια άκρως επιτυχημένη και οξυδερκή κοινωνική ερμηνεία της πολιτικής πραγματικότητας της εποχής του. (Κιτρομηλίδης, 2014, 40).

Λαμβάνοντας υπόψιν όσα αναφέρθηκαν προωτέρα, το πλαίσιο το οποίο είχε αρχίσει να σχεδιάζεται και που αναμφίβολα ευνόησε και τη συγκρότηση της κοσμοθεώρησης του κοινωνικού δαρβινισμού μπορεί να συνοψιστεί ως εξής: το κίνημα του Διαφωτισμού δίνει έμφαση και τοποθετεί στο επίκεντρο τον άνθρωπο και την ανθρώπινη δραστηριότητα προβάλλοντας και προωθώντας την έννοια της πνευματικής ανέλιξης και της πολιτισμικής προόδου και ανάπτυξης. Συντελούνται σπουδαίες επιστημονικές εξελίξεις, κυρίως με την ανάπτυξη των θετικών επιστημών (ειδικά της φυσικής και αργότερα της βιολογίας- επιστήμες που θα επιδράσουν καθοριστικά και στη μετέπειτα συγκρότηση των κοινωνικών επιστημών). οι κοινωνικές επιστήμες βρίσκονται ακόμα σε πολύ πρώιμο στάδιο, στα σπάργανα, θα μπορούσαμε να πούμε. Αυτή η άνθιση των θετικών επιστημών, δε θα μπορούσε να είχε επιτευχθεί αν ο άνθρωπος δεν απομακρυνόταν από τη μεταφυσική ερμηνεία των γεγονότων που κυριαρχούσε μέχρι τότε και δε στρεφόταν στην επιστημονική εξήγηση των πραγμάτων. Παράλληλα όμως, και ιδιαίτερα μετά τη Γαλλική Επανάσταση,

ήρθαν στο προσκήνιο και άλλες σημαντικές αξιώσεις, με κυρίαρχους εκπροσώπους της την σε επόμενο στάδιο ισχυρή άρχουσα τάξη, την αστική τάξη που αναδείχθηκε. Με την ανατροπή της μοναρχίας, προωθήθηκαν τα αιτήματα για την κατοχύρωση των δικαιωμάτων της (ιδιοκτησίας αρχικά) ελευθερίας, της ισότητας και της δικαιοσύνης. Ταυτόχρονα, και λόγω της βιομηχανικής επανάστασης προωθούνταν συνεχώς ως ευαγγέλιο η ελεύθερη αγορά, ενώ άρχισε να εδραιώνεται ολοένα και περισσότερο το καπιταλιστικό σύστημα. Ανάμεσα στην αναταραχή που προέκυψε λόγω όλων αυτών των κοσμοϊστορικών αλλαγών που συντελούνταν, ακόμη και αν προωθούνταν τα ιδανικά της ισότητας και της ελευθερίας, με σκοπό να ωθηθεί η ανθρωπότητα στην ανάπτυξη του πολιτισμού, εμφανίζονταν κάποιοι ισχυροί περιορισμοί, που έθεταν εμπόδια και προκαλούσαν τριγμούς στο κοινωνικό οικοδόμημα.

2.2.Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΗΣ ΕΝΤΑΞΗΣ- Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ

Πιο συγκεκριμένα, ενώ θεωρητικά δινόταν έμφαση στο να επιτευχθεί η πολιτισμική ανάπτυξη, αυτό δεν αφορούσε και δεν περιλάμβανε το σύνολο των κοινωνικών μελών. Αντίθετα, ήταν μια διαδικασία που εφαρμοζόταν επιλεκτικά. Αυτό σήμαινε τη συμπερίληψη ορισμένων κοινωνικών μελών με βάση συγκεκριμένα κριτήρια. Μάλιστα, στην πραγματικότητα, η για τα νέα δεδομένα άρτι συγκροτηθείσα κοινωνία, που εμπεριείχε ή αφομοίωνε μια (μικρή) μερίδα του πληθυσμού, απομάκρυνε και περιθωριοποιούσε τη μεγαλύτερη μερίδα του, τη φτωχή εργατική τάξη που αρθρώθηκε ξαφνικά και απότομα στις μεγαλουπόλεις, ως αποτέλεσμα της βιομηχανικής επανάστασης και της ραγδαίας αστυκοποίησης. Η διάσταση μεταξύ των κοινωνικών τάξεων ήταν πράγματι εξόχως διακριτή. Η νέα αστική τάξη όπως αναδύθηκε μετά τις διεκδικήσεις της Γαλλικής επανάστασης, κατείχε τα μέσα παραγωγής με αποτέλεσμα να αρχίσει να συσσωρεύει πλούτο. Επομένως, έψαχνε συνεχώς να εφευρίσκει τακτικές που θα προστάτευαν τα κεκτημένα της, εμποδίζοντας παράλληλα τις διεκδικήσεις των υπόλοιπων ατόμων, που αναγκάζονταν να διαβιούν και να εργάζονται σε άθλιες και επικίνδυνες συνθήκες. Προκειμένου, λοιπόν, να δημιουργήσουν μια νομιμοποιητική βάση που θα αιτιολογεί και θα νομιμοποιεί την επιβολή της εξουσίας τους στο μέγιστο βαθμό (χωρίς να αφήνει περιθώρια αμφισβήτησης και πρόκλησης), η αστική άρχουσα τάξη προέβη στο

σχηματισμό διαφόρων θεωρήσεων, οι οποίες απέβλεπαν στην παροχή και τη δημιουργία των πολυπόθητων λογικοφανών εξηγήσεων έτσι ώστε να διασφαλιστεί το status quo· κύρια παραδείγματα τέτοιων θεωρήσεων αποτελούν τόσο ο κοινωνικός δαρβινισμός, η ευγονική, αλλά και γενικότερα οποιαδήποτε θεώρηση προωθούσε και ενίσχυε αντιλήψεις σχετικά με τις φυλετικές (και επομένως ταξικές) ανισότητες.

Εκτός του ότι καταδεικνύεται εμφανώς η διάκριση μεταξύ των εχόντων και μη, των προνομιούχων και των περιθωριοποιημένων, κρίνεται σκόπιμο να τονιστεί πόσο ιδιαίτερος εκλεκτική ήταν η κοινωνία αυτή του 19^{ου} αιώνα· στη θεωρία της ίσως είναι η κοινωνία που αποτέλεσε το αποκορύφωμα των ιδανικών του Διαφωτισμού και της Γαλλικής επανάστασης. Η κοινωνία αυτή λειτούργησε επίσης σαν τη μήτρα μέσα στην οποία γαλουχήθηκε η ραγδαία οικονομική ανάπτυξη, το απότοκο της βιομηχανικής επανάστασης. Ένα από τα κυριότερα ιδανικά που ευαγγελιζόταν ο Διαφωτισμός ήταν η ισότητα. Ωστόσο, αυτό στην πράξη δεν υφίστατο. Σύμφωνα με τον Locke, η ιδιοκτησία ήταν απαραβίαστο δικαίωμα. Ο ορισμός που είχε δοθεί όμως τότε είχε πιο ευρύ πεδίο και περιλάμβανε περισσότερα αγαθά, από τον αντίστοιχο σημερινό με αυτά που συνεπάγεται. Ιδιοκτησία για τον Locke σημαίνει «πρωταρχικά τη ζωή και την ελευθερία, τα οποία είναι αυτά τα στοιχεία που συνθέτουν συνολικά την προσωπικότητα του ατόμου» (Κιτρομηλίδης, 2014, 23). Είναι γνωστό πως η συσσώρευση της περιουσίας de facto οδηγεί στην ανατροπή της ισότητας, και επομένως δε γίνεται παρά να αναλογιστούμε το εξής: αν είναι ελεύθεροι μόνο όσοι καταφέρνουν να κατέχουν ιδιοκτησία, αυτό σημαίνει πως πραγματικά ελεύθεροι είναι μόνο ορισμένοι ελάχιστοι άνθρωποι, οι οποίοι έχουν συσσωρεύσει πλούτο και κατέχουν ιδιοκτησία. Αυτόματα είναι κάτι το οποίο συνεπάγεται και την απόρριψη της αξίωσης για την ισότητα μεταξύ των κοινωνικών μελών.

Σαν αποτέλεσμα, εγείρεται ένας ακόμη προβληματισμός: αν όποιος δεν έχει περιουσία αποκλείεται αυτομάτως από την πολιτική κοινωνία, επίσης σημαίνει πως ουσιαστικό δικαίωμα ψήφου (από τη στιγμή που η λαϊκή κυριαρχία ήταν ένα από τα ύψιστα δόγματα που προωθήθηκαν μετά την κατάρρευση του θεσμού της μοναρχίας) είχαν μόνο οι έχοντες. Αυτή η κοινωνική πραγματικότητα συνεπάγεται την εξαίρεση/απομάκρυνση των φτωχών και των γυναικών από το κοινωνικό σύνολο. Αφού μόνο οι έχοντες περιουσία κρίνονται ικανοί για έλλογη ζωή, καταρρίπτεται για ακόμα μια φορά το ιδεώδες της ισότητας που προωθήθηκε ιδιαίτερα μετά τη γαλλική επανάσταση. Επομένως, αν αναλογιστούμε ποιοι αποκλείονται εξ αρχής και

ουσιαστικά από μια κοινωνία που αποβλέπει στην πρόοδο και στην πολιτισμική ανάπτυξη, η απόλυτη κυριαρχία φαίνεται να προορίζεται μόνο για τους έχοντες περιουσία και ένα συγκεκριμένο status (Λάζος, 2011, 41-42). Όπως είναι λογικό, δια της άτοπου απαγωγής αυτό αφορά σε μια ολιγαρχία που περιλαμβάνει πλούσιους και φυσικά λευκούς άνδρες. Δηλαδή, το κυρίαρχο πρότυπο της εποχής (που τα γεγονότα ολοένα και καταδεικνύουν πως το ανδροκρατούμενο αυτό σύστημα δε μεταβλήθηκε ουσιαστικά κατά την πάροδο των αιώνων). Στην ουσία του δηλαδή το πρότυπο της εποχής συνίστατο στο Βικτωριανό λευκό προνομιούχο (entitled) άνδρα.

Στο πλαίσιο αυτό, και έχοντας ως γνώμονα κυρίως τον 19^ο αιώνα, που θα αποτελέσει και αντικείμενο μελέτης της παρούσας εργασίας, θα στραφούμε πάλι στην κοσμοθεώρηση του κοινωνικού δαρβινισμού. Ως αποκορύφωμα των διαλέξεων του Διαφωτισμού, δόθηκε ιδιαίτερη βαρύτητα στην πολιτισμική ανάπτυξη και στην πρόοδο εν γένει. Αυτό είχε άμεση συνέπεια στην εσωτερική αλλά και εξωτερική πολιτική της Μ. Βρετανίας. Γενικότερα υπήρχε πάντα, αλλά γνώρισε νέες διαστάσεις την εποχή εκείνη, η διάκριση μεταξύ αναπτυγμένων και υπανάπτυκτων λαών, οικονομιών και πολιτισμών. Επίσης, υφίσταντο διακρίσεις μεταξύ προοδευτικών- και μη μοντέλων διακυβέρνησης, οικονομικών συστημάτων αλλά όσον αφορά στο ατομικό επίπεδο, όπως θα δούμε και στη συνέχεια του πονήματος, στα ίδια τα κοινωνικά μέλη. Αυτή η ‘συνθήκη’ ήταν απόρροια της διχοτομικής διάκρισης που είχε λάβει τεράστιες διαστάσεις τη συγκεκριμένη εποχή. Αυτό το χάσμα δε θα αργούσε να επεκταθεί ώστε να περιλαμβάνει και τους πολιτισμένους- βάρβαρους (έχοντας ήδη ως στέρεα θεμελιώδη βάση τους πλούσιους και τους φτωχούς) παρέχοντας έτσι την κατάλληλη αφετηριακή βάση από την οποία εφόρμησαν ποικίλες θεωρήσεις που επικεντρώθηκαν στο να τονίσουν και να επιτείνουν τις διαφορές μεταξύ ανθρώπων και λαών παρά στο να δώσουν έμφαση στις μεταξύ τους ομοιότητες. Σαφώς οι διακρίσεις αυτές είχαν ξεκινήσει ήδη να συντελούνται στο εσωτερικό των ‘πολιτισμένων’ δυτικό- ευρωπαϊκών χωρών, με τον προσδιορισμό των αρχουσών τάξεων ως ‘πολιτισμένες’ και των κατώτερων ή λαϊκών τάξεων, με ιδιαίτερη έμφαση να δίνεται στις απείθαρχες μερίδες τους, οι οποίες χαρακτηρίζονταν ως βάρβαρες και απολίτιστες (Λάζος, 2011, 39).

Από τη μια, αυτό δε μπορεί να μας εκπλήσσει πραγματικά τόσο πολύ. Και αυτό γιατί με την εδραίωση των θετικών επιστημών κυριαρχεί η μέθοδος της μέτρησης. Αυτό αναμφίβολα οδηγεί σε δεύτερο χρόνο στην κατάταξη των ατόμων σε επίπεδα. Έπειτα,

όπως είναι φυσικό, διενεργείται η αξιολόγηση αντικειμένων και στοιχείων· είναι εύλογο για τα δεδομένα της εποχής αυτό να μεταφράζεται σε όρους αξίας ή δυναμικού, μεταφέροντας τα δεδομένα αυτά και στην ίδια την προσωπική ατομική σφαίρα. Αυτό που προκύπτει από αυτό το συλλογισμό είναι πως, και το ίδιο το άτομο, καταλήγει να γίνεται αντικείμενο μελέτης και αξιολόγησης με τις κακές ή ελλιπείς του πλευρές να αποτελούν αντικείμενο προς εξέταση και να δυνητικά ‘βελτιωτικής’ μεταχείρισης. Πέρα από το επιστημονικό περιεχόμενο που ενέχει η αξία, στο πλαίσιο του καπιταλιστικού συστήματος νοηματοδοτείται εκ νέου· για όσο μπορεί να εκμεταλλεύεται το καπιταλιστικό σύστημα τον εργάτη και τον παραγόμενο μόχθο του, ο ίδιος κατέχει έστω και μια υποτυπώδη θέση στο κοινωνικό και οικονομικό σύστημα. Η συνθήκη αυτή επιτείνεται ειδικά από τη στιγμή που ο εργάτης στηρίζει και συμβάλει στη συσσώρευση πλούτου από το κεφάλαιο. Όταν όμως ο εργάτης παύει να είναι χρήσιμος στον εργοδότη και στο σύστημα και δεν παράγει αξία, απομακρύνεται από το εργασιακό περιβάλλον (με έμφαση κατά την περίοδο εκείνη να δίνεται στο εργοστασιακό εργασιακό περιβάλλον), γίνεται παρίας για το κοινωνικό σύνολο και εξωθείται στο περιθώριο.

Το γεγονός ότι η αξία του ατόμου μετριέται, σημαίνει αυτομάτως ότι κατατάσσεται σε συγκεκριμένες βαθμίδες. Με τη σειρά του αυτό συνεπάγεται ότι οδηγούμαστε αναπόφευκτα σε μια ιεραρχία. Η ιεραρχία αυτή, με την κορυφή να συνιστά την πεμπτουσία της ‘προόδου’ και του ‘πολιτισμού’, όπως εκφράζεται μέσα από το προωθούμενο πρότυπο του Βικτωριανού λευκού πλούσιου άνδρα που κατά κύριο λόγο έφερε κάποιο τίτλο (από διευθυντή εργοστασίου μέχρι μέλος του κοινοβουλίου), δεν άργησε να στραφεί και εκτός συνόρων. Ο πυρήνας ήταν οι ευρωπαϊκές άρχουσες τάξεις που θεώρησαν ηθική τους ευθύνη και υποχρέωση να εκπολιτίσουν και να συνεισφέρουν στην πρόοδο των λαών της Αφρικής, της Νοτιοανατολικής Ασίας και της Ωκεανίας. Το ‘ατόπημα’ των λαών αυτών ήταν ότι δεν πληρούσαν τις ‘απαραίτητες’ προϋποθέσεις, όπως είχαν υπαγορευθεί από τις ‘προηγμένες’ και ‘εξελιγμένες’ δυτικό- ευρωπαϊκές χώρες, και γι’ αυτό το λόγο οι διαφορές τους τους κατέτασσαν αυτομάτως στους υπανάπτυκτους, βάρβαρους λαούς (Λάζος, 2011, 39).

Η ‘βοήθεια’ και η ‘στήριξη’ προς αυτούς τους λαούς, προκειμένου να καταφέρουν να επιτύχουν κάποιας μορφής πρόοδο, εκφράστηκε μέσα από την επεκτατική πολιτική των δυτικών χωρών. Η γενική ιδέα που επικρατούσε την εποχή εκείνη μορφοποιούνταν και εκφραζόταν μέσα από πολιτικές που αποσκοπούσαν στη

διεύρυνση των εδαφών των ραγδαία οικονομικά αναπτυσσόμενων δυνάμεων της Δύσης (με κυρίαρχες δυνάμεις στον τομέα αυτόν την Μ. Βρετανία και τη Γαλλία)· ως δικαιολογητική βάση για την τακτική ‘εκπολιτισμού’ των μη ευρωπαϊκών λαών, εκείνων που υστερούσαν σε αξίες και ήθη, (σύμφωνα πάντα με τις δυτικές προδιαγραφές) προβαλλόταν το ‘ενδιαφέρον’ των δυτικών χωρών για την συμβολή τους στην εκπλήρωση του δυναμικού των υστερούντων λαών. Στην πραγματικότητα όμως, η αποικιοκρατία διέυρνε το πεδίο εφαρμογής των ρατσιστικών και σεξιστικών τακτικών, καθώς και τη νομιμοποίηση της εξουσίας τους. Εν ολίγοις, οι κατέχοντες την εξουσία ρατσιστές του 19^{ου} αιώνα άνδρες μπορούσαν να δικαιολογήσουν και να πλαισιώσουν τις απόψεις τους εντός ενός πιο ‘τακτοποιημένου’ περιθωρίου, που προέκυπτε από μετρήσεις ή παρατηρήσεις σχετικά με τον τρόπο ζωής διαφορετικών λαών. Οι ρατσιστές της εποχής (αλλά και γενικά κάθε εποχής) ενδιαφέρονταν να επικεντρωθούν στις διαφορές μεταξύ των λαών και όχι στα συνδεδεμένα μεταξύ τους σημεία. Προτιμούσαν και βεβαίως τους συνέφερε, να βρίσκουν ή μάλλον να εφευρίσκουν αφορμές, (τις οποίες περιβάλλαν με ελλιπή και αβάσιμα στοιχεία) για να ισχυροποιήσουν την επιρροή που ασκούσαν. Έτσι, κατόρθωναν να υπονομεύσουν και να επιβάλλονται σε αυτούς που ζουν διαφορετικά χωρίς να ακολουθούν τα όσα έχουν θεσπιστεί ως τα προσήκοντα ιδανικά και τις αντίστοιχες αξίες, εν ολίγοις τα ‘συμφωνηθέντα’ υπέρτατα αγαθά.

Ολοκληρώνοντας το κεφάλαιο για το πλαίσιο που είχε σχηματιστεί κατά την εποχή του 19^{ου} αιώνα, στοιχείο που μας βοηθά στο να συγκροτήσουμε και το σκελετό της παρούσας εργασίας, οφείλουμε να αναφερθούμε και στις συνθήκες που επικρατούσαν στο εσωτερικό των κοινωνιών εκείνης της εποχής. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στη Μ. Βρετανία, αφού αποτέλεσε κοιτίδα των κυριότερων κοινωνικό-πολιτικό-οικονομικών αλλαγών της περιόδου.

2.3.Η ΜΕΓΑΛΗ ΒΡΕΤΑΝΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 19^Ο ΑΙΩΝΑ

Κατά τον 19^ο αιώνα στη Μ. Βρετανία συντελείται μια χωρίς προηγούμενο οικονομική ‘έκρηξη’, άμεση απόρροια του καπιταλιστικού μοντέλου που είχε αρχίσει να συγκροτείται ήδη από τον προηγούμενο αιώνα. Οι συνθήκες που είχαν δημιουργηθεί από τις πιέσεις που ασκούσε η ελεύθερη αγορά ήταν πολύ συγκεκριμένες και απαιτούσαν συγκεκριμένες προσαρμοστικές κινήσεις. Βεβαίως, όσοι δε μπορούσαν

να ανταποκριθούν στις επικρατούσες συνθήκες αναπόφευκτα θα οδηγούνταν στον αφανισμό, καθώς ο νεοσυσταθείς αυτός κόσμος που μετασχηματιζόταν ολοένα και περισσότερο 'λειτουργούσε' με γνώμονα τις επιθυμίες αυτών που είχαν ουσιαστικά τη δυνατότητα να τον πλάσουν.

Όπως έχει ήδη τονιστεί και υπογραμμιστεί στο συγκεκριμένο τμήμα της εργασίας, οι συνθήκες που επικρατούσαν στο μακροεπίπεδο (στην κοινωνική σφαίρα) αλλά και στο μικροεπίπεδο (με έμφαση να δίνεται στο εργασιακό καθεστώς, όπως διαμορφωνόταν και ανασχηματιζόταν συνεχώς στο πλαίσιο της ελεύθερης αγοράς), ήταν ιδιαίτερα βάρβαρες και έπλητταν το μεγαλύτερο μέρος της κατώτερης κοινωνικής τάξης, την εργατική τάξη. Έχοντας αυτό υπόψιν μας, θεωρείται σκόπιμο να σημειωθεί μια από τις πιο καθοριστικές μεταβολές που συντελέστηκε χρονικά λίγο νωρίτερα.

Πριν από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα οι κοινωνικές δράσεις χαρακτηρίζονταν ως ηθικές ή ανήθικες, επειδή ερμηνεύονταν με βάση το τί συνιστά την ηθική. Το ίδιο συνέβαινε και με την αναγωγή σε όρους θρησκευτικής ερμηνείας. Δηλαδή, αν μια πράξη αντέβαινε στο κοινά παραδεκτό πλαίσιο κανόνων, θεωρούνταν αντικοινωνική με γνώμονα το ηθικό ή/και το θρησκευτικό υπόβαθρο. Μετά τα μέσα του 18^{ου} αιώνα αυτή η πραγματικότητα ανήχθη σε νέα πλαίσια. Οι βάσεις αναφοράς επαναπροσδιορίστηκαν, και οι κοινωνικές δράσεις που παρουσίαζαν κάτι το μεμπτό, ερμηνεύονταν και γίνονταν αντιληπτοί σε όρους ποινικού δικαίου. Χαρακτηρίζονταν, λοιπόν, ως εγκλήματα.

Αυτή η νέα τάξη πραγμάτων, κατά την οποία η αντικοινωνικότητα και οι εκφάνσεις της ερμηνεύονταν σε όρους εγκλήματος, συγκροτήθηκε ως απόρροια της δημιουργίας του ποινικού συστήματος. Αυτό φυσικά οδήγησε στην επανεξέταση του τί συνιστά έγκλημα, γεγονός που αν μη τι άλλο προκάλεσε αναταραχή και σύγχυση στα μέλη του κοινωνικού συνόλου, από τη στιγμή που ορισμένες πράξεις, ενώ στο παρελθόν δε θεωρούνταν καν μεμπτές, με το νέο σύστημα μεταφράζονταν σε ποινικά αδικήματα. Σύντομα το έγκλημα άρχισε να κατανοείται (και να μελετάται) ως αυτόνομο στοιχείο, και σύντομα ως μια πραγματικότητα (Λάζος, 2011, σελ. 50-51).

Το ζήτημα του ελέγχου των εγκληματιών (όσοι χαρακτηρίζονταν με αυτόν τον τρόπο στα πλαίσια ενός κατευθυνόμενου από την κυρίαρχη ιδεολογία ποινικού συστήματος προσανατολισμένου κατ' εξοχήν στα κατώτερα κοινωνικά στρώματα) απασχόλησε

πολύ την άρχουσα τάξη από τη στιγμή που άρχισε να θορυβείται ιδιαίτερα από αντιδράσεις που προέρχονταν κυρίως από άτομα που ανήκαν στην εργατική τάξη. Η οικονομικά αδύναμη κοινωνική τάξη δεν μπορούσε να ανταπεξέλθει με ευκολία στην ενδεχόμενη παράβαση του ποινικού νόμου, όπως μπορούσε για παράδειγμα ο οικονομικά ισχυρός αστός, πληρώνοντας ενδεχομένως ένα πρόστιμο και αποφεύγοντας έτσι την ποινή φυλάκισης. Αντίθετα, ο φτωχός που ζούσε και εργαζόταν σε άθλιες για τον ίδιο και για την οικογένειά του συνθήκες, δεν είχε αυτή την πολυτέλεια, καθώς ο μισθός που έπαιρνε μπορεί να χαρακτηριστεί πολύ επεικώς τουλάχιστον ως ανεπαρκής. Στο πλαίσιο αυτό, ο φτωχός εργάτης, εάν παράβαινε το νόμο, δε θα μπορούσε να γλυτώσει την ποινή φυλάκισης.

Με την πάροδο του χρόνου, και ενώ σιγά σιγά αφομοιώνονταν οι νέες αυτές ρυθμίσεις ολοένα και περισσότερο στις συνειδήσεις των πολλών, άρχισε να γεννιάται και να τρέφεται μια αναστάτωση, να εξαπλώνεται μια υπόρρητη αμφισβήτηση για την καθεστωτική πραγματικότητα που είχε επιβληθεί. Ιδιαίτερα από τη στιγμή που οι εργατικές τάξεις άρχισαν να έχουν απαιτήσεις για τα βασικά τους εργασιακά δικαιώματα, που αγνοούνταν και περιφρονούνταν παντελώς μέχρι τότε, άρχισε να παίρνει μια πιο συμπαγή μορφή η αμφισβήτηση ενάντια στην αστική άρχουσα τάξη. Με το φόβο για επανάσταση και την απειλή της ανατροπής του καθεστώτος να αποτελούν κύριες πηγές ανησυχίας για την αστική τάξη, παρουσιαζόταν πιο επιτακτική από ποτέ η ανάγκη (εφ)εύρεσης κάποιας λογικοφανούς εξήγησης που θα νομιμοποιούσε το status quo.

Η κοσμοθεώρηση του κοινωνικού δαρβινισμού, μέσα από τα επιστημονικά επιτεύγματα που επιστράτευε και με βάση την εποχή κατά την οποία διατυπώθηκε και παγιώθηκε ως συλλογιστική, παρείχε ακριβώς αυτή την πολυπόθητη νομιμοποιητική βάση που χρειαζόνταν οι εκφραστές της άρχουσας τάξης για να διασφαλίσουν τη θέση τους σαν διαμορφωτές της κοινωνικής πραγματικότητας. Πώς θα μπορούσε άλλωστε κανείς να αμφισβητήσει μια θεώρηση, που βασισμένη σε επιστημονικά γεγονότα, 'εξηγούσε' βιολογικά το γιατί ο εργάτης (ή ο εγκληματίας, ή ο ψυχικά ασθενής) βρισκόταν στη θέση που βρισκόταν, ενώ ο εργοστασιάρχης κατείχε μια θέση υπεροχής και ισχύος; Οι φυλετικές ανισότητες και οι ταξικές διαμάχες βρήκαν στο πρόσωπο της κατεξοχόν θετικά προσανατολισμένης επιστήμης το αναγκαίο 'προκάλυμμα' για τη νομιμοποίηση οποιωνδήποτε πρακτικών θεωρούνταν αναγκαίες για τον έλεγχο και την περιθωριοποίηση όποιων κάθε φορά κρίνονταν ως

ανεπιθύμητοι ή ακατάλληλοι, ή με κάθε άλλη ειλικρίνεια, επικίνδunami για το κοινωνικό σύνολο. Αυτοί, λοιπόν, που αποτελούν απειλή για την κοινωνική ευταξία, όπως την έχει καθορίσει η άρχουσα τάξη, και επιχειρούν να προκαλέσουν την αμφισβήτηση του ισχύοντος πολιτικού- οικονομικού- κοινωνικού status quo, αργά ή γρήγορα θα βρεθούν περιθωριοποιημένοι και εκτός του κοινωνικού πλαισίου.

2.4 ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 19^ο ΑΙΩΝΑ

Κατά τον 19^ο αιώνα το έγκλημα άρχισε να συνδέεται ολοένα και περισσότερο με τα εξωτερικά και μορφολογικά χαρακτηριστικά του ατόμου, τα οποία σα να λειτουργούσαν ως ‘φωτεινός σηματοδότης’ που μαρτυρούσε τη μεγαλύτερη προδιάθεση του ατόμου για την εκδήλωση παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς. Η προεργασία για την απόδειξη της συσχέτισης ανάμεσα στη εξωτερική εμφάνιση του ατόμου και στο έγκλημα (αν και το έγκλημα πριν την εμφάνιση της Ιταλικής Θετικής Σχολής αποτελούσε κυρίως αντικείμενο περιφερειακής ενασχόλησης στο πλαίσιο άλλων επιστημών, όπως του ποινικού δικαίου ή της ψυχιατρικής) είχε συντελεστεί περίπου δυο αιώνες πριν μέσα από τη σχολή της φυσιολογικής. Στη συνέχεια, η επιστήμη της φρενολογίας προσπάθησε να κατοχυρώσει μια σύνδεση μεταξύ οργανικών στοιχείων (κυρίως μέσα από τη μελέτη των τμημάτων του εγκεφάλου) και συμπεριφοράς. Κατά το 18^ο αιώνα συντελείται η πρώτη κατά βάση βιολογική εξήγηση του εγκλήματος μέσα από το έργο των αλιενιστών (ο όρος αυτός είχε αποδοθεί στους ψυχιάτρους της εποχής) (Λάζος, 2020). Όλα τα παραπάνω φυσικά, δε θα μπορούσαν να είχαν συντελεστεί χωρίς την αλματώδη ανάπτυξη της επιστήμης της Βιολογίας αλλά και τα επιτεύγματα που ανέδειξαν την επιστήμη της Ανθρωπολογίας.

Η αλληλεπίδραση και τα αποτελέσματά της μιας επιστήμης στην άλλη δεν άργησαν να εκδηλωθούν σε όλους τους τομείς της επιστημονικής διεργασίας αλλά και της κοινωνικής πραγματικότητας. Η μελέτη δεδομένων και η ανάλυση σε όρους αριθμών επηρέασαν βαθύτατα τις προσλαμβάνουσες των επιστημόνων και επέδρασαν καταλυτικά στη διαμόρφωση των ιδεολογιών τους ειδικά (με βάση για παράδειγμα το πώς ασκούν την ιδιότητά τους, ως γιατροί) αλλά και γενικά στον τρόπο με τον οποίο η κοινωνία ‘οφείλει’ να συγκροτείται και προς τα πού πρέπει να προσανατολίζεται. Αναμφίβολα, αυτό αποτέλεσε ένα εξαιρετικά δύσκολο και αρκετά ουτοπικό εγχείρημα, από τη στιγμή που οι επιστημονικές μέθοδοι, όσο και αν οδήγησαν σε

πρωτοφανή επιτεύγματα, κρίθηκαν ανεπαρκείς (και πολλές φορές επικίνδυνες) όσον αφορά στην εξήγηση των κοινωνικών φαινομένων.

Η βιολογική προσέγγιση του εγκλήματος, δηλαδή η αιτιοκρατική προσέγγιση βασισμένη σε μια άκρατη ντετερμινιστική οπτική, αποτέλεσε μια πάγια τακτική εξήγησης για την εκδήλωση συγκεκριμένων συμπεριφορών κατά τον 19^ο αιώνα. Οι λόγοι για τους οποίους κάτι τέτοιο συνέβη είναι πολλοί και φυσικά αλληλεπικαλύπτονται. Ορισμένοι από τους πιο προφανείς, είναι πως με το να στρέφεται η προσοχή σε ένα άτομο και να τίθεται υπό εξονυχιστική έρευνα η φύση του και οι καταβολές του, όλα τα συνεπακόλουθα ζητήματα που απορρέουν μπορούν να δικαιολογηθούν σε μια φυσικά νομοτελειακή βάση. Αυτό σημαίνει πως η κοινωνία είναι ευκολότερο να απεκδυθεί την ευθύνη που φέρει. Επίσης είναι πολύ πιο εύκολο να μην αφήνονται περιθώρια αμφισβήτησης προς μια συγκεκριμένη κοινωνικό-πολιτικό-οικονομική πολιτική, η οποία αποβλέπει στην διαίωνιση των κοινωνικών ανισοτήτων μέσα από την προβολή και εδραίωση του μοντέλου της αμετάβλητης και βαθιά ανταγωνιστικής ανθρώπινης φύσης. Η βιολογική εξήγηση της (κοινωνικής) πραγματικότητας εξιλεώνει σε πολύ μεγάλο βαθμό τις οποιεσδήποτε αστοχίες (στην πραγματικότητα αδιαφορίες) της κρατικής εξουσίας όσον αφορά στην εφαρμογή της κοινωνικής πολιτικής. Τέλος, ας μην παραλείψουμε το γεγονός πως κατά την εποχή εκείνη, όταν η επιστήμη της Εγκληματολογίας σιγά-σιγά συγκροτούνταν, κυριαρχούσαν βαθιά ρατσιστικές και σεξιστικές αντιλήψεις, οι οποίες κατά κάποιο τρόπο ‘έψαχναν’ τις κατάλληλες προϋποθέσεις για να παγιωθούν. Η θετικιστική επιστήμη κατάφερε και με το παραπάνω να δημιουργήσει τις κατάλληλες αυτές συνθήκες. Έτσι, οι κοινωνικές ανισότητες και η παρεκκλίνουσα συμπεριφορά απέκτησαν πλέον και επιστημονική θεμελίωση.

Στη συνέχεια της εργασίας μας θα γίνει συνοπτική αναφορά στα βήματα που έγιναν προς την συγκρότηση της επιστήμης της εγκληματολογίας, όταν το έγκλημα προσεγγιζόταν ακόμα περιφερειακά και όχι σαν αντικείμενο κάποιας συγκεκριμένης σχολής. Κάνουμε λόγο, λοιπόν, για εγκληματολογική σκέψη και όχι εγκληματολογικά συγκροτημένο λόγο. Η κλασική σχολή του Ποινικού Δικαίου και η επιστήμη της Ψυχιατρικής φυσικά θα προκύψουν στην παράθεση των στοιχείων μας. Κύριο σκοπό της εργασίας μας συνιστά το να αποτυπώσουμε το πώς έννοιες όπως κληρονομικότητα, φύση, βιολογία και γονίδιο ενσωματώθηκαν στη συλλογιστική της

εποχής και πως επηρέασαν την προσέγγιση και την ανάλυση των κοινωνικών φαινομένων.

2.4 Ο SPENCER ΚΑΙ Η ΘΕΩΡΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΜΠΑΝΤΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ

Η θεωρία του Σπένσερ για τη συμπαντική εξέλιξη θα αποτυπωθεί όσο πιο συνοπτικά γίνεται στο παρόν τμήμα της εργασίας μας. Ο Σπένσερ προσπάθησε να αναζητήσει τους γενικούς νόμους που πλαισιώνουν την κοινωνική αλλαγή, επιχειρώντας να εφαρμόσει τα αξιώματα που χαρακτηρίζουν τις φυσικές επιστήμες (Dickens, 2000,20). Υποστήριξε ότι οι νόμοι του φυσικού κόσμου επηρεάζουν άμεσα τις ανθρώπινες σχέσεις. Για τον Σπένσερ, η εξελικτική θεωρία και σκέψη συνδέεται τόσο με τη φυσική όσο και με τη βιολογία, και απορρέει από την έννοια της διατήρησης της ενέργειας, ή σύμφωνα με το δικό του ορισμό, την «επιμονή της ισχύος» (Hawkins, 1997, 83). Για τον Σπένσερ, το σύμπαν βρίσκεται σε μια κατάσταση συνεχούς ροής, και αυτός είναι ο λόγος που επέρχεται συνεχής αλλαγή (Dickens, 2000, 20). Το επιχείρημα που προσπάθησε να συγκροτήσει μπορεί να συνοψιστεί ως εξής: Με το να ασκείται επίμονη ισχύ σε ομογενοποιημένη ύλη οδηγούμαστε στην ανάπτυξη μιας πιο δομημένης σύμπλοκης κατάστασης. Αυτό συμβαίνει επειδή τα κομμάτια διαφοροποιούνται περισσότερο και ταυτόχρονα ενσωματώνονται περισσότερο μεταξύ τους. Κατά το Σπένσερ αυτό είναι κάτι που συμβαίνει και στην ανθρώπινη κοινωνία. Για παράδειγμα, στην οργανική φύση, οι οργανισμοί μονίμως ανταγωνίζονται για την επιβίωση τους, ενώ επιδιώκουν να συγκροτούν σχέσεις ανάμεσα στους ίδιους και στο περιβάλλον τους. Όπως γίνεται κατανοητό, ο οργανισμός θα υποστεί αλλαγές προκειμένου να προσαρμοστεί στη δύναμη η οποία του επιβάλλεται. Σαν αποτέλεσμα, στην προσπάθειά του αυτή περνάει από στάδια διαφοροποίησης καταλήγοντας έτσι να αποτελείται από έναν πιο πολύπλοκο αριθμό συνδεδεμένων μεταξύ τους τμημάτων, ώστε να επιτύχει μια πιο συνολική ισορροπία με το περιβάλλον του. Αυτή η «άμεση εξισορρόπηση» ακολουθείται από τη φυσική επιλογή, την επιβίωση του ισχυρότερου.

Ο Σπένσερ εξέφρασε τον κοινωνικό δαρβινισμό σαν την διαδικασία κατά την οποία τα πιο αδύναμα μέλη της «φυλής» (ένας όρος που χρησιμοποιείται όχι μόνο για να περιγραφεί η ανθρώπινη φυλή, αλλά και γενικότερα μια κατηγορία ενός είδους

(species) ή ποικιλίας (variety)), θα εξαλειφθούν και τα ισχυρότερα θα επιβιώσουν και θα αναπαραχθούν. Στη συνέχεια τα ισχυρότερα αυτά δείγματα θα έχουν την τάση να μεταδώσουν τα ευνοϊκά χαρακτηριστικά τους στην επόμενη γενιά (Dickens, 2000, 21).

Ο Σπένσερ διατύπωσε και απόψεις που αφορούσαν στη θέση και στο ρόλο της γυναίκας στη σύγχρονη κοινωνία. Φυσικά παίζει ρόλο η εποχή κατά την οποία εκφράστηκαν οι απόψεις αυτές, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι ο εκφραστής των αντιλήψεων αυτών δικαιολογείται και απεκδύεται των ευθυνών του για την ανάπτυξη και υπόθαλψη σεξιστικών και στερεοτυπικών αντιλήψεων. Αναμφίβολα, οι απόψεις του αντανακλούσαν και τη συνολικότερη αντίληψη της εποχής σχετικά με τα φύλα και την κατώτερη θέση της γυναίκας σε σχέση με τον άνδρα. Ο Σπένσερ αναγνώριζε ότι οι ικανότητες των γυναικών περνούσαν τουλάχιστον απαρατήρητες ή δεδομένες και δεν τύγχαναν της αρμόζουσας εκτίμησης από τον περίγυρό τους, κάτι που εξηγούνταν από το γεγονός πως οι άνδρες ενδιαφέρονταν περισσότερο για την εξωτερική εμφάνιση όταν έμπαιναν στη διαδικασία επιλογής συντρόφου. Συμπληρωματικά, υποστήριζε ότι οποιαδήποτε προσπάθεια που θα απέβλεπε στο να λάβουν οι γυναίκες εκπαίδευση θα επιδρούσε αρνητικά στη διαδικασία της προόδου, η οποία βασίζεται στην αρμονική λειτουργία ενός καλά δομημένου οικογενειακού πλαισίου. Κι αυτό επειδή θεωρούσε πως ο ρόλος της γυναίκας ως νοικοκυρά, ήταν ο πλέον αποδοτικός. Για τον ίδιο, ήταν αυτό το πλαίσιο που αποτελούσε και την πλέον προοδευτική μορφή της ανθρώπινης οργάνωσης (Dickens, 2000, 21). Εν ολίγοις, ο σεξισμός και ο ρατσισμός μπορούσαν εύκολα να βρουν πρόσφορο έδαφος μέσα από την επίκληση της εξελικτικής θεωρίας και των επακόλουθων θεωρήσεων και ιδεών αυτής, στην ανθρώπινη κοινωνία.

Ο Σπένσερ υποστήριζε ότι η επιβίωση του ισχυρότερου ως διαδικασία κοινωνικής εξέλιξης υπόκειντο και εκείνη σε «μεταβολές» από τη στιγμή που παράλληλα συντελούνταν και κοινωνικός μετασχηματισμός. Δηλαδή, όπως λάμβανε χώρα η μετάβαση από τα πιο βίαια και εμπόλεμα κοινωνικά πλαίσια στα πιο φιλειρηνικά και αλτρουιστικά κοινωνικά περιβάλλοντα, έτσι διενεργούνταν και αναπροσαρμογές που αφορούσαν στη διαδικασία της επιβίωσης του ισχυρότερου. Από τον ανταγωνισμό στις πολεμικές κοινωνίες με τις πολεμικές επιχειρήσεις, μεταφερόμαστε σε μορφές ανταγωνισμού που σχετίζονται με την αγορά εργασίας. Για τον Σπένσερ, ο βιομηχανικός ανταγωνισμός δεν κυβερνούσε μόνο τις διαπροσωπικές σχέσεις αλλά

παρήγαγε επίσης «μια ειρηνική πάλη για επιβίωση σε κοινωνίες, οι οποίες μονίμως αναπτύσσονται, γίνονται πολυπληθέστερες και πιο πολύπλοκες». Ο ανταγωνισμός επίσης προκαλούσε τον αφανισμό των ακατάλληλων ατόμων και για τον Σπένσερ αυτή ήταν μια μείζονος σημασίας προϋπόθεση ώστε να μη δημιουργούνται παρεμβολές στη διαδικασία αυτή. Κάτι που θα μπορούσε να εμποδίσει τη διαδικασία αυτή από το να διενεργηθεί απρόσκοπτα, ήταν οι εσφαλμένες φιλανθρωπικές κινήσεις που απέβλεπαν στη στήριξη των «ανάξιων». Για τον Σπένσερ το λογικό ήταν ότι «ο ανώτερος θα έχει τα καλά που προκύπτουν από την ανωτερότητά του και ο κατώτερος τα αντίστοιχα που προκύπτουν από την κατωτερότητά του» (Spencer, 1969, 541, σε Hawkins, 1997, 86). Αν και δεν απέρριπτε την ιδιωτική φιλανθρωπία τόνιζε πως δε θα πρέπει σε καμία περίπτωση να υποστηρίζει τη διαίωνιση των ανάξιων (Spencer, 1898, 533, σε Hawkins, 86).

Αν θέλουμε να προσεγγίσουμε σε ένα πολύ βασικό επίπεδο το πολιτικό σκεπτικό του Spencer θα διαπιστώσουμε ότι ήταν θερμός υποστηρικτής μιας πρακτικής που ονόμαζε «ιδιωτική ωφέλεια». Αυτό συνιστά μια τακτική που περιλαμβάνει αυθόρμητες μορφές πρόνοιας που παρείχαν άτομα και ομάδες μεταξύ τους (Offer, 1999, σε Dickens, 2000, 23). Με κατεύθυνση τη γραμμή αυτή, αντιστεκόταν σθεναρά και αποδοκίμαζε τον κρατικό παρεμβατισμό εντός του κοινωνικού πλαισίου, επειδή κάτι τέτοιο επηρεάζει τη διαδικασία της φυσικής επιλογής, και παρεμποδίζει την ‘αφιλτράριστη’ επίδρασή της· για τον Σπένσερ, η διαδικασία της φυσικής επιλογής έπρεπε να λειτουργεί απρόσκοπτα προκειμένου να διασφαλίζεται ότι θα επιβιώσει ο ‘ισχυρότερος’, κάτι το οποίο εναπόκειται σε τελευταία ανάλυση, στο άτομο. Επιπροσθέτως, ο Σπένσερ δεν ανησυχούσε για τον υπερπληθυσμό και τις παρενέργειές του, όπως τις εξέφραζε ο Malthus στην πραγματεία του, επειδή ο πρώτος πίστευε πως το ανθρώπινο είδος είχε τη δυνατότητα να προσαρμόζεται στις εναλλασσόμενες συνθήκες, οπότε μέσα από τη διαδικασία αυτή ένα νέο είδος θα αναδυόταν, ένα είδος που εκτός των άλλων θα είχε την ικανότητα να συνεργάζεται με τους άλλους (Dickens, 2000, 23-24).

Η θεωρία της εξέλιξης του Σπένσερ δεν αφορούσε μόνο στο πεδίο της φιλοσοφίας, αλλά αποτέλεσε και βάση της πολιτικής του σκέψης. Η πολιτική του σκέψη εμφορούνταν από ένα φιλελεύθερο πνεύμα που εξύψωνε την αρετή του ατομικισμού και τόνιζε τα αρνητικά ενός παρεμβατικού κράτους. Το πολιτικό αυτό κίνημα ονομάστηκε «Ατομικισμός» και βρισκόταν στο αντίθετο στρατόπεδο από το «Νέο

Φιλελευθερισμό». Οι «ατομικιστές» επιχείρησαν να επαναπροσδιορίσουν αυτό που αντιλαμβάνονταν ως την ουσία του φιλελευθερισμού- την αρνητική του ελευθερία και την ελεύθερη αγορά- με τον Σπένσερ να αποτελεί έναν από τους πιο ένθερμους υποστηρικτές του (βλ. Hawkins, 1997, 89 και υποσημ. 41).

Ο ριζοσπαστισμός του Σπένσερ μπορεί να κατανοηθεί, αν αναλογιστούμε το ιστορικό πλαίσιο το οποίο αποτέλεσε το σημείο αναφοράς του. Κατά τον 19^ο αιώνα, όταν γεννήθηκε ο Σπένσερ, επικρατούσε στη Μ. Βρετανία η παραδοσιακή λογική του αποικιοκρατικού ιμπεριαλισμού, που αντιστεκόταν στις νέες εξελίξεις, όπως ήταν για παράδειγμα η βιομηχανική επανάσταση· το ίδιο συνέβαινε και με το ελεύθερο εμπόριο και το φιλελευθερισμό, απότοκα του Διαφωτισμού του προηγούμενου αιώνα. Αναμφίβολα, οι νέες αυτές εξελίξεις επηρέασαν το Σπένσερ σε τέτοιο βαθμό που να υπερασπίζεται με θέρμη την ελεύθερη αγορά, τον ατομικισμό, τα φυσικά δικαιώματα αλλά και τον καπιταλισμό. Προκαλεί πράγματι έκπληξη το ότι η θέση που πρότεινε ο Σπένσερ ήταν να αγνοήσει ο πολίτης το κράτος, υπερασπιζόμενος έτσι το δικαίωμα του στην αυτονομία και ανεξαρτησία, ενώ ταυτόχρονα αιτούνταν τον περιορισμό των εξουσιών του (Spencer, 1851, xix, σε Κατσικίδης, Νίνα- Παζαρζή, 2016, 61). Κυριότερες θέσεις της θεωρίας του Σπένσερ ήταν εν πρώτοις, η άποψη ότι η κοινωνικό- πολιτική τάξη δε βασίζεται σε κάποιο *arriori* ορθολογικό σχεδιασμό αλλά προκύπτει αυθόρμητα μέσα από την εξέλιξη και τις εκάστοτε επιταγές της. Την άποψή του αυτή χρησιμοποίησε για να αιτιολογήσει και την ανάδυση του βιομηχανικού πολιτισμού της Βρετανίας, την οποία θεωρούσε απότοκο των μεμονωμένων προσπαθειών των πολιτών με στόχο την ικανοποίηση των προσωπικών τους επιθυμιών (Spencer, 1864, 386, σε Κατσικίδης, Νίνα- Παζαρζή, 2016, 61-62). Ο βιομηχανικός πολιτισμός μπορεί να επιτυγχανόταν μάλιστα, παρά τη δυσκολία που μπορεί να προέβαλαν τα εκάστοτε νομοθετικά εμπόδια. Ο Σπένσερ απέδιδε ιδιαίτερη σημασία στο ρόλο της μονάδας, υπογραμμίζοντας τον καθοριστικό ρόλο που διαδραμάτιζε στον καθορισμό των ιδιοτήτων του ολόκληρου συγκροτήματος το οποίο συνέθετε. Επέμενε επίσης ότι ο συλλογισμός αυτός αφορούσε και «στις κοινωνίες καθώς και σε άλλα πράγματα» (Spencer, 1878, 51 σε Hawkins, 1997, 90). Για τον Σπένσερ, το άτομο συνιστούσε τη βάση της θεωρίας του, τον ακρογωνιαίο λίθο της συλλογιστικής του σχετικά με την ανθρώπινη εξέλιξη· έτσι, μπορούσε να επανατοποθετήσει τη σημασία της «ανθρώπινης φύσης» στην κοινωνιολογική ανάλυση (σε Hawkins, 1997, 90).

Ειδικότερα, σημείωνε πως αφού η κοινωνία απαρτίζεται από άτομα εκεί πρέπει να αποταθούμε και να αναζητήσουμε τις λύσεις για τα κοινωνικά φαινόμενα, δηλαδή στις ανθρώπινες δραστηριότητες. «Από τη στιγμή όμως που οι δράσεις των ατόμων υπόκεινται στους νόμους της φύσης, οφείλουμε πρώτα να κατανοήσουμε τους νόμους αυτούς, προκειμένου να εξηγηθούν με τη σειρά τους και οι ανθρώπινες ενέργειες»... Από τα παραπάνω προκύπτει ότι «η βιολογία και η ψυχολογία είναι αναπόσπαστα κομμάτια στη διαδικασία ερμηνείας της κοινωνιολογίας» (Spencer, 1906, σε Hawkins, 1997, 90). Επομένως, η ανθρώπινη φύση ήταν αυτή που μπορούσε να παράσχει εξήγηση για την κοινωνική αλλαγή (Hawkins, 1997, 90).

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΔΑΡΒΙΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΕΠΙΡΡΟΕΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΔΑΡΒΙΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ ΣΤΙΣ ΗΠΑ: ΜΙΑ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

1.1 ΓΑΛΛΙΑ

Ακολουθώντας την κατευθυντήρια γραμμή που τέθηκε από τον Richard Hofstadter, έχουν συγκροτηθεί επιχειρήματα με βάση τις ευρέως γνωστές δαρβινικές εκφράσεις «πάλη για επιβίωση», «επιβίωση του ισχυρότερου» (η τελευταία φράση αποδίδεται στο Σπένσερ). Οι φράσεις αυτές έχουν χρησιμοποιηθεί προκειμένου να επικοινωνήσουν και να δικαιολογήσουν την οικονομία της ελεύθερης αγοράς, αλλά και τα αποτελέσματα από τις στρατιωτικές, αποικιοκρατικές ή φυλετικές διαμάχες (βλ. υποσημ. 3, σε Clark, 1981, D1025).

Ξεκινώντας από τη Γαλλία, θα επιχειρήσουμε να αποδώσουμε όσο το δυνατόν πληρέστερα το πλαίσιο μέσα στο οποίο έγινε δεκτή η δαρβινική θεωρία. Αναμφίβολα, το δαρβινικό δόγμα αποτέλεσε αντικείμενο ενσωμάτωσης στις βιολογιστικά σχηματοποιημένες κοινωνικές θεωρίες, όπως είχαν συγκροτηθεί στη Γαλλία κατά το τέλος του 19^{ου} αιώνα. Μάλιστα, και ειδικά μετά το 1870 διενεργούνταν πλήθος συζητήσεων σχετικά με το πώς η θεωρία της εξέλιξης, όπως εκείνη εκφράστηκε από το Δαρβίνο, είτε από το Λαμάρκ ή ακόμα και αν αποτέλεσε ένα συνδυασμό των δυο θεωριών, μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για να εξηγήσει και την εξέλιξη της ανθρώπινης κοινωνίας (ό. π. D1026).

Όπως αναφέρει ο Alfred Fouillee (Fouillee, 1880, σε Clark, 1981, D1027,), αμέσως μετά την έκδοση του έργου του Δαρβίνου «Η Προέλευση των Ειδών», οι Γάλλοι επέδειξαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον στη διαδικασία αξιολόγησης ώστε να καθορίσουν πόσο επιστημονικά ακριβής ήταν η δαρβινική θεωρία. Η πλειονότητα των καλά εδραιωμένων Γάλλων βιολόγων ήταν πεπεισμένη για τη μονιμότητα των ειδών βάσει του δόγματος του Cuvier, και σαν αποτέλεσμα αντιμετώπιζαν με σκεπτικισμό τις θέσεις που προβάλλονταν στο έργο του Δαρβίνου. Έτσι, ο Δαρβίνος δεν αποτέλεσε μια *apriori* αυθεντία, η οποία έτυχε αυτομάτως της αποδοχής της Γαλλικής επιστημονικής κοινότητας. Παρόλα αυτά, υπήρχαν κάποιοι φιλόδοξοι εκφραστές του

κοινωνικού δαρβινισμού στη Γαλλία εκείνη την εποχή. Μια εκ των διασημότερων εκφραστών της κοσμοθεώρησης αυτής ήταν η Clemence Royer (ό. π. D1027).

Πριν από την εμφάνιση του έργου του Δαρβίνου, η Royer είχε σαφώς μελετήσει σε βάθος τις θέσεις που είχε διατυπώσει ο Λαμάρκ, ενώ είχε και σπουδαίες γνώσεις πολιτικής οικονομίας. Η ίδια, αν και προερχόταν από ένα οικογενειακό περιβάλλον που υποστήριζε τη μοναρχία και είχε ιδιαίτερα αυστηρές θρησκευτικές καταβολές, υποστήριξε με θέρμη την κατάρρευση του θεσμού της μοναρχίας. Εκτός αυτού, και ερχόμενη και πάλι σε ρήξη με το οικογενειακό της υπόβαθρο, τάχθηκε και εναντίον του κλήρου. Συνέταξε, επίσης μια εξαιρετικά αξιόλογη πραγματεία με θέμα τη φορολόγηση, στην οποία παρουσίαζε τη φύση ως «ένα έργο συνεχούς μετάβασης» «ως μια σειρά βαθμιαίων αλλαγών». Και εκείνη με τη σειρά της υιοθέτησε και προώθησε τον παραλληλισμό της κοινωνίας με βιολογικό οργανισμό, ενώ ταυτόχρονα επέστησε την προσοχή στο παράδοξο που εμφανιζόταν στην κοινωνία, σύμφωνα με το οποίο «επιδιώκουμε να εμποδίσουμε την αλλαγή από το να συντελεστεί, ενώ ταυτόχρονα παρατηρείται μια ραγδαία κίνηση/ εξέλιξη» (σε Hawkins, 1997, 124 βλ. και τις εκεί παραπομπές).

Η ίδια αντιλαμβανόταν την πρόοδο ως στοιχείο του φυσικού κόσμου, στοιχείο που επηρέαζε και επιδρούσε σε όλα τα είδη· αυτό το χαρακτηριστικό ήταν κάτι το σπουδαίο, από το οποίο πρόβαλε η ανάγκη να εξαχθούν τα ανάλογα ηθικά και πολιτικά συμπεράσματα. Με το έργο της η Royer ταρακούνησε συθέμελα τις μέχρι τότε πάγιες χριστιανικές ευαισθησίες, ανακοινώνοντας πως το βιβλίο του Δαρβίνου αποτελούσε μια συνολική πρόκληση για το χριστιανικό δόγμα. Στις σελίδες του βιβλίου αυτού βρήκε τις βάσεις για τη στήριξη και την προώθηση των θέσεων της οικονομίας της ελεύθερης αγοράς, καθώς και της φυσιολογικής φυσικής κατάστασης που επικρατούσε και αφορούσε στις ανισότητες που εκδηλώνονταν είτε ανάμεσα σε φυλές, είτε σε άτομα που ανήκαν σε ένα έθνος ή μια φυλή (Clark, 1981, D1028). Εκτός των άλλων, τασσόταν ενάντια στα προγράμματα στήριξης για την κοινωνική πρόνοια υπέρ των φτωχών και καταδίκασε την «τυφλή και μη συνεπή φιλανθρωπία»· σε αυτή την πρακτική απέδιδε την αποδυνάμωση της ‘ανθρώπινης φυλής’, από τη στιγμή που η τακτική αυτή υποβοηθούσε στην ‘τεχνητή’ επιβίωση ασθενικών ατόμων που κατά τα άλλα θα είχαν αφανιστεί, αν δηλαδή υπόκειντο στις ωμές συνθήκες που επικρατούν στο φυσικό περιβάλλον (στο ίδιο).

Η Royer συμμεριζόταν την άποψη πως η ανισότητα είχε φυσικές καταβολές, ενώ τη θεωρούσε ως τη βάση του καταμερισμού της εργασίας. Παρόλα αυτά, δε συμφωνούσε με την τακτική που ακολουθούνταν από κάποιους, να παγιώνουν τις όποιες διαφορές υπάρχουν, μέσα από μια άδικη νομοθεσία (Royer, 1862 σε Hawkins, 1997, 125). Οι ανισότητες ήταν εκείνες που σηματοδοτούσαν τις σχέσεις ανάμεσα στις διάφορες ανθρώπινες φυλές, και όπως συνέβαινε και στο ζωικό βασίλειο οι ανώτερες φυλές βρίσκονταν σε πιο ευνοϊκή και περίοπτη θέση, σε σύγκριση με την επισφαλή θέση που κατείχαν οι κατώτερες φυλές (στο ίδιο). Το έργο της αποτελούσε ωδή στις αρετές του ατομισμού, της οικονομικής ελευθερίας, αλλά και του πολύ δημοφιλούς ζητήματος που μονοπωλούσε το ενδιαφέρον της επιστημονικής κοινότητας της εποχής, δηλαδή του ανταγωνισμού (Hawkins, 1997, 125).

Η Royer ουσιαστικά πλέκει το εγκώμιο του Δαρβίνου, καθώς για την ίδια το έργο του αποτελεί ένα εγχειρίδιο το οποίο κατάφερε επιτυχώς να αποτυπώσει τα επιτεύγματα μιας ολόκληρης εποχής, με αποτέλεσμα να αποτελεί ταυτόχρονα μια κοσμογονία, θεογονία αλλά και κοινωνιολογία. Ήταν ένα έργο που κατάφερε από κοινού να ενσωματώσει τη μελέτη της φύσης, των ηθών, της πολιτικής και των διεθνών σχέσεων (Hawkins, 1997, 125 βλ. και υποσημ. 5). Κατά την Royer, το έργο του Δαρβίνου μπορούσε να χρησιμοποιηθεί από το 'φιλελεύθερο και προοδευτικό κόμμα' από τη στιγμή που παρείχε το απαραίτητο δικαιολογητικό υπόβαθρο σε ένα πολιτικό καθεστώς που εξυμνούσε τους κανόνες (τους κανονισμούς) της απεριόριστης προσωπικής ελευθερίας και του ελεύθερου ανταγωνισμού (Hawkins, 1997,128). Παρόλο που χαιρέτιζε την απρόσκοπτη και απεριόριστη ελευθερία με τους όποιους κινδύνους αυτή ενείχε, υπογράμμιζε και την αναγκαιότητα του να υφίσταται ο απαραβίαστος κανόνας του σεβασμού για τα ίσα δικαιώματα του άλλου (στο ίδιο, 128). Αυτή όμως ήταν και η μόνη μορφή ισότητας που επιτρεπόταν στη βάση των επιταγών της εξέλιξης. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, ο καθένας ήταν ελεύθερος να πραγματώσει το όποιο δυναμικό του είχε προσδοθεί από τη φύση (το δυναμικό αυτό φυσικά είχε κατανεμηθεί άνισα) με τον ανταγωνισμό να λειτουργεί ως ελεγκτικός μηχανισμός για την απομάκρυνση όσων κρίνονται ανίκανοι (Royer, 1866, σε Hawkins, 1997, 129).

Η Royer στράφηκε επίσης στο δαρβινισμό ώστε να μπορέσει να βρει και να προσφέρει μια φυσική- νατουραλιστική βάση για την ηθική. Κατά την άποψή της, η δαρβινική θεωρία παρείχε ένα απόλυτο κριτήριο, το οποίο συμβάλει στο διαχωρισμό

του σωστού από το λάθος (στο ίδιο). Σύμφωνα με τα παραπάνω, «ο ηθικός κανόνας για κάθε είδος είναι αυτός που τείνει προς τη διατήρησή του, στον πολλαπλασιασμό του, στην πρόοδό του σε σχέση με τον τόπο και το χρόνο» (σε Hawkins, 1997, 129, βλ. και υποσημ. 10). Με αυτόν τον τρόπο είχε διαμορφωθεί και η συλλογιστική της Royer, γεγονός που διαφαίνεται και από την κριτική που ασκούσε αλλά και την επιθετική της στάση απέναντι στην ‘αδικαιολόγητη’- εσφαλμένη φιλανθρωπία, τόσο τη δημόσια όσο και την ιδιωτική· για εκείνη, η φιλανθρωπία σύμφωνα με τα εξελικτικά δεδομένα, είχε ως συνέπεια τη θυσία του καλού στο βωμό του κακού (στο ίδιο, βλ. και υποσημ. 11, 129). Στη διατριβή αυτή που έκανε η Royer, το ενδιαφέρον της επικεντρωνόταν σε εκείνους που έχασαν στον αγώνα για την επιβίωση. Η αγωνία και η δυσαρέσκεια της ήταν απόρροια της πεποίθησής της (πάγια αντίληψη της εποχής) πως τα κληρονομούμενα ελαττώματα των χαμένων θα διαωνίζονταν και επομένως θα συσσωρεύονταν στις επόμενες γενιές, εξαιτίας των φιλανθρωπικών ενεργειών που είχαν ως σκοπό όχι μόνο να προστατεύσουν τα άτομα αυτά αλλά και να διασφαλίσουν την ευημερία τους (σε Hawkins, 1997, 129).

Λαμβάνοντας υπόψιν τα όσα αναφέρθηκαν παραπάνω, αλλά και όσα εξέφρασε η συγγραφέας μέσα από το έργο της, θα πρέπει να φαντάζει τουλάχιστον ως ‘θεία δίκη’ το ότι η ίδια, παρόλο που αφενός αναγνωρίστηκε αργοπορημένα και αφετέρου εξασφάλισε κάποιου είδους οικονομική ασφάλεια προς το τέλος της ζωής της, κάποια στιγμή βρέθηκε σε εσχάτη ένδεια και αναγκάστηκε να εισαχθεί σε οίκο ευγηρίας (Harvey, 1981, σε Hawkins, 1997, 129).

Δεν αποτελεί πρωτοτυπία για έναν επιστήμονα να υποπίπτει πολλές φορές σε αστοχίες και ανακολουθίες στο έργο του, ειδικά όταν υπερασπίζεται με θέρμη και επιμονή συγκεκριμένες θέσεις, ενώ ταυτόχρονα αποκρύπτει άλλες, εξίσου σημαντικές. Φυσικά, είναι πάγια τακτική κάποιος να επιχειρεί να εξηγήσει την (κοινωνική) πραγματικότητα με βάση τις δικές του προσλαμβάνουσες. Παρόλα αυτά, αυτό δημιουργεί περιορισμούς, από τη στιγμή που είναι αδύνατο να εξηγούνται όλα βάσει της ίδιας συλλογιστικής. Στο έργο της Royer, το παράδοξο αφορά στο τμήμα που είχε παρουσιάσει τις απόψεις της για την εξέλιξη του γυναικείου φύλου, καθώς και για τη θέση που καταλαμβάνει η γυναίκα στη σύγχρονη κοινωνία. Πιο συγκεκριμένα, παρόλο το βιολογικό ντετερμινισμό που χαρακτήριζε το έργο της και θεμελιώνει τη συλλογιστική της, η Royer εξέφρασε ορισμένες απόψεις που βρίσκονταν σε διάσταση με τη συνολική της κατά τα άλλα θέση.

Η συγγραφέας υποστήριζε ότι η υποτελής θέση στην οποία βρίσκονται οι γυναίκες στις σύγχρονες κοινωνίες και η αυτονόητη πατριαρχική επιβολή που είναι επίσης γνώρισμα της σύγχρονης εποχής, στερούνται οποιασδήποτε φυσικής ή βιολογικής βάσης (Hawkins, 1997 129). Ειδικότερα, θεωρούσε τα φαινόμενα αυτά της πατριαρχίας και της ανδρικής επιβολής στο γυναικείο φύλο ως μια μεσοβασιλεία (interregnum), κάτι σαν ένα διάλειμμα στο κατά τα άλλα ισότιμα αναπτυγμένο περιβάλλον στο οποίο διαβιούσαν τα δύο φύλα. Στο ζήτημα αυτό απέδιδε και την ανισόρροπη εξέλιξη τόσο των πνευματικών τμημάτων όσο και των κοινωνικών ρόλων και των ανδρών και των γυναικών (Hawkins, 1997, 129-130). Οι φεμινιστικές για την εποχή αυτές απόψεις δεν προκαλούν έκπληξη, από τη στιγμή που το πιθανότερο είναι πως η αδυναμία της να εξασφαλίσει μια ακαδημαϊκή θέση οφειλόταν στο φύλο της. Ο φεμινισμός που διέπνεε τα έργα της, πέρα από το ότι ήταν μια μορφή αντίδρασης ως προς τα βιώματά της, καθιστούσε την άποψή της για την αναπόδραστη φύση του κληρονομικού ντετερμινισμού σχετικά προβληματική. Και αυτό γιατί η άποψή της για τη θέση της γυναίκας (η οποία βρισκόταν σε διάσταση με τη συνολική ντετερμινιστική λογική της) αποτελούσε το μοναδικό πεδίο εξαίρεσης σε μια κατά τα άλλα κατευθυνόμενη και καθοριζόμενη από τις φυσικές επιταγές της πραγματικότητας, κατάσταση. Επομένως, είχε τα λογικά κενά του. Ήταν πράγματι δύσκολο εγχείρημα το να προσπαθήσει κάποιος να απομονώσει και να εξετάσει ανεξάρτητα τις δύο αυτές αντιλήψεις, χωρίς να του δημιουργηθεί η εντύπωση πως το έργο της Royer υποπίπτει σε πνευματικό και πολιτικό ομοιοτισμό. Αυτό προκύπτει από τη στιγμή που οι βιολογικές διαφορές και οι κοινωνικές ανισότητες που γεννώνται από την παρερμηνεία αυτών, άλλοτε λειτουργούν και άλλοτε δεν εφαρμόζονται (Hawkins, 1997, 129-130, βλ. και υποσημ. 13).

Είναι αλήθεια πως στην αρχή, τόσο η «Προέλευση των Ειδών», όσο και οι θέσεις της Royer δεν εντυπωσίασαν ιδιαίτερα μεγάλο μέρος της γαλλικής επιστημονικής κοινότητας. Ακόμα περισσότερο, προκάλεσαν την έχθρα επίσημων καθηγητών φιλοσοφίας, που κατά τη διάρκεια της Δεύτερης Αυτοκρατορίας, εξακολουθούσαν να διαθέτουν πνευματικές πεποιθήσεις (Clark, 1981, D1028). Οι πνευματιστές πρόβαλαν την άποψη πως, η έμφαση που δίνεται στην τυχαιότητα (όπως υποστηρίζεται στη δαρβινική θεωρία) αποτελεί πρόκληση για την αντίληψη της θεϊκής αιτιότητας που χαρακτηρίζει τη ανθρώπινη ζωή (Janet, 1863, σε Clark, 1981, D1028).

Παρόλο που οι απόψεις της Royer κατάφεραν να ανακινήσουν το ενδιαφέρον για την εξελικτική θεωρία του Λαμάρκ, αλλά και να καταστήσουν δημοφιλείς τις θέσεις της δαρβινικής θεωρίας (Royer, 1868, 1869, σε Clark, 1981 D1030), εξακολουθούσαν να βρίσκονται σε διάσταση με τη ρητορική των ρεπουμπλικανών πολιτικών και των εκπαιδευτικών της εποχής. Και αυτό γιατί οι τελευταίοι είχαν εκδηλώσει ιδιαίτερη επιθυμία να κατοχυρώσουν χωρίς να αφήνουν περιθώρια αμφισβήτησης ορισμένα θεμελιώδη στοιχεία, αναγκαία για τη συγκρότηση του νέου καθεστώτος. Τα στοιχεία αυτά ήταν φυσικά τα ιδανικά της ελευθερίας, της ισότητας και της αδελφότητας. Καθίσταται, λοιπόν, αρκετά σαφές το πόσο απαιτητικό είναι το εγχείρημα της δημιουργίας μιας σταθερής κυβέρνησης σε μια χώρα. Το ενδεχόμενο όμως η κυβέρνηση αυτή, ύστερα από μια σειρά σφοδρών πολιτικών και κοινωνικών ξεσηκωμών και ανακατατάξεων, να υιοθετήσει μια ιδεολογία που θα τόνιζε τις κοινωνικές ανισότητες, εύλογα θα γεννούσε προβλήματα. Σαν αποτέλεσμα, αποτέλεσε παράδειγμα προς αποφυγή. Για το λόγο αυτό, δηλώσεις της Royer που τόνιζαν και προωθούσαν αντιλήψεις σχετικά με τη φυσική ανισότητα που προκύπτει από την αναπόδραστη πάλη για επιβίωση, αλλά και τη συνεπαγόμενη διαμάχη σε ατομικό, φυλετικό ή εθνικό επίπεδο, δεν είχαν την απήχηση που ευελπιστούσαν ή πρόσμεναν οι υποστηρικτές τους. Εξάλλου, πώς θα μπορούσε να γίνει αποδεκτό από τους εργάτες και τους χωρικούς ένα καθεστώς που ενώ ευαγγελίζεται την αλληλεγγύη και την ισότητα (μέσα από το οικουμενικό δικαίωμα ψήφου), παράλληλα υποθάλλει τις ταξικές διαιρέσεις; (σε Clark, 1981, D1030-1031, βλ. και υποσημ. 30).

Όπως προαναφέραμε, η δαρβινική θεωρία δεν έγινε ιδιαίτερα δημοφιλής εξαρχής και 'διετέλεσε' υπό αμφισβήτηση για ένα χρονικό διάστημα από τη γαλλική επιστημονική κοινότητα. Αυτό οφείλεται εν πρώτοις στη μεγαλύτερη αποδοχή που απολάμβανε η θεωρία του Λαμάρκ, και αφετέρου στην εντύπωση που είχε δημιουργηθεί, σύμφωνα με την οποία οι βιολογικές αναλογίες που εφαρμόζονταν στη διαμόρφωση της κοινωνικής σκέψης θεωρούνταν τουλάχιστον απλουστευτικές. Εκτός από αυτό, μια άλλη αντίληψη που επικρατούσε, αν και δεν ήταν πάντα ρητά διατυπωμένη, ήταν πως όλη αυτή η διαδικασία (δηλαδή η επιστράτευση βιολογικών αναλογιών για την εξήγηση των κοινωνικών φαινομένων) ήταν μια τακτική η οποία είχε προωθηθεί από τους Γερμανούς στην προσπάθειά τους να εκλογικεύσουν μια πολιτική επιβολής (βλ. υποσημ. 32 σε Clark, 1981, D1031). Αυτό το σκεπτικό ερχόταν σε ρήξη με την στρατηγική που ήθελε να ακολουθήσει η Γαλλία. Η Γαλλία

‘όφειλε’ να αντιπροσωπεύει τον κοινωνικό ιδεαλισμό. Το σκεπτικό που ήθελαν να προασπίσουν δε σύναδε ωστόσο με τη στυγνή αντίληψη ενός άκαμπτου νόμου που ορίζει και καθορίζει την πάλη για επιβίωση. Και αυτό επειδή η πίστη στη νομοτέλεια αυτή, θα καταβαράθρωνε τις ελπίδες, ότι η ανθρώπινη θέληση και ευφυΐα θα μπορούσαν να καταστήσουν πιθανή τη συγκρότηση μιας καλύτερης κοινωνίας (βλ. υποσημ. 32 σε Clark, 1981, D1031).

Επιπροσθέτως, και λίγο αργότερα χρονικά, κατά τη διάρκεια του Α’ ΠΠ, οι επιθέσεις οι οποίες εξαπολύονταν από τη γαλλική πλευρά ήταν πολυάριθμες, από τη στιγμή που οι συγγραφείς συνήθως παρουσίαζαν τα κοινωνικά μαθήματα που απέρρεαν από το Δαρβινισμό ως μια ουσιαστικά γερμανική αναζήτηση (βλ. υποσημ. 95, σε Clark, 1981, D1042). Πριν από τον πόλεμο οι Γάλλοι είχαν κατηγορήσει και τους Βρετανούς για τη δημιουργία μιας ‘σκληρής’ φιλοσοφίας κοινωνικού δαρβινισμού, αλλά κατά τη διάρκεια του πολέμου αυτές οι επιθέσεις ενάντια σε συμμάχους, διακόπηκαν.

Ως εκ τούτου, η Γαλλία και η Βρετανία απεικονίστηκαν τότε ως έθνη που διαπνέονταν τόσο από δημοκρατικές αξίες όσο και από τον ηθικό ιδεαλισμό. Προκειμένου η διάσταση με τον εχθρό (τη Γερμανία) να αποτυπωθεί πολύ πιο γλαφυρά, ώστε να μην αφήνει και περιθώρια αμφισβήτησης, οι αντίπαλοι έπρεπε να αποτελούν την ‘ενσάρκωση’ του αυταρχισμού, του милитарισμού και του ρατσισμού, στοιχεία στα οποία οδήγησε η κατάχρηση της δαρβινικής θεωρίας (βλ. υποσημ. 95, σε Clark, 1981, 1042)). Οι Γάλλοι διατήρησαν για μεγάλο χρονικό διάστημα την πεποίθηση ότι οι άνθρωποι μπορούσαν να συγκροτήσουν μια καλύτερη κοινωνία· αυτό φυσικά δε θα μπορούσε να επιτευχθεί ή ακόμα ούτε καν να συλληφθεί ως ιδέα αν κυριαρχούσε η απόλυτα ντετερμινιστικά καθορισμένη άποψη, ότι δηλαδή οι άνθρωποι υπόκειντο άβουλα στη λειτουργία των φυσικών νόμων. Δυστυχώς, η γαλλική πλευρά συν τω χρόνω θα μετέβαλε το σκεπτικό της αυτό. Καταλυτική ήταν η επίδραση που άσκησε η πτώση της Τρίτης πολιτείας, γεγονός που κατέστησε τη γαλλική κουλτούρα πιο δεκτική στις ιδέες του κοινωνικού δαρβινισμού (Clark, 1981, D1042-1043).

Συνεχίζοντας, εκτός, από την Royer υπήρξαν και άλλοι Γάλλοι θεωρητικοί που χαρακτηρίστηκαν κοινωνικοί δαρβινιστές, στους οποίους θα αναφερθούμε συνοπτικά. Ο Edmond Demolins ήταν κοινωνιολόγος που εργαζόταν εκτός του ακαδημαϊκού

χώρου. Μαζί με τον Abbe Henride Tourville, διηύθυναν μια σχολή κοινωνιολόγων, η οποία κατά το 1886 αποσχίστηκε από τον κύκλο κοινωνιολόγων που εξακολουθούσαν να είναι προσκολλημένοι στο δόγμα του καθολικού συντηρητικού Frederick Le Play (Clark, 1981, 1036). Ο Demolins και ο De Tourville έδιναν έμφαση στον ατομικισμό και αυτό ήταν κάτι που διατύπωναν στο ημερολόγιό τους, «Κοινωνική Επιστήμη» (βλ. υποσημ. 61, σε Clark, 1981, D1036). Ο Demolins στο έργο του επαινούσε τους Αμερικανικούς και Βρετανικούς θεσμούς που έκρινε ότι προετοίμαζαν επαρκώς τα άτομα, ώστε να μπορέσουν με τη σειρά τους εκείνα να ανταποκριθούν στην ωμότητα που επιφύλασσαν οι νόμοι της ‘πάλης για επιβίωση’. Ο προβληματισμός του Demolins έγκειτο στο ότι η τακτική αυτή δεν ακολουθούνταν στη Γαλλία. Στη Γαλλία, όπως ο ίδιος τονίζει, εξακολουθούσαν να εφαρμόζονται οι παλιές αξίες και συνήθειες, οι οποίες ‘άνθιζαν’ κάτω από την ομπρέλα της αλληλεγγύης, με το να προωθούν την υποταγή του ατόμου στην οικογένεια και σε άλλες κοινωνικές ομάδες. Προκειμένου να ανατραπεί αυτή η παγιωμένη κατά τον Demolins τακτική, οι Γάλλοι έπρεπε να θρέψουν το αίσθημα του ατομικισμού, καθώς μόνο έτσι θα αυξάνονταν οι πιθανότητες τους να αποτελέσουν άξιους αντιπάλους των Βρετανών στην οικονομική ‘πάλη για επιβίωση’ (βλ. υποσημ. 62, σε Clark, 1981, D1036).

Ο Demolins αντιτάσσετο στις πολιτικές αλληλεγγύης και κρατικής στήριξης, με την παροχή οικονομικής βοήθειας σε όσους το χρειάζονταν, στοιχείο που διαφαίνεται και στις απόψεις του. Μια εκ των συνήθων απόψεων που εκφράζονταν την εποχή εκείνη από όσους εξυμνούσαν και προωθούσαν τον ανταγωνισμό, ήταν ότι τα ένστικτα της συνεργασίας είναι τουλάχιστον ξένα προς την ανθρώπινη φύση. Αντίθετα, οι επιθυμίες για προσωπικό κέρδος και τη χειραγώγηση των άλλων ήταν τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του ανθρώπου (βλ. υποσημ. 64, σε Clark, 1981, D1037).

Ένας άλλος Γάλλος, ιδιαίτερα δημοφιλής επιστήμων, ήταν ο κοινωνικός ψυχολόγος, Gustave Le Bon. Και αυτός με τη σειρά του συνέδεσε τον όρο ‘πάλη για επιβίωση’ με τον οικονομικό ανταγωνισμό (Le Bon 1879- 1880, 1889, σε Clark, 1981, D1037). Στο έργο του, «*Ο Άνθρωπος και οι Κοινωνίες*», το οποίο εκδόθηκε το 1881 (Le Bon, 1881, σε Hawkins, 1997, 186), αποδέχεται και υποστηρίζει όλα τα στοιχεία τα οποία συνθέτουν τη δαρβινική θεωρία. Αναγνώριζε και επιχειρηματολογούσε υπέρ της συνεχούς ρευστότητας που διέπει τη φύση, η οποία συντελούνταν μέσα από σχεδόν

ανεπαίσθητες αλλαγές. Το αποτέλεσμα ήταν να καθίστανται πιο πολύπλοκα όλα τα φαινόμενα (στο ίδιο, 186). Και στο πεδίο της οργανικής φύσης, η φυσική επιλογή, καθιστούσε δυνατή την τελειοποίηση του οργανισμού μέσα από τις ευνοϊκές μεταβολές. Ο Le Bon υποστήριζε και εκείνος τη θέση πως τα ευνοϊκά χαρακτηριστικά προέκυπταν μέσα από τη διαδικασία της προσαρμογής στις εκάστοτε συνθήκες, ενώ πιστός στη θεωρία της κληρονομικότητας γνώριζε πως τα χαρακτηριστικά αυτά μεταφέρονταν στις ακόλουθες γενιές (στο ίδιο). Για τον ίδιο μπορεί ο όρος που χρησιμοποιείται για να περιγράψει τον αγώνα που συντελείται στις σύγχρονες κοινωνίες να είναι πιο εξευγενισμένος (ανταγωνισμός), αλλά αυτό δε σημαίνει πως τα αποτελέσματα του δεν είναι εξίσου ολοκληρωτικά. Τα συμπεράσματα μπορούν να συνοψιστούν ως εξής: οι πιο κατάλληλοι/ ικανοί θριαμβεύουν, και οι λιγότερο προσαρμοσμένοι αφανίζονται (Le Bon, 1881, 196- 197, σε Hawkins, 1997, 187). Ο Le Bon, ιατρός που όμως δεν εξασκούσε την ιατρική, επέκρινε σφοδρά ακόμα και τα ιδεώδη που προωθήθηκαν από το Διαφωτισμό. Για εκείνον, τα ιδανικά ‘ελευθερία, ισότητα, αδελφσύνη’ στην πραγματικότητα πρόβαλαν κατάφωρα την εικόνα της ανισότητας και της αδιάκοπης πάλης. Αυτά τα στοιχεία είναι που χαρακτηρίζουν την ανθρώπινη ζωή (βλ. υποσημ. 68, σε Clark, 1981, D1037). Η συλλογιστική του περιλαμβάνει και στοιχεία ευγονικής. Θεωρούσε πως μια ένωση ανάμεσα σε ανώτερα είδη θα είχε ως αποτέλεσμα την παραγωγή ενός γόνου που θα επηρέαζε θετικά το σύνολο του πληθυσμού, χαρίζοντας οφέλη. Ωστόσο, δεν ίσχυε η ίδια συνθήκη όταν αναφερόταν στα ‘κατώτερα’ είδη. Με βάση αυτό το συλλογισμό, τα αποτελέσματα από την επιγαμία ατόμων που ανήκαν σε διαφορετικές φυλές θα ήταν καταστρεπτικά, ενώ μπορούσαν να οδηγήσουν ακόμα και στον μακροπρόθεσμο αφανισμό της ανώτερης φυλής. Από την αποφυγή (παρεμπόδιση) της επιγαμίας μεταξύ δύο άνισων φυλών, σε βάθος χρόνου το αποτέλεσμα ήταν να εξαναγκαστεί σε εξαφάνιση η κατώτερη φυλή. Για το LeBon, η φύση ήταν ουσιωδώς αριστοκρατική, ενώ τιμωρούσε αυστηρά το μη αγαθό αίμα (LeBon, 1881, 199-200, σε Hawkins, 1997, 187).

Ολοκληρώνοντας την αναφορά μας στις θέσεις του Le Bon δε θα μπορούσαμε να μην παραθέσουμε και κάποια σημεία, τα οποία μαρτυρούν και τις δικές του αστοχίες. Όπως η Royer επέδειξε ασυνέπεια στο συλλογισμό της όταν απέτυχε να εξηγήσει ντετερμινιστικά την εξέλιξη του γυναικείου φύλου και το ρόλο της γυναίκας, όπως ορίζεται από το σύγχρονο πλαίσιο, έτσι και ο Le Bon υποπίπτει στην υιοθέτηση του

παράδοξου δίπολου *αλλαγή και μεταβλητότητα*. Πιο συγκεκριμένα, αν και ο Le Bon πίστευε ότι η νόρμα ήταν να επικρατεί ποικιλότητα στον ανθρώπινο πολιτισμό, δηλαδή έδινε ιδιαίτερη βαρύτητα στη ρευστότητα της φύσης, υποστήριζε παράλληλα πως κάποιες πτυχές της ανθρώπινης φύσης παρέμεναν αμετάβλητες. Αυτά τα στοιχεία που αφορούσαν στο χαρακτήρα των ατόμων και ήταν καθοριστικά για τη διαμόρφωση της φυλετικής και της σεξουαλικής ταυτότητας τους, υποστήριζε πως παρέμειναν ανυπότακτα στην αλλαγή.

Τα στοιχεία αυτά που συνέθεταν το ‘χαρακτήρα’ του ατόμου ήταν εξατομικευμένα; Σύμφωνα με τον ίδιο εξατομικεύονταν από άτομο σε άτομο και ήταν ο λόγος που ξεσπούσαν οι οποιεσδήποτε διαφυλετικές διαμάχες (Le Bon, 1894, 210, σε Hawkins, 1997, 188). Αυτό που επιχειρούσε να επικοινωνήσει ο Le Bon ήταν πως τα ανυπότακτα στοιχεία του χαρακτήρα δε μπορούσαν να μεταβληθούν δεχόμενα, για παράδειγμα, επιδράσεις από την εκπαίδευση. Το ατόπημα όμως στο οποίο υποπίπτει ο LeBon είναι πως ενώ θεωρεί πως η ανθρώπινη φύση παραμένει ανεπηρέαστη από την ‘τεχνητή αλλαγή’ και παρόλες τις ενδεχόμενες απόπειρες που έχουν γίνει για να τη μεταβάλουν, εντούτοις εκείνη παρουσιάζεται τουλάχιστον ως εύθραυστη. Πόσο μάλλον την παρουσιάζει να υπόκειται σε συγκεκριμένες πολιτισμικές μεταβολές, οι οποίες σε άλλα σημεία της πραγματείας του, απορρίπτονται ως αμελητέες δυνάμεις, απέναντι στους ‘γίγαντες’ της κληρονομικότητας και της φυσικής επιλογής. Ο οπορτουνισμός που χαρακτηρίζει και τις δικές του απόψεις όσον αφορά στο συγκεκριμένο κομμάτι, μπορεί ίσως να δικαιολογηθεί στη βάση της προσωπικής του επιθυμίας να προβάλει τη ματαιότητα των πολιτικών που πρότειναν οι φεμινίστριες και οι σοσιαλιστές. Η ματαιότητα αυτή ήταν απόρροια είτε των μη ρεαλιστικών πολιτικών τους, είτε ακόμα και της επικινδυνότητας που μπορεί να υπέθαλπαν. Για τον ίδιο, οι πολιτικές αυτές μπορεί να συνέβαλαν ακόμα και στην προαγωγή του εκφυλισμού (Hawkins, 1997, 188-189).

Το ζήτημα της φυλής αποτελούσε ιδιαίτερα ευρύ αντικείμενο ενδιαφέροντος και μελέτης κατά το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα. Μπορούσε να προσδιορίσει ένα πλήθος ή να χρησιμοποιηθεί για να χαρακτηρίσει μια ανθρώπινη ομάδα. Στη δεύτερη περίπτωση μπορεί να εφαρμοστεί στην ανθρωπότητα ως όλο ή σε ένα συνδυασμό εθνοτήτων ή ακόμα και για να γίνει αναφορά σε ένα συγκεκριμένο έθνος. Ο όρος επίσης μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για να περιγράψει μια ομάδα που διέθετε συγκεκριμένα φυσικά (σωματικά) και απαρέγκλιτα ψυχολογικά γνωρίσματα. Οι εν

λόγω ομάδες κατατάσσονταν συνήθως ιεραρχικά με βάση μια κλίμακα φυσικών, πνευματικών ή ηθικών αξιών, γεγονός που αποτυπώνει την επικρατούσα τακτική της εποχής (Hawkins, 1997, 184).

Ένας ακόμη Γάλλος κοινωνικός δαρβινιστής, ήταν ο Georges Vacher de Lapouge (1854-1936). Ο Lapouge ήταν πρώην μαθητής στην ανεξάρτητη σχολή της Ανθρωπολογίας στο Παρίσι. Αποκάλεσε τη διατριβή του 'άνθρωπο-κοινωνιολογία' αλλά και δαρβινική πολιτική επιστήμη (Lapouge, 1899, σε Clark, 1981, D1039). Ο ίδιος περιέγραψε την επιστήμη αυτή ως τη σπουδή των σχέσεων ανάμεσα στις φυλές και στην κοινωνία (Lapouge, 1909, σε Clark, 1981, D1039). Ήταν πεπεισμένος ότι ο δαρβινισμός δικαιολογούσε και προωθούσε τις αντιλήψεις σχετικά με τις ανθρώπινες ανισότητες, ενώ αποδοκίμαζε το γεγονός πως στις σύγχρονες κοινωνίες, 'οι τεχνητοί περιορισμοί', παρεμποδίζουν την απρόσκοπτη διαδικασία της φυσικής επιλογής, με συνέπεια να οδηγούμαστε σε φυλετικό εκφυλισμό. Συμφώνησε με τις διορθωτικές ενέργειες που πρότεινε ο Galton, και συμεριζόταν τις αντιλήψεις του τελευταίου για την παρεμπόδιση της αναπαραγωγής των ακατάλληλων δειγμάτων του πληθυσμού (βλ. υποσημ. 83, σε Clark, 1981, D1040).

Ο Lapouge εξέφραζε και εκείνος απόψεις για την αδυναμία μεταβολής των στοιχείων που καθορίζουν τόσο τη σωματική κατάσταση, όσο και τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα. Τα στοιχεία αυτά καθορίζονταν από την κληρονομικότητα, οπότε οποιαδήποτε νύξη προς υποτιθέμενες βελτιωτικές εκπαιδευτικές κινήσεις, χαρακτηρίζονταν αυτομάτως ανούσιες. Για τον Lapouge υπήρχε μια διαχρονικότητα στην ψυχή αλλά και στις τάσεις που χαρακτήριζαν το άτομο, μια αναλλοίωτη ουσία που διατρέχει όλη την καταγωγή του, από τους προγόνους του, μέχρι τον ίδιο. Το άτομο δεν υφίστατο έξω και πέρα από τη φυλή και το έθνος του, ενώ η ψυχολογία της φυλής υπερτερούσε σε σχέση με την ατομική ψυχολογία· το άτομο υπαγόταν στη φυλή και επομένως οποιαδήποτε ιδέα περί ελευθερίας της βούλησης μπορούσε να χαρακτηριστεί τουλάχιστον παραπλανητική. Κανείς δεν ήταν δυνατό να ξεφύγει από τη φυλετική του κληρονομιά (Lapouge, 1899, σε Hawkins, 1997, 192-193).

Ο Lapouge στο έργο του «*L' Aryen*», μίλησε για τρεις φυλές. Για τον *Homo Europaeus*, ο οποίος έφερε τα χαρακτηριστικά της Άριας φυλής (ψηλός, χλωμός, με μπλε μάτια). Τα άτομα που ανήκαν σε αυτή τη φυλή, περιγράφονταν ως *dolichocephalous*, λόγω των μακριών τους κεφαλιών. Ο όρος 'Άριος'

χρησιμοποιήθηκε για να περιγράψει την κατηγορία αυτή, λαμβάνοντας υπόψιν την ζωολογική και όχι τη γλωσσολογική έννοια. Η δεύτερη φυλή ήταν η *Homo Alpinus*. Κάποια από τα χαρακτηριστικά της ήταν η πιο σκούρα επιδερμίδα σε σχέση με τους Άριους, τα μαύρα τους μαλλιά, τα καστανά μάτια και τα πιο κοντά τους κranία (brachycephalous). Η συγκεκριμένη φυλή ήταν απότοκο της επιγαμίας των ατόμων αυτών με πολλά άλλα είδη (φυλές). Αν και ο Lapouge έκανε λόγο για τρεις φυλές (η τρίτη ήταν η Μεσογειακή φυλή, η οποία διέθετε μακρύ κranίο, πιο σκούρο δέρμα και πιο μικρό ανάστημα από τη δεύτερη φυλή), επέμεινε κυρίως στην ανάλυση των δυο πρώτων φυλών (Lapouge, 1899, βλ. και υποσημ. 35 σε Hawkins, 1997, 193).

Κατά τη διάρκεια της καταγραφής χιλιάδων κranίων, ο Lapouge, ο οποίος αξιολογούσε ως βασικό στοιχείο το μέγεθος του κranίου, (με στόχο να επιτύχει την ‘ορθή’ φυλετική ταξινόμηση), συγκρότησε πλήθος πινάκων. Οι πίνακες αυτοί χρησιμοποιήθηκαν ώστε να αποδώσουν μετρικά τη συσχέτιση του κranιακού μεγέθους και άλλων επιλεγμένων συντελεστών. Κάποιοι από τους συντελεστές αυτούς είναι η κοινωνική τάξη, καθώς και οι επαρχιακοί ή αστικοί τόποι κατοικίας. Από τις μετρήσεις που διενήργησε οδηγήθηκε στο συμπέρασμα πως τα άτομα που είχαν σχετικά μακρύ ή ‘dolicocephalic’ κranία, ήταν ανώτερα από τα άτομα που είχαν πιο κοντά κεφάλια (brachycephalic) (Clark, 1981, D1040). Εδώ πρέπει να τονίσουμε ότι ο Lapouge επιθυμώντας να προωθήσει τις δικές του αντιλήψεις (όσο ρατσιστικές, σεξιστικές και ταξιστικές και αν ήταν αυτές) είχε ξεκινήσει επιδιώκοντας επί τούτου να υποστηρίξει μετρικά τη συγκεκριμένη ερευνητική υπόθεση. Γι’ αυτό και όταν η θεωρία του απέτυχε να επαληθευτεί μετρικά ο ίδιος προσπάθησε να καταφύγει σε μια βολική και επιφανειακή εξήγηση για να δικαιολογήσει την αδυναμία του.

Ο φυλετικός εκφυλισμός ήταν ένας πραγματικός κίνδυνος που επιχειρούσε να γίνει νόρμα στις σύγχρονες κοινωνίες, κοινωνίες που περιέθαλπαν τους αδύναμους και τους επέτρεπαν να παρασιτούν εις βάρος των κοινωνικά, βιολογικά ή οτιδήποτε άλλο, ‘ανώτερων’ ατόμων· και όχι μόνο να επιβιώνουν, αλλά και να καταφέρνουν με επιτυχία συνεχώς να αναπαράγονται και να αφήνουν απογόνους. Ο Lapouge εξέφρασε επίσης απόψεις για τους εγκληματίες και άσκησε κριτική στον τρόπο με τον οποίο αυτοί αντιμετωπίζονται. Υποστήριξε δε πως το ανθρωπιστικό ενδιαφέρον που έχει εκδηλωθεί προς το πρόσωπο του εγκληματία, δημιούργησε μια μορφή ποινικής επιλογής. Ο Lapouge υποστήριξε ένθερμα την επιβολή περιορισμών σχετικά με την

αναπαραγωγή του εγκληματία. Η άποψή του αυτή, αν και εξαιρετικά ακραία, αποτελεί πρόταση για τη συγκρότηση αντεγκληματικής πολιτικής, αφού εμποδίζοντας την ελεύθερη αναπαραγωγή των εγκληματιών, αποφεύγεται η μεταβίβαση του γονιδίου της εγκληματικότητας στους απογόνους τους. Επιπροσθέτως, αντιλαμβάνονταν την φυλάκιση ως αναποτελεσματική και δαπανηρή μέθοδο τιμώρησης των εγκληματιών. Για τον ίδιο, η πιο βέβαιη, οικονομική και επιλεκτική ποινική κύρωση ήταν η θανατική ποινή (Larouge, 1896, σε Hawkins, 1997, 195- 196).

Ολοκληρώνοντας το τμήμα της εργασίας μας που αφορά στις απόψεις και στο έργο του Larouge, θα ήθελα να επικεντρωθούμε σε κάποιες θέσεις του διανοητή σχετικά με την ευγονική. Ο Larouge προσπάθησε να προσφέρει μια σανίδα σωτηρίας στους υποστηρικτές του, προτείνοντας κάποιους τρόπους αποκατάστασης της επιδεινωμένης επικρατούσας συνθήκης. Ως καίρια προϋπόθεση για την επίτευξη του σκοπού αυτού, παρουσιάζονταν η εκμετάλλευση της κληρονομικής συσσώρευσης των θετικών χαρακτηριστικών, προς όφελος της ανθρώπινης κοινωνίας. Έτσι, θα μπορούσε κατά κάποιο τρόπο να επέμβει στην εξελικτική διαδικασία και να καθορίσει και την κατεύθυνση που θα μπορούσε να ακολουθήσει η κοινωνία. Μόνο έτσι θα μπορούσαν να αποφευχθούν η μετριότητα και η επικείμενη διάλυση (έθνους, πολιτισμού, φυλής κλπ) (Larouge, 1896, 489 σε Hawkins, 1997, 196).

Κάποιες από τις προτάσεις του περιλάμβαναν την πολυγαμία, την έκτρωση, ακόμα και την αιμομιξία, ενώ στην προσπάθειά του να επιτύχει καλύτερα αποτελέσματα ο Larouge πρότεινε ακόμα και το να προμηθεύεται δωρεάν αλκοόλ στα χειρίστα κοινωνικά είδη (types). Ευελπιστούσε ότι με τη μέθοδο αυτή, τα ήδη αποδυναμωμένα κοινωνικά μέλη θα εξωθούνταν στην αυτοκτονία (Larouge, 1896, 486 σε Hawkins, 1997, 196). Αποτυπώνεται σχεδόν ξεκάθαρα από τις θέσεις του ότι ο βιβλιοθηκάριος επιθυμούσε να συγκροτήσει μια φανταστική κοινωνία- πολιτεία, στην οποία τα ανώτερα φυλετικά στοιχεία κατείχαν τον απόλυτο έλεγχο ενώ παρέμεναν αυστηρά διαχωρισμένα από τον υπόλοιπο πληθυσμό (Larouge, 1896, 484 σε Hawkins, 1997, 196- 197).

Θα πρέπει να προσφέρει έστω και ένα ίχνος ανακούφισης το ότι ο Vacher de Larouge δεν αποτέλεσε μια ιδιαίτερα δημοφιλή προσωπικότητα, ενώ είχε χαρακτηριστεί και ως 'δύσκολος' χαρακτήρας. Πέρα από αυτό, οι ιδέες του είχαν κερδίσει πολλούς

εχθρούς. Για να τον περιγράψει κάποιος, του απέδιδε το γνωστό διπλωματικό όρο ‘αλλόκοτο πνεύμα’. Στον ίδιο αποδίδονταν γνωρίσματα εκκεντρικής προσωπικότητας, με στοιχεία αλλόκοτου πνεύματος. Το γεγονός πως του αποδόθηκε η κατηγορία (χωρίς όμως να καταλήξει να καταδικαστεί) για παρενόχληση έφηβων κοριτσιών στη Rennes το 1896 ήταν κάτι που προκάλεσε σάλο και ιδιαίτερη ανησυχία. Η κατηγορία αυτή που ασκήθηκε ενάντια στο Larouge για λήψη φωτογραφικού υλικού ανήλικων κοριτσιών συνέβαλε στην επιδείνωση της εικόνας του. Ο ίδιος υποστήριξε πως το υλικό αυτό συλλέχθηκε κατά τη διαδικασία της συλλογής στοιχείων για το άνθρωπο-κοινωνιολογικό αρχείο/ ιστορικό που συγκροτούσε (Clark, 1981, D1040-1041).

Αν και στην περίπτωση της Γαλλίας παρατηρείται ότι η δαρβινική θεωρία δεν έγινε αποδεκτή από την επιστημονική κοινότητα εν μια νυκτί για διάφορους λόγους, στη Γερμανία ερχόμαστε αντιμέτωποι με μια διαφορετική συνθήκη.

1.2 ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Στη Γερμανία η δαρβινική θεωρία έγινε αποδεκτή σχετικά αμέσως από τους βιολόγους. Παρόλο που η θεωρία δεν έγινε αποδεκτή με τον ίδιο τρόπο ή στον ίδιο βαθμό από όλα τα μέλη της επιστημονικής κοινότητας, πολλοί επιστήμονες τόνισαν την ανάγκη εκλαΐκευσης του νέου επιστημονικού δόγματος προς επιμόρφωση του γερμανικού λαού. Μέχρι τα μέσα του 1860 η διαδικασία ‘τελειοποίησης’ του κοινωνικού δαρβινισμού είχε λάβει τεράστιες διαστάσεις, ενώ οι Γερμανοί διανοούμενοι έσπευσαν να πραγματώσουν τις κοινωνικές προεκτάσεις που γεννήθηκαν από την ερμηνεία του έργου του Δαρβίνου (βλ. και υποσημ. 15 σε Hawkins, 1997, 132).

Οι κοινωνικοί δαρβινιστές έσπευσαν να ξεκαθαρίσουν στο κοινό τους ότι η φυσική επιλογή εκτός από το ζωικό και φυτικό βασίλειο κυβερνά και ορίζει και τον κόσμο των ανθρώπων. Η φράση ‘πάλη για επιβίωση’ έγινε πολύ γρήγορα πολύ δημοφιλής περικλείοντας πολλές υποσχέσεις για μια ριζική αναθεώρηση των όσων ίσχυαν μέχρι πρότινος (Hawkins, 1997,132). Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στη διενέργεια μεταρρυθμίσεων που θα είχαν ως πρωταρχικό σκοπό την κοινωνιακή και πολιτειακή συγκρότηση. Στο κεφάλαιο αυτό θα δοθεί έμφαση στις θέσεις, καθώς και στους τρόπους με τους οποίους επηρέασε και επηρεάστηκε από τη δαρβινική κοσμοθεώρηση ένας από τους πιο εξέχοντες Γερμανούς επιστήμονες και

ενθουσιώδεις ακόλουθους της δαρβινικής θεωρίας, ο ζωολόγος Ernst Haeckel (1834-1919).

Ο Haeckel επιθυμούσε να γίνει η δαρβινική θεωρία ‘κεκτημένο ολόκληρης της ανθρωπότητας’ (βλ. υποσημ. 17, σε Hawkins, 1997, 132). Η πρόσφατη βιβλιογραφία ανέδειξε την πρωτοκαθεδρία του φιλελεύθερου προσανατολισμού του πρώιμου κοινωνικού δαρβινισμού στη Γερμανία· σε βάθος χρόνου μάλιστα άρχισε να οικειοποιείται από ρατσιστές και μιλιταριστές (βλ. υποσημ. 18, σε Hawkins, 132-133,). Ο γερμανικός φιλελευθερισμός διέφερε από το Σπενσερικό ατομικισμό στη βάση του ότι επιδοκίμαζε μια δυνατή έθνο-κρατική παρουσία, καθώς και επεδίωκε σθεναρά να εκπληρώσει τα γερμανικά και τα εθνικά συμφέροντα. Τα στοιχεία αυτά είναι που θα μας βοηθήσουν να κατανοήσουμε πληρέστερα και το έργο του Ernst Haeckel.

Ο Haeckel, όπως και η πλειονότητα των Ευρωπαίων κοινωνικών δαρβινιστών που αναγνώριζε τη δυναμική που έφερε το έργο του Δαρβίνου, αντιλήφθηκαν αυτό το επιστημονικό επίτευγμα ως μια ξεκάθαρη πρόκληση απέναντι στη μέχρι τότε ολοκληρωτική παντοδυναμία της θρησκείας (και φυσικά της Ρωμαϊκής καθολικής εκκλησίας). Ο ζωολόγος ήταν υπέρμαχος της διάδοσης τόσο της εξελικτικής θεωρίας ειδικά αλλά και της εδραίωσης της επιστημονικής εκπαίδευσης εν γένει. Μάλιστα, καταγράφηκε ως μάλλον αμφιλεγόμενη φιγούρα για τα όσα έθιξε, ενώ πολλοί ήταν εκείνοι που τον κατέκριναν και τον κατηγόρησαν ακόμα και για αντί-σημιτισμό ή για εκφορά λόγου που προωθούσε την υπεροχή της Αρίας φυλής. Για όσους τον κατέτασσαν στους ακραίους κοινωνικούς δαρβινιστές, ο Haeckel θεωρήθηκε ακόμα και προπομπός και κύριος συντελεστής του κινήματος του εθνικού σοσιαλισμού, μιας και η επιστημονική του ιδιότητα προσέδιδε αυθεντικότητα τόσο στις ρατσιστικές του αντιλήψεις όσο και στην επιθετικότητα με την οποία τις προέβαλε. Υπάρχουν βέβαια και οι ιστορικοί που διαφωνούσαν με αυτή την απεικόνιση του θεωρητικού, και αρνούσαν την οποιαδήποτε ανάμειξη του πόσο μάλλον την ‘ιδιότητά’ του ως πρωτεργάτη του εθνικού σοσιαλισμού. Αντίθετα, τόνιζαν πως οι αναφορές στον κοινωνικό δαρβινισμό που εντοπίζονται στα γραπτά του Haeckel στη βάση τους υπερεκτιμήθηκαν (Hawkins, 1997, 133-134).

Ο Haeckel, ο οποίος ασπαζόταν το μονισμό, θεωρούσε ότι η φύση στο σύνολό της έπρεπε να προσεγγιστεί από την οπτική ενός ενωτικού, περιγραφικού και

επεξηγηματικού πλαισίου. Το πλαίσιο αυτό ήταν η εξέλιξη. Αυτός ήταν ο τρόπος με τον οποίο οι οργανισμοί και τα είδη μετασχηματίζονταν κατά το πέρασμα του χρόνου, με αποτέλεσμα να οδηγούμαστε στην εμφάνιση νέων ειδών. Ο ίδιος είχε διατυπώσει τον περίφημο Βιογενετικό Νόμο, σύμφωνα με τον οποίο στην εμβρυακή φάση το άτομο διανύει όλα τα στάδια της εξέλιξης. Από τη θεώρηση αυτή προέκυψε η αναφορά πως η οντογονία ανακεφαλαιώνει τη φυλογονία (Haeckel, 1910, I, 4 σε Hawkins, 1997, 134).

Υπέρμαχος της θεωρίας της κληρονομικότητας των επίκτητων χαρακτηριστικών, και ενώ απέδιδε σημαίνοντα ρόλο στη θεωρία του Λαμάρκ χαιρέτιζε με θέρμη τη συνεισφορά του Δαρβίνου στην επιστήμη, με τη διατύπωση της διαδικασίας της φυσικής επιλογής. Τα στοιχεία που συγκέντρωσε ο Δαρβίνος απέδειξαν και κατέστησαν σαφείς τους παράγοντες που δρουν καταλυτικά στη σταδιακή μεταμόρφωση των ειδών, δηλαδή την κληρονομικότητα και την προσαρμογή. Η οικουμενικότητα της διαδικασίας της 'πάλης για επιβίωση' ήταν αδιαμφισβήτητη, και τόσο βίαιο και ωμό ήταν και το περιεχόμενό της. Η αντικειμενική θέαση της φύσης δεν άφηνε περιθώρια σε καμία πίστη και πεποίθηση για την ειρηνική συνύπαρξη μεταξύ οργανισμών (Hawkins, 1997, 134-135).

Στη φύση δε βασίλευε τίποτα άλλο πέρα από τη ισχύ του πιο ευνοημένου βιολογικά, στοιχείο που του χάριζε και τη δυνατότητα επιβολής επί των άλλων οργανισμών. Δεν είχε νόημα, κατά τον Haeckel, να επιφορτιζόμαστε με την ανεύρεση ή απόδοση ηθικής τάξης στη φύση, αφού η δύναμη πάντοτε υπερτερεί του δικαίου (Haeckel, 1910, I, 72 σε Hawkins, 1997, 135). Ο Haeckel έβρισκε κοινά σημεία επαφής ανάμεσα στα πλεονεκτήματα της διαδικασίας του ανταγωνισμού για την επιβίωση όπως συντελείται στο φυσικό περιβάλλον αλλά και στην ελεύθερη αγορά. Και οι δυο συνθήκες είχαν ως αποτέλεσμα την εξειδίκευση, τη διαφοροποίηση και εν τέλει την τελειοποίηση (μας παραπέμπει και στο σκεπτικό του Σπένσερ) (Hawkins, 1997, 135).

Από τη στιγμή, λοιπόν, που οι άκαμπτοι αιώνιοι νόμοι της φύσης καθόριζαν τη μοίρα ολόκληρων εθνών και φυλών, πώς θα μπορούσε ο άνθρωπος να ξεφύγει από τη μέγγενη αυτή; Αυτή η συλλογιστική οδήγησε το Haeckel στο να θέτει υπό αμφισβήτηση μέχρι και την ύπαρξη της ελευθερίας της βούλησης εν συνόλω· «η θέληση του ζώου, όπως και του ανθρώπου, δεν είναι ποτέ ελεύθερη» (Haeckel, 1900, 277-278, σε Hawkins, 1997, 137).

Παρόλο που ο Haeckel αναγνώριζε την τυχαιότητα στον τρόπο με τον οποίο λειτουργούσε η φύση, ωστόσο όσον αφορούσε στον τομέα της ιστορίας δεν εφάρμοζε το ίδιο σκεπτικό. Για εκείνον η ιστορία δε συγκροτούνταν τυχαία και το μέλλον δεν ήταν κάτι το απρόβλεπτο. Υπήρχε και μια τάξη πραγμάτων που καθόριζε το πώς λειτουργεί ο κόσμος. ‘Απλώς’ έπρεπε οι άνθρωποι να αποδεχθούν ότι οι βιολογικοί νόμοι κατευθύνουν την κάθε τους κίνηση και να ζήσουν κομφορμιστικά με αυτόν τον τρόπο. Μια τέτοιου είδους αναγνώριση θα είχε ως αποτέλεσμα την αναθεώρηση των κοινωνικών θεσμών στο σύνολό τους και την εκ νέου συγκρότησή τους με βάση μόνο τις επιταγές των φυσικών νόμων (Haeckel, 1876, II, 368, σε Hawkins, 1997, 137). Αν και την εποχή εκείνη τα ψυχολογικά και κοινωνικά φαινόμενα βρίσκονταν ακόμα σε πολύ πρώιμο στάδιο ανάλυσης, ο Haeckel κατάφερε να τα προσεγγίσει αρκετά διορατικά (Hawkins, 1997, 138).

Προέβη επίσης σε κάποιες παρατηρήσεις σχετικά με αυτά τα είδη και τις φυλές. Για παράδειγμα, οι άνθρωποι με ίσια τρίχα μαλλιών ανήκαν σε ένα πιο αναπτυγμένο στάδιο εξέλιξης από αυτούς που τα μαλλιά τους ήταν σγουρά. Οι Μεσογειακοί πληθυσμοί κατατάσσονταν στους πιο φυσικά και πνευματικά αναπτυγμένους, ενώ με την εξαίρεση των Μογγόλων, αναγνώριζε τους λαούς αυτούς ως τους μόνους που διέθεταν σημαίνον ιστορικό και πολιτισμικό υπόβαθρο. Προς χάριν παραδείγματος θα αναφέρουμε πως για τον Haeckel οι καλύτεροι εκπρόσωποι του πολιτισμένου είδους ήταν οι Βρετανοί και οι Γερμανοί, ενώ ο κοντινότερος στα πιο πρωτόγονα εξελικτικά στάδια λαός, ήταν οι Αυστραλιανοί ιθαγενείς (Haeckel, 1876, II, 303-310, 321-323, 332 σε Hawkins, 1997, 139-140).

Ο βιολογικός ντετερμινισμός, εξηγούσε την πεποίθησή του για την αδυναμία της άμβλυσης των φυλετικών ανισοτήτων, μέσα από την οποιαδήποτε εκπαιδευτική προσπάθεια ή γενικότερα μέσω ‘τεχνητών μεθόδων’. Για τον Haeckel, οι κατώτερες φυλές που έρχονται σε επαφή με τον πολιτισμό, αργά ή γρήγορα θα υπέκυπταν στον ανάλητο αγώνα για επιβίωση και θα οδηγούνταν στον αφανισμό (Haeckel, 1876, I, 256 σε Hawkins, 1997, 140).

Η βιολογική αξία του πληθυσμού παράκμαζε ολοένα και περισσότερο εξαιτίας και των ιατρικών πρακτικών που ακολουθούνταν. Οι ιατρικές πρακτικές είχαν ως αποτέλεσμα την επιβίωση των χρόνια ασθενών. Στο μεσοδιάστημα αυτό, λοιπόν, που τους παραχωρούταν, οι ασθενείς κατάφεραν να αναπαράγονται. Ακολουθώντας την

ίδια συλλογιστική, υποστήριζε πως δε γινόταν ορθή χρήση της θανατικής ποινής (άποψη που συμμεριζόταν και ο Larouge), και επομένως εξέφραζε την απογοήτευσή του από την αποτυχία του συστήματος της ποινικής δικαιοσύνης (Hawkins, 1997, 141). Ας είμαστε ειλικρινείς όμως: η παρατήρηση του αυτή αφορούσε περισσότερο στην απομάκρυνση των ανεπίδεκτων/ αδιόρθωτων εγκληματιών από το κοινωνικό σύνολο. Για τον Haeckel το ξεκαθάρισμα αυτό (συγκεκριμένα για τους εγκληματίες), διευκόλυνε την πάλη για επιβίωση ανάμεσα ‘στα καλύτερα δείγματα’ του πληθυσμού λειτουργώντας ως μοχλός πίεσης με στόχο την κοινωνική πρόοδο.

Ολοκληρώνοντας το κεφάλαιο για το Γερμανό επιστήμονα θεωρείται αναγκαίο να επισημάνουμε για άλλη μια φορά το γιατί ο κοινωνικός δαρβινισμός αποτέλεσε μια κοσμοθεώρηση που έτυχε τόσο μεγάλης απήχησης. Ο κοινωνικός δαρβινισμός αποτέλεσε ένα ιδιαίτερα εύσχημο και εύχρηστο πλαίσιο μέσα στο οποίο μπορούσαν να ενταχθούν και να επωαστούν οι προκαταλήψεις της εποχής. Με αυτό τον τρόπο δινόταν χώρος που ευνοούσε την ελεύθερη καλλιέργεια και έκφραση οποιωνδήποτε ρατσιστικών, ταξιστικών και σεξιστικών στερεοτυπικών αντιλήψεων.

Ειδικότερα, όροι όπως *φυλή*, *κοινωνική τάξη*, αλλά ακόμη και το *φύλο* χρησιμοποιήθηκαν προκειμένου να περιγράψουν ή μάλλον να περιβάλλουν ήδη συγκροτημένες και εκφρασμένες αντιλήψεις, σκεπτικά και μεταφορές. Αυτό που ‘κατόρθωσε’ να κάνει η κοσμοθεώρηση του κοινωνικού δαρβινισμού ήταν να παρέχει ένα πλαίσιο μέσα στο οποίο όλες οι αντιλήψεις, οι προκαταλήψεις και οι μεταφορές, θα μπορούσαν να εξηγηθούν μέσα από φράσεις όπως ‘επιλογή και κληρονομικότητα’, σχηματίζοντας με αυτόν τον τρόπο ένα εξελικτικό συνεχές. Σαν αποτέλεσμα, η κατηγοριοποίηση αλλά και ο τρόπος διαχείρισης των ατόμων που χαρακτηρίζονταν ως οι χαμένοι στη μάχη της ζωής, μπορούσαν αμφοτέρωθεν να επικυρωθούν/ νομιμοποιηθούν σε επιστημονική βάση (Hawkins, 1997, 147).

1.3 ΒΡΕΤΑΝΙΑ

Αναμφίβολα, κατά την παράθεση των στοχαστών που χρησιμοποίησαν τη δαρβινική θεωρία με σκοπό να πλαισιώσουν ή να εξηγήσουν δικές τους απόψεις για τον κόσμο γενικά και τη σύσταση της κοινωνίας ειδικά, δε θα μπορούσε να μη γίνει ειδική μνεία στον Herbert Spencer. Στο Spencer, έχει αποδοθεί ο τίτλος του πατέρα της Βρετανικής κοινωνιολογίας. Πολλοί μάλιστα, εξισώνουν το όνομά του με την κοσμοθεώρηση του κοινωνικού δαρβινισμού. Σε αυτόν αποδίδεται η φράση

‘επιβίωση του ισχυρότερου’ (survival of the fittest) και ο ίδιος την εφάρμοσε στην κοινωνική εξέλιξη, ενώ η συνεισφορά του υπήρξε καθοριστική στο να καταστήσει δημοφιλή τον όρο ‘εξέλιξη’ με τη σύγχρονη έννοια (Bowler, 1975, 106-109, σε Hawkins 82). Κατά τις τρεις τελευταίες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα γνώρισε παγκόσμια φήμη, και τα έργα του μεταφράστηκαν σε πολλές γλώσσες.

Σύμφωνα με μια άποψη (Turner, 1985, σε Dickens, 2000, 19), ο Spencer ανακάλυψε τον όρο ‘επιβίωση του ισχυρότερου’ περίπου 10 χρόνια πριν τη σύνθεση της ‘Προέλευσης των Ειδών’ από το Δαρβίνο. Έχει επίσης διατυπωθεί η θέση πως η φράση αυτή δημιουργήθηκε από το Σπένσερ το 1864 μετά από τη μελέτη του έργου του Δαρβίνου (Βλάχου, 2017, 93). Έχει προταθεί η ‘συνθήκη’ να αποκαλούμε το Δαρβίνο ‘βιολογικό Σπενσεριστή’ από τη στιγμή που στο Spencer έχει αποδοθεί ο όρος κοινωνικός Δαρβινιστής (Turner, 1985, σε Dickens, 2000, 19). Ο Σπένσερ, όπως και προηγούμενοι θεωρητικοί επιστήμονες πριν από αυτόν, προσπάθησε να εξηγήσει την κοινωνική εξέλιξη, κάνοντας αναγωγές στο φυσικό περιβάλλον. Αυτό το μοτίβο είχε ακολουθηθεί ήδη και από άλλους στοχαστές που επιχειρούσαν να εντοπίσουν παραλληλισμούς ανάμεσα στην εξέλιξη της ανθρώπινης κοινωνίας με τις διαδικασίες που διαμόρφωναν και κυβερνούσαν το φυσικό κόσμο. Δεν πρέπει να λησμονούμε πως κατά την περίοδο εκείνη συντελούνταν μια συνολική επανεξέταση και επανατοποθέτηση για τον κόσμο όπως είχε κατανοηθεί μέχρι τότε. Την πρωτοκαθεδρία πλέον όσον αφορά στην εξήγηση και την κατανόηση του κόσμου είχε η επιστήμη και όχι η θρησκεία· ένας από τους βασικότερους αντίκτυπους του Διαφωτισμού ήταν η σημασία που είχε αποδοθεί στον ανθρώπινο παράγοντα και στην επιρροή που ασκούσε σε κάθε τομέα. Στη βάση αυτή σαφώς εγείρονταν και αξιώσεις (που συχνά δεν ανταποκρίνονταν στην πραγματικότητα) σχετικά με το πώς μπορεί να επιτευχθεί η πρόοδος της κοινωνίας, υιοθετώντας ένα σκεπτικό μάλλον μηχανιστικό. Αυτό σήμαινε πως γίνονταν προσπάθειες επέμβασης και τροποποίησης των παραμέτρων, με στόχο την διασφάλιση των βέλτιστων αποτελεσμάτων. Στην πραγματικότητα όμως η διαδικασία αυτή κάθε άλλο παρά υλοποιήσιμη ήταν. Ειδικά από τη στιγμή που το σχέδιο έπρεπε να ανταποκριθεί στα προαποφασισμένα θεωρητικά πλαίσια μιας μερίδας ατόμων που αυτοαναγορεύθηκαν φορείς της προόδου και του πολιτισμού. Ίσα ίσα η νέα αυτή επιστημονική δυναμική χρησιμοποιήθηκε έχοντας κάποια πολύ συγκεκριμένα κριτήρια και κίνητρα να εξυπηρετήσει. Όπως σημειώνει και ο Comte, «η επιστήμη μπορεί να χρησιμοποιηθεί

ώστε η συμπεριφορά στην κοινωνία να προβλεφθεί και να ελεγχθεί (σε Giddens, 1995, 57).

Παρόλο που ορισμένοι ιστορικοί αμφισβήτησαν την μεγάλη συνεισφορά και επιρροή του Σπένσερ και στη συγκρότηση της κοσμοθεώρησης του κοινωνικού δαρβινισμού, με κάποιους ειδικά να αρνιούνται εξ ολοκλήρου ότι υπάρχουν δαρβινικά στοιχεία στη σπενσεριανή σκέψη, ο Hawkins όχι μόνο υποστηρίζει την ταυτότητα του Σπένσερ ως κοινωνικό δαρβινιστή, αλλά τονίζει μάλιστα ότι υπάρχει σύνδεση μεταξύ της εξελικτικής και πολιτικής σκέψης του Σπένσερ (Hawkins, 1997, 82-83). Οι απόψεις που εξέφρασε ο Σπένσερ για την κοινωνία και την πολιτική, μπορούν να γίνουν πιο κατανοητές αν λάβουμε υπόψιν το οικογενειακό του περιβάλλον και την ανατροφή του. Από μικρή ηλικία με τα πρωτόλεια έργα του, εξέφρασε τις απόψεις του για το πώς πρέπει να συγκροτείται η κοινωνία, και για το ρόλο των ατόμων εντός της. Σε ένα έργο του, το οποίο εξέδωσε όταν ήταν σχετικά νεαρός, υποστήριζε τους νόμους για τους φτωχούς (Poor Laws), αντλώντας τα επιχειρήματά του από την Αγία Γραφή. Έτσι δικαιολογούσε το ότι δεν πρέπει οι αδρανείς και οι απερίσκεπτοι να ευημερούν εις βάρος των προνοητικών. Ο ατομικισμός που τον χαρακτηρίζει και η πεποίθησή του στην αυτό-βοήθεια (self-help) συνιστούν ιδιότητες που ίσως πηγάζουν πάλι από το οικογενειακό του υπόβαθρο. Παρόλο που το σκεπτικό του δεν μεταβλήθηκε με την πάροδο των ετών, μετατοπίστηκε η βάση που του παρείχε τις απαραίτητες δικαιολογητικές σταθερές για την συγκρότηση των απόψεών του (Hawkins, 83 βλ. και υποσημ. 7 και 8).

1.4 Η.Π.Α.

Μια από τις βασικότερες και δημοφιλέστερες ερμηνείες του κοινωνικού δαρβινισμού σχετίζεται με δόγματα φυλετικής ιεραρχίας και διαμάχης. Ο Αμερικανός Charles Loring Brace, εξέδωσε τη θεωρία του σχετικά με τις φυλές το 1863 όταν βρισκόταν στο απόγειό του ο αμερικανικός εμφύλιος. Ο Brace ήταν ένθερμος υποστηρικτής της κατάργησης της δουλείας και επιχείρησε μέσα από τα έργα του να υπονομεύσει τα ήδη υπάρχοντα εθνολογικά επιχειρήματα που χρησιμοποιούνταν για να υποστηρίξουν την κατωτερότητα των νέγρων. Ήταν πεπεισμένος πως εάν η θεωρία του Δαρβίνου ίσχυε πραγματικά, «ο νόμος της φυσικής επιλογής εφαρμόζεται καθ' όλη την ηθική ιστορία της ανθρωπότητας, όπως και σε όλη τη φυσική της ιστορία» (Brace, 1894, 302, σε Hawkins, 1997, 62).

Ο Brace πίστευε πως όλες οι φυλές είχαν τις ίδιες καταβολές και ισχυρίστηκε πως οι διαφορές μεταξύ φυλών απορρέουν από τη διαντίδραση ανάμεσα στις περιβαλλοντικές συνθήκες, τη φυσική επιλογή, την κληρονομικότητα και τις μεταβολές (Hawkins, 1997, 62). Επίσης, ο Brace ήταν ιδιαίτερα προσεκτικός ώστε να τονίσει πως οι φυλές είναι είδη (varieties) και όχι είδη (species) (άποψη που συμεριζόταν και ο ίδιος ο Δαρβίνος, ο οποίος τόνιζε στο έργο του πως υπάρχει μια ανθρώπινη φυλή (humanrace). Υποστήριζε επίσης πως υπήρχαν αξιοσημείωτες διαφορές και μεταξύ ατόμων που ανήκαν στην ίδια φυλή, σε αντίθεση με το να παρατηρούνται (φυσιολογικές) διαφορές που υπάρχουν ανάμεσα σε διαφορετικά είδη (species). Επιπροσθέτως, απέρριπτε την υπόθεση ότι το γένος που προέκυπτε από την αναπαραγωγή διαφορετικών μεταξύ τους φυλών θα ήταν οπωσδήποτε στείρο, μη βρίσκοντας σαν αποτέλεσμα οτιδήποτε μεμπτό στην διαφυλετική αναπαραγωγή (επιγαμία).

Ίσα ίσα που ο Brace είχε την άποψη πως οι Ινδιάνοι στις ΗΠΑ αφανίζονταν σιγά σιγά εξαιτίας των καταστροφικών για την υγεία τους τάσεων αρπαγής της λευκής φυλής, και όχι εξαιτίας της κοινότητας, αλλά παρόλα αυτά επικρατούσας άποψης περί της εγγενούς (βιολογικής) κατωτερότητας τους. Προκειμένου να μεταβληθεί η κατάσταση αυτή, ο Brace πρότεινε να καταργηθεί ο θεσμός της δουλείας, καθώς και να υπάρχει μεγαλύτερη αφομοίωση των νέγων από το λευκό πληθυσμό. Ο Brace αποδεχόταν πως υπήρχε διαφοροποίηση μεταξύ ανθρώπων του τώρα (στην εποχή του) και των προγόνων τους. Παρόλα αυτά δεν αμφισβητούσε την εξέλιξη και την κληρονομικότητα, αφού αναγνώριζε ότι τα ευνοϊκά χαρακτηριστικά των ατόμων κληροδοτούνται στους απογόνους τους, ‘μέχρι να δημιουργηθεί ένας νέος τύπος, ο οποίος θα είναι προσαρμοσμένος στη χώρα και στο κλίμα’ (Brace, 1863, 375, σε Hawkins, 1997, 63).

Οι απόψεις του Brace μπορούν να συνοψιστούν με τον ακόλουθο τρόπο: αρχικά, υιοθετεί και χρησιμοποιεί το δαρβινισμό ώστε να επιτεθεί στην πεποίθηση ότι υπάρχει σταθερότητα/ μη μεταβλητότητα στις φυλετικές διαφοροποιήσεις· ακόμη, επιστρατεύει τη δαρβινική θεωρία ώστε να απορρίψει τη συγκρότηση μιας ιεραρχίας μεταξύ των φυλών. Καταληκτικά, ο Brace, αν και κληρικός, δεν εναντιώθηκε ίσα ίσα βρήκε τρόπο να συνταιριάζει τις δικές του προσωπικές θρησκευτικές πεποιθήσεις με τη δαρβινική θεωρία. Αντίθετα, δεν πίστευε ότι υπάρχει γενικός νόμος στη φύση, που να οδηγεί σε εκφυλισμό ή στη μη τελειότητα, αλλά ότι «ο νόμος της προόδου θα

κατέληγε στο θρίαμβο του καλού, αφού το καλό είναι δύναμη διατήρησης της ζωής» (Brace, 1894, 285, σε Hawkins, 1997, 64). Για τον Brace, «η φυσική επιλογή είναι ένας τρόπος να φτάσουμε στο καλύτερο» (Brace, 1894, 302, σε Hawkins, 1997, 64). Τα ζητήματα που ανακύπτουν όμως είναι πολυάριθμα, ακόμα και μετά από ορισμένες αισιόδοξες αντιλήψεις που εκφράστηκαν από το Brace. Πιο συγκεκριμένα, τί ορίζεται ως ‘καλό’ και τί περιλαμβάνει η στρατηγική που αποβλέπει στο να επιτευχθεί το καλύτερο εντός του κοινωνικού πλαισίου. Στο επόμενο κεφάλαιο, προβαίνουμε σε μια συγκριτική ανάλυση των χωρών της Ευρώπης και παραθέτουμε τις απόψεις των κυριότερων εκπροσώπων της κοσμοθεώρησης του κοινωνικού δαρβινισμού.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΗ ΣΚΕΨΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΔΑΡΒΙΝΙΣΜΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ

1.1 ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΚΗ

Αρχής γενομένης από το 17^ο και 18^ο αιώνα με τη βαθμιαία συγκρότηση της ιδέας πως η μελέτη του εγκλήματος δεν πρέπει να είναι διακριτή από τη μελέτη του δρόντος υποκειμένου, δηλαδή του εγκληματία (Φαρσεδάκης, 1990, 100). Υπό αυτό το πρίσμα, κατά το 17^ο αιώνα, ο Della Porta θεώρησε πως κατάφερε να βρει τις ομοιότητες που παρουσιάζουν οι κεφαλές άγριων θηρίων και τα πρόσωπα ορισμένων εγκληματιών. Αυτό τον οδήγησε στο να ιδρύσει και συγκεκριμένη σχολή που θα απασχολούνταν ακριβώς με τη μελέτη αυτού του αντικειμένου. Μέλη της σχολής αυτής ήταν αρχικά οι Dela Chambre, Grataroli & Niquezio. Αργότερα, και ο Lavater προστέθηκε στα μέλη της σχολής αυτής. Μάλιστα, ο ίδιος εξέδωσε και το βιβλίο του «Φυσιognωμικά αποσπάσματα» με το έργο του αυτό επεδίωξε να βρει τις αναλογίες ανάμεσα στα φυσικά στοιχεία του ατόμου και στο χαρακτήρα του. Ως αποτέλεσμα, δημιουργήθηκε ο ιδιαίτερος κλάδος της Φυσιognωμικής (Φαρσεδάκης, 1990, 100).

Ωστόσο, η αντίληψη ότι τα εξωτερικά χαρακτηριστικά, όπως για παράδειγμα το στόμα, το μέτωπο, τα δόντια ή η μύτη, όχι μόνο σχετίζονται αλλά μπορούν ακόμα και να προσδιορίσουν το χαρακτήρα ενός ατόμου, είχε πρωτοεμφανιστεί κατά το 16^ο αιώνα. Μάλιστα, ο Γάλλος Βαρθολομαίος Κοκλέ ονόμασε τη μελέτη της σχέσης αυτής ανάμεσα στα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του ατόμου και στα χαρακτηριστικά του προσώπου του 'φυσιognωμική', στο έργο του *Physiognomonica* (1533), στο οποίο συμπεριέλαβε πολλές ξυλογραφίες ώστε να εξηγήσει πληρέστερα τις απόψεις του (Innes, 2004, 10).

Κατά το 17^ο αιώνα και έπειτα, οι φιλόσοφοι του Διαφωτισμού επιχείρησαν να επηρεάσουν την επικρατούσα άποψη της ιατρικής, ενώ εκείνη την περίοδο πρωτοεμφανίστηκε και ο όρος 'ψυχολογία'. Έτσι, λοιπόν, ενώ άρχισε να

αναγνωρίζεται ο ρόλος του εγκεφάλου- χωρίς να περιορίζεται μόνο στην εξήγηση της συμπεριφοράς, αλλά να συνδέεται και με την εκδήλωση των ασθενειών-εξακολουθούσε παρόλα αυτά να επικρατεί η αντίληψη για το σημαίνοντα ρόλο που διαδραμάτιζε η εξωτερική φυσική κατάσταση (τα εξωτερικά φυσικά χαρακτηριστικά), ως προς την τελική διάγνωση του ατόμου (φυσιολογικό-αποκλίνον). Σύντομα θα συγκροτούνταν μια θεωρία που θα κατόρθωνε να συνδυάσει και τις δυο προσεγγίσεις. Η θεωρία αυτή ονομάστηκε ‘φρενολογία’ (Innes, 2004, 10).

Προκειμένου να κατανοήσουμε καλύτερα τη σχέση μεταξύ του 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα, ποια σημεία μεταβλήθηκαν και τί σήμαινε αυτό για την επιστήμη της Εγκληματολογίας, (από τη γέννησή της με την ιταλική θετική σχολή και τις ιδέες που αυτή πρέσβευε, μέχρι το κομμάτι της αντεγκληματικής πολιτικής, αλλά και τις αντιδράσεις που αυτή προκάλεσε και το προς τα που οδήγησε αυτό την επιστήμη), πρέπει αρχικά να περιγράψουμε τις συνθήκες που επικρατούσαν κατά το 18^ο αιώνα στη μελέτη και την αντιμετώπιση του εγκληματικού φαινομένου.

Κατά το 18^ο αιώνα γεννιέται η ‘κλασική σχολή’ του ποινικού δικαίου, η οποία βασίστηκε στη διδασκαλία του Beccaria, με στόχο τον επαναπροσδιορισμό της τιμωρίας αλλά και του δικαϊκού συστήματος εν συνόλω. Κυρίως λόγω της επιρροής που άσκησαν τα έργα του Rousseau (*Κοινωνικό Συμβόλαιο*), αλλά και του Montesquieu, η τιμωρητική διαδικασία, η οποία συνιστούσε έναν από τους τρόπους με τους οποίους εκδηλωνόταν η σχέση επιβολής μεταξύ μονάρχη- υπηκόου, έλαβε νέο περιεχόμενο (Γιωτοπούλου- Μαραγκοπούλου, 1984, 70). Ο Μπεκαρία καταδικάζει αυστηρά την αυθαιρεσία, και την αναληψία που επιδεικνύει η άρχουσα τάξη, η οποία καταπίεζε ολοκληρωτικά τα στοιχειώδη ανθρώπινα δικαιώματα, επιβάλλοντας βάνουσες ποινές και ακολουθώντας την πάγια τακτική των βασανιστηρίων. Προέβη, λοιπόν, στο να καθορίσει επακριβώς τις αξιόποινες πράξεις αλλά και όλη την ποινική διαδικασία από το νόμο, αλλά και την ίδια την ποινή.

Η ποινή βασίστηκε στην αρχή πως «πρέπει να είναι δημόσια, ταχεία, αναγκαία, καθώς και η ελάχιστη που υπαγορεύεται από τις περιστάσεις, αλλά και να βρίσκεται σε αναλογία με το έγκλημα· τέλος, η ποινή θα πρέπει να καθορίζεται από τους νόμους (Γιωτοπούλου- Μαραγκοπούλου, 1984, 77). Ακρογωνιαίος λίθος της κλασικής σχολής του ποινικού δικαίου ήταν η πίστη και η προάσπιση του δόγματος της

ελευθερίας της βούλησης, σε συνδυασμό με την πεποίθηση πως η απειλή ποινής, χωρίς όμως αυτή να είναι ιδιαίτερα αυστηρή, θα είχε αποτρεπτικό χαρακτήρα (Φαρσεδάκης, 1990, 101). Στον απόηχο των αιτημάτων και των ιδανικών της Γαλλικής Επανάστασης, σε μια εποχή όπου η ελευθερία του ατόμου προβάλλεται και προάγεται ως θεμελιώδες δικαίωμα, η στέρηση αυτού ακριβώς του αγαθού, θεωρήθηκε ως η καταλληλότερη ποινή ενάντια σε εκείνον που βάλει με τις πράξεις του το κοινωνικό σύνολο (Γιωτοπούλου- Μαραγκοπούλου, 1984, 77).

Όπως έχουμε ήδη αναλύσει σε προηγούμενο μέρος της εργασίας μας, ο 19^{ος} αιώνας γνώρισε ιδιαίτερη ανάπτυξη στις θετικές επιστήμες, των οποίων οι μέθοδοι σε δεύτερο χρόνο χρησιμοποιήθηκαν προκειμένου να συγκροτηθούν οι κοινωνικές επιστήμες. Σκοπός του παρόντος κεφαλαίου είναι να αναδειχθούν οι σημαντικότερες, κατά την άποψη της γράφουσας, εξελίξεις και τα σημεία αναφοράς εκείνα που σχημάτισαν το δρόμο και οδήγησαν στη γέννηση του κλάδου της Εγκληματολογίας. Ταυτόχρονα, η προσπάθεια αυτή θα γίνει με γνώμονα την εύρεση κοινών στοιχείων αναφοράς και στην κοσμοθεώρηση του κοινωνικού δαρβινισμού. Ας μην ξεχνάμε πως πρόκειται για την κοινωνική επιστήμη, κάτι τόσο ‘ζωντανό’ (σα ζωντανό οργανισμό), που μονίμως δέχεται και δίνει ερεθίσματα για την περαιτέρω καλλιέργεια και ανάπτυξή του. Αυτό που καλούμαστε να κάνουμε είναι να δημιουργήσουμε ένα συνεχές μεταξύ της κοσμοθεώρησης του κοινωνικού δαρβινισμού και της εγκληματολογικής σκέψης, καθώς και να βρούμε τα σημεία επαφής τους.

1.2 ΕΚΦΥΛΙΣΜΟΣ

Στα μέσα του 19^{ου} αιώνα, διατυπώθηκε μια θεωρία η οποία επιχειρούσε να εξηγήσει γιατί κάποια φαινόμενα είχαν αποκτήσει τεράστιες διαστάσεις στις σύγχρονες κοινωνίες των ΗΠΑ και της Ευρώπης. Εκτός αυτού, τα φαινόμενα αυτά συνδέθηκαν με τη ‘νόρμα’ των επιστημονικών αντιλήψεων και επιτευγμάτων της εποχής, με τη θεωρία της κληρονομικότητας να αποτελεί ακρογωνιαίο λίθο των συλλογιστικών που τα πλαισίωναν. Η αδυναμία των κοινωνιών να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα που τις ταλάνιζαν όπως την εξαθλίωση, την εγκληματικότητα και την παραφροσύνη, οδήγησαν στην απαισιόδοξη αντίληψη ότι διανύουμε μια κατάσταση παρακμής, η οποία συνιστά άμεση απόρροια του εκφυλισμού (Pick, 1989, σε Rafter, 2009, 89).

Οι θεωρίες που αναπτύχθηκαν κατά την περίοδο εκείνη, προέρχονταν κυρίως από τον ιατρικό και ψυχιατρικό χώρο, ο οποίος ισχυροποιούνταν όλο και περισσότερο και

διεκδικούσε όλο και μεγαλύτερη δικαιοδοσία όσον αφορά στη μελέτη και στον έλεγχο της αποκλίνουσας συμπεριφοράς. Στην κατηγορία των εκφυλισμένων περιλαμβάνονταν οι εκδιδόμενες (το πιο συχνό παράδειγμα που χρησιμοποιείται για να υπογραμμιστεί ο ηθικός ξεπεσμός και η εξαθλίωση), καθώς και οι εγκληματίες, οι πνευματικά και ψυχικά ασταθείς, οι πνευματικά καθυστερημένοι και το κυριότερο, οι φτωχοί. Η τελευταία κατηγορία φαίνεται να είναι εκείνη στην οποία όλες οι προηγούμενες μπορούσαν να περικλειστούν.

Η Ευρωπαϊκή και η Αμερικανική κοινωνία αντέδρασαν στην έκδοση του επαναστατικού για τα (επιστημονικά) δεδομένα της εποχής, πολύκροτου έργου του Δαρβίνου «Η Προέλευση των Ειδών», σα να έτρεφαν κάποιο φόβο για τις καινοτομίες που αυτό συνεπαγόταν. Στις κύριες νοσηρές προσθήκες που η θετικιστική επιστήμη επιφύλασσε για την ανθρωπότητα μπορούν να συγκαταλεχθούν ο ιατρικός σωματικισμός, ο ανθρωπολογικός ρατσισμός, καθώς και η καταδίωξη του ‘αφύσικου’ και του ‘ασυνήθιστου’ (Winston, 1992, 392). Ο εκφυλισμός, λοιπόν, με κυριότερο εκφραστή της το Morel, είχε ως βάση της τη θεωρία της κληρονομικότητας. Η θεωρία αυτή αποτέλεσε το θεωρητικό αντίπαλο της αταβιστικής θεώρησης που, με σαφείς επιρροές από τη θεωρία της εξέλιξης, εκφράστηκε ίσως πληρέστερα μέσα από το έργο του Λομπρόζο. Έτσι, λοιπόν, ο εγκληματίας, όπως παρουσιάζεται μέσα από τη θεωρία του εκφυλισμού, δεν αποτελεί ον που δεν εξελίχθηκε ομαλά και γι’ αυτό δεν κατάφερε να ενταχθεί φυσιολογικά στο κοινωνικό πλαίσιο. Αντίθετα, η εγκληματική του προδιάθεση οφείλεται είτε σε αρρώστιες των γονιών του (όπως είναι η σύφιλη και ο αλκοολισμός) αλλά και ο μακροχρόνιος εθισμός ο οποίος προκαλεί βλάβες στο νευρικό σύστημα, κάτι που μπορεί να αποδοθεί και σε άλλες βαριές τοξικής προέλευσης περιπτώσεις. (Γιωτοπούλου- Μαραγκοπούλου, 1984, 88-89).

Ο Morel (1809- 1873), ένας από τους κυριότερους εκπροσώπους αυτής της νέας ιατρικής τάξης, ανέλαβε μεταξύ άλλων την ευθύνη να αναζητήσει «ένα σύνολο γενικών αιτιών, οι οποίες μεταβάλουν, κατά ένα τρόπο ανησυχητικό, την υγεία της σύγχρονης γενιάς, ενώ απειλεί και τις μελλοντικές γενιές» (μτφ από γαλλικά ό. ά. στο Winston, 1992, 392). Η πραγματεία του Morel εδράστηκε τόσο στην παραδοσιακή ιδέα της κληρονομικής μετάδοσης της ψυχικής ασθένειας, ενώ είχε μάλιστα επηρεαστεί βαθύτατα και από το σύγχρονο κύμα της εξελικτικής σκέψης που είχε κατακλύσει την επιστημονική κοινότητα της εποχής (Winston, 1992, 393). Ας μην

ξεχνάμε πως το έργο του Morel, «*Treatise on Degeneracy*» το οποίο εκδόθηκε το 1857, έφερε στοιχεία από την θεωρία της εξέλιξης του Λαμάρκ, με έμφαση να δίνεται στην κληροδότηση των επίκτητων χαρακτηριστικών ενός οργανισμού στον απόγονό του. Με τη σειρά του το έργο του Morel επηρέασε και το Δαρβίνο, ο οποίος εξέδωσε το έργο του μόλις δύο χρόνια μετά, το 1859. (Clark, 1981, Zeldin, 1973-1977, Magnan, 1876, Scull, 1979, σε Bynum, 1984, 62-63).

Η έρευνα και η διατριβή του Morel άσκησαν επιρροές τόσο στην Ευρώπη όσο και στην Αμερική σε πολλούς θεωρητικούς και ερευνητές όπως οι

- Wilhelm Griesinger, ο οποίος ενσωμάτωσε τα όσα διατύπωσε ο Morel στο έργο του, στο δικό του έργο '*Mental Pathology and Therapeutics*' (1861).
- Richard von Krafft- Ebing, ο οποίος έστρεψε το ενδιαφέρον του στην μελέτη της εγκληματολογικής ψυχολογίας και των σεξουαλικών διαστροφών.
- Henry Maudsley, ο οποίος τόνισε τη σημασία της πάθησης της 'κληρονομικής νεύρωσης' στη δημιουργία της παραφροσύνης.
- T.S. Clouston, ο οποίος στο έργο του '*The Neuroses of Development*', ανέπτυξε την επιχειρηματολογία του σχετικά με την κληρονομικότητα και την επίδρασή της στην πνευματική ανάπτυξη. (Clouston, 1891, σε Bynum, 1984, 62).

1.3 LOMBROSO και ΙΤΑΛΙΚΗ ΘΕΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Η θεωρία της εξέλιξης όπως διατυπώθηκε από το Δαρβίνο, και κυρίως το στοιχείο που τονίζει ότι η εξελικτική αλλαγή δε δεσμεύεται από μια συγκεκριμένη κατεύθυνση, επέδρασε καταλυτικά στη σκέψη του Ιταλού γιατρού Lombroso, το έργο του οποίου '*Ο εγκληματίας άνθρωπος*' (1876) θεωρείται ορόσημο για τη γέννηση της επιστήμης της Εγκληματολογίας. Ο Lombroso, μετά την ολοκλήρωση των σπουδών του, στην ιατρική και τη χειρουργική, εκδήλωσε ενδιαφέρον για την επιστήμη της ψυχολογίας και της ψυχιατρικής και μελέτησε την ανατομία και τη φυσιολογία του ανθρώπινου εγκεφάλου (Wolfgang, 1961, 362). Οι ιδέες του έρχονταν σε αντίθεση με την άποψη περί ελευθερίας της βούλησης και οι επιστημονικές του αντιλήψεις επηρεάστηκαν περισσότερο από τους Γάλλους θετικιστές, τους Γερμανούς υλιστές και τους Άγγλους θιασώτες της εξελικτικής θεωρίας. (Wolfgang, 1961, 362) Οι επιρροές που δέχθηκε ο Λομπρόζο είναι πολλές και όπως είναι φυσικό, είναι δύσκολο

να απαριθμηθούν. Οι περισσότεροι προγενέστεροι επιστήμονες και σπουδαστές του εγκλήματος είχαν εκφράσει απόψεις και είχαν συλλέξει δεδομένα που άμεσα ή έμμεσα συνέβαλαν στη βελτίωση της διορατικότητάς του, στη συγκρότηση της αντίληψής του και εν τέλει στην πυροδότηση της έρευνάς του. Οπωσδήποτε στις επιρροές του Λομπρόζο περιλαμβάνονται και διανοητές όπως ο Αριστοτέλης, ο Della Porta, ο Lavater και ο Morel. Ειδικά η θεωρία του εκφυλισμού αποτέλεσε στοιχείο εξαιρετικού ενδιαφέροντος για το Λομπρόζο, κάτι που γίνεται αντιληπτό και από το γεγονός πως την ενσωμάτωσε στη θεωρία του για τον εκ γενετής εγκληματία. Και φυσικά επηρεάστηκε από τον Herbert Spencer, ο οποίος ήταν και ο κύριος υπεύθυνος για τη μεταφορά της εξελικτικής θεωρίας στην κοινωνική σκέψη.

Μετά τις σπουδές του, ο Λομπρόζο αποφάσισε να καταταγεί στο στρατό και κατά τη διάρκεια της θητείας του επιχείρησε να αναλύσει και να αποτυπώσει μετρικά τις σωματικές διαφορές των στρατιωτών και των κατοίκων πολλών περιοχών της Ιταλίας με δείγμα 3.000 στρατιώτες. Μέσα από αυτή την ερευνητική διαδικασία κατέληξε σε συμπεράσματα σχετικά με τη δερματοστιξία και την επικινδυνότητα και την αποκλίνουσα συμπεριφορά συγκεκριμένων ανθρώπων. (Wolfgang, 1961, 362). Μεταξύ άλλων, ο Λομπρόζο ασχολήθηκε ιδιαίτερα με τις ασθένειες του κρετινισμού και της πελάγρας και με την πιθανή σύνδεσή τους με βίαιες έως και εγκληματικές συμπεριφορές. (Wolfgang, 1961, 363). Σύμφωνα με το Λομπρόζο, τα αποκλίνοντα άτομα ήταν εύκολο να διακριθούν από τα υπόλοιπα 'υγιή' κοινωνικά μέλη, λόγω των ακόλουθων φυσικών χαρακτηριστικών τους: μογγολισμό, προγναθισμό εξαιρετικού βαθμού, ασύμμετρο πρόσωπο, προεξέχοντα χείλη και αγριωπό βλέμμα. Εκτός από τα παραπάνω, ο Lombroso ενέταξε και τα συμπεράσματα που είχε εξάγει από τη μελέτη των 3000 στρατιωτών, κατά τη διάρκεια της ιατρικής υπηρεσίας του στην Calabria.

Εκτός από αυτή τη συσχέτιση μεταξύ ενδογενών και εξωγενών στοιχείων, ο Λομπρόζο προέβη και στην παράθεση μερικών ιδιαίτερων (όπως ο ίδιος τα περιέγραφε) ψυχικών χαρακτηριστικών (αναληγσία στον ψυχικό και σωματικό πόνο, υπερβολικό εγωισμό, ηθική αναισθησία και ψυχική αστάθεια) (Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, 1984, 89). Τα χαρακτηριστικά αυτά στοιχεία με τα οποία ο Λομπρόζο υποστήριζε πως μπορεί κάποιος να διακρίνει τον εκ γενετής εγκληματία ήταν αποτέλεσμα του αταβισμού. Ο αταβισμός, ο οποίος έχει τις καταβολές του στο έργο του Δαρβίνου για την εξέλιξη των ειδών, αποτέλεσε το θεωρητικό υπόβαθρο της θεωρίας του Λομπρόζο. Ο αταβισμός, σε συνδυασμό με τη θεώρηση περί

ανακεφαλαίωσης του Haeckel, αποτέλεσε την εξηγητική βάση για την παρέκκλιση και το έγκλημα. Ο βιολογικός ντετερμινισμός που διέπνεε τη σκέψη του Λομπρόζο τον βοήθησε να αποδώσει τον εγκληματία ως βάρβαρο που κατά λάθος γεννήθηκε στην πολιτισμένη κοινωνία και γι' αυτό αδυνατούσε να συμμορφωθεί προς τους ισχύοντες νόμους και κανόνες της. Σαν αποτέλεσμα, χωρίς να μπορεί να ελέγξει τη συμπεριφορά που επεδείκνυε, κατέληγε να τους παραβαίνει (Φαρσεδάκης, 1990, 195-196, 209-211, Φαρσεδάκης, 2005, 87-88, Wolfgang, 1961, 369).

Μέσα από τις έρευνες και τις θεωρίες του Λομπρόζο δημιουργήθηκε η θετική εγκληματολογία και κατόπιν συστήθηκε η Ιταλική Θετική Σχολή με πρωτεργάτη τον ίδιο και συνεργάτες τους Ferrì και Garofalo. Η σχολή αυτή αποτέλεσε τον κυριότερο 'αντίπαλο' της μέχρι τότε prestigious κλασικής σχολής του Ποινικού Δικαίου. Βασικό χαρακτηριστικό της Ιταλικής Θετικής Σχολής ήταν η ντετερμινιστική θέαση του κόσμου, σύμφωνα με την οποία οι φυσικοί (βιολογικοί) νόμοι ορίζουν και κατευθύνουν το σύνολο των ενεργειών του ατόμου. Με αυτόν τον τρόπο αντιτάσσονταν στη μέχρι τότε κρατούσα αντίληψη σχετικά με την ελευθερία της βούλησης.

Το δρών υποκείμενο αποτέλεσε το επίκεντρο της μελέτης των εγκληματικών ανθρωπολόγων της εποχής. Από τη στιγμή που η ελευθερία της βούλησης δεν ίσχυε για τους θετικιστές, θεώρησαν πως επιβάλλεται να προσδώσουν και νέο περιεχόμενο στην επιβαλλόμενη τιμωρία. Έτσι, πρότειναν το βελτιωτικό χαρακτήρα της ποινής, αποβλέποντας έτσι στη θεραπευτική μεταχείριση του εγκληματία. Πρόβαλαν επίσης τη σημασία που διαδραματίζει η επανένταξη (ορισμένων) εγκληματιών. Η νεοσυσταθείσα σχολή δεν άργησε να συγκροτήσει και γραπτό λόγο σχετικά με το αντικείμενο μελέτης της, γεγονός που αναμφίβολα συνέβαλε και στη ραγδαία απήχυσή της. Το πρώτο τεύχος της κυκλοφόρησε το 1880 και ονομάστηκε 'Archivio di Psichiatria y Antropologia Criminale' και παρείχε ένα ιταλικό forum για την έρευνά τους.

Πεπεισμένοι για την επανάσταση που θα προκαλούσε στη σκέψη γενικά αλλά και στον τρόπο με τον οποίο θα προσεγγιζόταν πλέον το έγκλημα, οι ιδρυτές της σχολής αλλά και οι ακόλουθοί τους, άρχισαν να αποβλέπουν στην εκπλήρωση μεγαλεπήβολων σχεδίων. Ένα από αυτά τα σχέδια ήταν το να καταφέρουν να

επηρεάσουν την κατεύθυνση που θα λάμβανε ο νέος ποινικός κώδικας στην Ιταλία, που το 1885 ακόμη βρισκόταν σε κατάσταση προετοιμασίας (Nye, 1974).

Οι αρχικές θέσεις που παρουσιάστηκαν από την Ιταλική Θετική Σχολή ήταν πράγματι άκαμπτες και απόλυτες. Η επιθυμία τους εκτεινόταν πέρα από το να καταφέρει η κλασική σχολή του Ποινικού Δικαίου να δεχτεί κάποιες εξαιρέσεις όσον αφορά στα ψυχικά διαταραγμένα άτομα. Τα μέτρα τα οποία πίεζε να υιοθετηθούν ουσιαστικά κατέρριπταν οποιαδήποτε έννοια ηθικής ευθύνης αλλά και ισότιμης τιμωρίας με βάση το έγκλημα που διαπράχθηκε, δυο πυλώνες δηλαδή που χαρακτήριζαν έως τότε τον ποινικό νόμο.

Ο Λομπρόζο προέβη στην ταξινόμηση των εγκληματιών ανάλογα με το βαθμό επικινδυνότητάς τους, αλλά και το πόσο σοβαρή κρινόταν η περίπτωση τους. Η χειρότερη και πιο 'αβοήθητη' κατηγορία ήταν ο εκ γενετής εγκληματίας, που πίστευε ότι συνιστούσε το 1/3 του συνολικού πληθυσμού των εγκληματιών. Ο *homocriminalis*, κατά το Λομπρόζο, αποτελούσε ένα διακριτό τυπολογικό είδος μιας 'εξωγήινης' κοινωνικής ομάδας, η οποία μπορούσε να εντοπιστεί κυρίως, αλλά όχι αποκλειστικά στις κατώτερες κοινωνικές τάξεις στις πόλεις και στα αστικά κέντρα (Hawkins, 1997, 75).

Ο Λομπρόζο θεωρούσε πως η συγκεκριμένη κατηγορία εγκληματιών δε μπορούσε να δεχθεί τη βελτιωτική προσέγγιση, γι' αυτό και ως προσήκουσα λύση στην περίπτωση αυτή πρόβαλε την απομόνωσή τους, μακριά από το κοινωνικό σύνολο αλλά και τη θανάτωσή τους (Hawkins, 1997, 79). Αν και αντιμαχόταν την αδιάκριτη επιβολή της θανατικής ποινής, στην περίπτωση των εκ γενετής εγκληματιών τη θεωρούσε αναγκαία. Προκειμένου να υποστηρίξει την επεικώς ανάληψη θέσης του, τόνιζε τον αποτρεπτικό χαρακτήρα του μέτρου αυτού, χαρακτηρίζοντας τη θανατική ποινή «ως 'Δαμόκλειο σπάθη' που θα πρέπει να κρέμεται πάνω από τα κεφάλια των σοβαρότερων εγκληματιών» (Βλάχου, 2017, Wolfgang, 1961).

Ο Ferri συμφωνούσε επίσης με την θέση του Λομπρόζο να απομακρύνονται με αυτόν τον τρόπο οι εκ γενετής εγκληματίες από το κοινωνικό σύνολο, του οποίου έτσι κι αλλιώς δεν μπορούσαν να αποτελέσουν γόνιμο τμήμα. Η τακτική αυτή λειτουργούσε ως 'τεχνητή επιλογή' (artificial selection). Γενικότερα, η Λομπροζιανή εγκληματολογική επιστήμη έδειχνε να υπερασπίζεται με θέρμη την ευγονική πλευρά της κοσμοθεώρησης του κοινωνικού δαρβινισμού, κάτι που επιτυγχανόταν με την

προώθηση της πολιτικής της ‘κοινωνικής άμυνας’. Έτσι, η συστηματική ‘εξουδετέρωση’ των εγκληματολογικά ακατάλληλων θα επιτυγχανόταν είτε μέσα από τη μεταγωγή τους, τη συνεχή φυλάκισή τους (ώστε να παρεμποδίζεται η αναπαραγωγή τους) ή καταληκτικά, με το θάνατο. Αυτό ήταν και ένα ζήτημα που προκαλούσε την ανησυχία των ποινικολόγων, οι οποίοι παραδοσιακά υποστήριζαν την επιβολή της θανατικής ποινής στη βάση των ανταποδοτικών και ηθικών κριτηρίων. Τώρα όμως με την προβολή των θέσεων της Λομπρόζιανής θεωρίας, άρχισαν να αντιλαμβάνονται ότι τα κριτήρια των κανονιστικών/ ηθικών κρίσεων τους γίνονταν αντικείμενο επίθεσης (Nye, 1974, 340).

Πέρα από τον εκ γενετής εγκληματία, ο Λομπρόζο μίλησε και για άλλους τύπους εγκληματία. Πιο συγκεκριμένα, τον *παράφρονα*, υποκατηγορία του οποίου είναι ο *ηθικά παράφρων* (εδώ διαφαίνεται και η επιρροή των θεωριών των Maudsley και Prichard). Έπειτα έκανε λόγο για τον *από πάθος εγκληματία* (Βλάχου, 2017, 157). Η τελευταία κατηγορία εγκληματία είναι ο *περιστασιακός εγκληματίας*. Η πρώτη υποκατηγορία των περιστασιακών εγκληματιών είναι οι ‘*ψευδό- εγκληματίες*’- ή αλλιώς εκείνοι που διαπράττουν εγκλήματα από αμέλεια. Μια ακόμα υποκατηγορία είναι εκείνη του *εγκληματοειδή* τύπου. Σύμφωνα με το Λομπρόζο, ο εγκληματοειδής τύπος παρουσιάζει μικρότερο βαθμό προδιάθεσης προς την εγκληματικότητα (Wolfgang, 1961, 372).

Η τελευταία υποκατηγορία είναι η ‘*από συνήθεια*’ εγκληματίες. Αυτή η υποκατηγορία προβάλεται ως και η πιο κοντινή σε ένα είδος ‘φυσιολογικού’ εγκληματία. Οι αιτίες που προκαλούν την εγκληματική δράση του ‘από συνήθεια’ εγκληματία οφείλονται στην ανεπαρκή εκπαίδευση ή/και στην ελλιπή διαπαιδαγώγηση των γονιών και του σχολείου (Βλάχου, 2017, 157-158, Wolfgang, 1961, 372).

Ο Λομπρόζο συμπεριέλαβε στην ανάλυσή του και παρατηρήσεις που αφορούσαν στην γυναίκα εγκληματία. Παρόλο που και σε αυτήν την περίπτωση παρουσιάζονται αστοχίες σε σχέση με τις υποθέσεις και τα ευρήματά του, η γενική του υπόθεση ήταν ότι οι γυναίκες επιδεικνύουν λιγότερη ευαισθησία από τους άνδρες, καθώς και μικρότερη ευαισθησία στον πόνο (*sensitivity to pain*) (Βλάχου, 2017, 158, Hawkins, 1997, 77). Οι εκδιδόμενες αποτελούσαν την κατεξοχήν εκδήλωση του αταβιστικού φαινομένου. Για τον Λομπρόζο η εκδιδόμενη αποτελούσε το πραγματικό αντιπροσωπευτικό δείγμα της εγκληματικότητας. Υποστήριζε ότι παρόλο που οι

γυναίκες εκ γενετής εγκληματίες ήταν λιγότερες σε σχέση με τους αντίστοιχους άντρες, ωστόσο ήταν ιδιαίτερα θηριώδεις (Wolfgang, 1961, 373).

Ίσως η κυριότερη συμβολή του έργου του Λομπρόζο να ήταν η αιτιολογική προσέγγιση του εγκλήματος (Βλάχου, 2017, 162, Χάιδου, 1996, 27-28). Και αυτό γιατί για την κοινωνία της εποχής του Λομπρόζο, αυτό σήμαινε πως θα εισάγονταν νέοι τρόποι μεταχείρισης των εγκληματιών αλλά και γενικότερα νέοι τρόποι προσέγγισης του εγκληματικού φαινομένου.

Η αιτιολογική προσέγγιση του εγκλήματος ερχόταν σε άμεση ρήξη με τις ήδη διατυπωμένες απόψεις σχετικά με το έγκλημα ως απόρροια της ελεύθερης βούλησης του ατόμου· με την αιτιολογική προσέγγιση όμως μιλάμε πια για συγκεκριμένα αίτια που το γεννούν. Είναι σε αυτή τη βάση που ο Λομπρόζο προτείνει κάτι ρηξικέλευθο για την εποχή που διατυπώθηκε, δηλαδή τη μη τιμωρία των δραστών. Ως εναλλακτικό μέτρο για την τιμωρία των δραστών προτείνει την αναμορφωτική διάσταση της μεταχείρισής τους (με εξαίρεση φυσικά τις περιπτώσεις των εκ γενετής εγκληματιών, οι οποίοι δεν επιδέχονταν βελτίωση).

Η άποψη του αυτή ήταν σαφώς επηρεασμένη από τις θέσεις που είχε προασπίσει ο Μπεκαρία, σχετικά με τον αποτρεπτικό χαρακτήρα της ποινής. Αναγνωρίζοντας την αναπόφευκτη συνέπεια που ενέχει το έγκλημα για την κοινωνική ζωή αλλά και τη λειτουργία του νόμου όσον αφορά στη διασφάλιση της κοινωνικής προστασίας, προέβαλε και τόνιζε το δικαίωμα της κοινωνίας να προστατεύεται από τους εγκληματίες. Ταυτόχρονα αναγνώριζε τη φυσική ανάγκη που επέτασσε η επιβολή της τιμωρίας.

Όσον αφορά στους εγκληματίες οι οποίοι επιδέχονται βελτίωση, εδώ ο Λομπρόζο εισάγει την έννοια της εξατομικευμένης μεταχείρισης. Αναμφίβολα, αυτό προκύπτει και από την ιατρική του ιδιότητα, όπου εξετάζει και θεραπεύει το κάθε συγκεκριμένο περιστατικό ανάλογα με τα εκάστοτε συμπτώματα που εκδηλώνει. Οι κατάλληλες διακρίσεις χρειάζεται να γίνονται, λοιπόν, ανάλογα με την κατηγορία στην οποία κάθε φορά κατατάσσεται ο εγκληματίας. Σαν παράδειγμα, προβαίνει στην ακόλουθη δήλωση: «Όταν διαπράττεται ένα έγκλημα του οποίου η βλάβη δε μπορεί να αποκατασταθεί εύκολα μέσα από την κοινωνικά επιβεβλημένη τιμωρία, τότε ο δικαστής πρέπει να επιβάλλει μια ποινή (για αόριστο χρόνο σε ένα άσυλο για

εγκληματίες) ή σε ένα ίδρυμα για περιστασιακούς εγκληματίες, ενηλίκους ή ανηλίκους» (Wolfgang, 1974, 385).

Παράλληλα, τόνισε την αναγκαιότητα για το ρόλο ειδικών επιστημόνων που θα δρουν συμπληρωματικά στο έργο της δικαιοσύνης. Μέσα από αυτό θα προσδιδόταν μια πιο ανθρώπινη διάσταση στη μεταχείριση των εγκληματιών. Ο Λομπρόζο πρότεινε να επανδρωθεί η επιτροπή παρακολούθησης για την εκτέλεση μιας δικαστικής απόφασης με εγκληματικούς ανθρωπολόγους. Οι εγκληματικοί ανθρωπολόγοι θα λειτουργούν σε συνεργασία με τους αξιωματούχους της Διοίκησης προς τη διασφάλιση μιας πιο ανθρωπιστικής εργασίας, η οποία θα συμβάλλει στην προστασία του ατόμου απέναντι στην επιβολή έκτισης μιας υπέρμετρης, σύμφωνα με περίπτωσή του, ποινής (στο ίδιο).

Οι προτάσεις αυτές φυσικά προορίζονται για όλες τις κατηγορίες εγκληματιών, πέρα από τον εκ γενετής εγκληματία. Επέμενε στο ότι οι εκ γενετής εγκληματίες, ακόμα και αν διενεργούνταν προσπάθειες με σκοπό τη βελτίωσή τους, ουσιαστικά αποτελούσαν τετελεσμένη συνθήκη. Πρόκειται για μια ιδιαίτερα απαισιόδοξη προσέγγιση, αφού δεν αφήνει περιθώρια αλλά ούτε και καμία ελπίδα για μια ενδεχόμενη μεταβολή στην περίπτωση τους. Επιπροσθέτως, εξέφρασε ορισμένες επιφυλάξεις, και στο ζήτημα της εκπαίδευσης των εγκλειστών. Οι επιφυλάξεις αυτές σχετίζονταν με την πιθανή κατεύθυνση που θα μπορούσε να λάβει η εκπαίδευση μέσα στο άσυλο, που μπορεί να είχε και ως συνέπεια τη δημιουργία εκπαιδευμένων υπότροπων εγκληματιών (στο ίδιο).

Τέλος, μια ακόμη διάσταση του εγκλήματος που αναδεικνύεται μέσα από το έργο του Λομπρόζο είναι η θυματολογική (Wolfgang, 1974, 387). Η διάσταση αυτή υπογράμμισε την αναγκαιότητα της κατάλληλης αποζημίωσης του θύματος για τη βλάβη που είχε υποστεί. Με την πρότασή του αυτή ο Λομπρόζο δεν επιθυμεί μόνο να εξασφαλίσει ότι η ποινή που επιβάλλεται στο δράστη θα είναι η ιδανική, αλλά υπογραμμίζει και το δικαίωμα του θύματος στη δυνατότητα απολαβής μέρους των εσόδων που κατάφερε να συγκεντρώσει ο δράστης κατά την περίοδο της κράτησής του. Μια τέτοια πρακτική θα λειτουργούσε αναμφίβολα πολύ ευεργετικά προς το θύμα (στο ίδιο).

Όπως γίνεται φανερό από την παράθεση των κυριότερων θέσεων του Λομπρόζο, ο ίδιος έδωσε ιδιαίτερη βάση στα προληπτικά και όχι στα κατασταλτικά μέτρα, αν

εξαιρέσουμε φυσικά την περίπτωση των εκ γενετής εγκληματιών. Αποβλέποντας στον προληπτικό χαρακτήρα των μέτρων που πρότεινε και αναγνωρίζοντας την ευθύνη που έφερε η κοινωνία για την αντιμετώπιση προβλημάτων που η ίδια είχε δημιουργήσει, προέβαλε τη σημασία του εγκλεισμού των παραφρόνων εγκληματιών σε άσυλα, αλλά και τη σημασία του να περιορίζονται οι εγκληματίες σε αναμορφωτήρια κλπ (στο ίδιο).

Συνεχίζοντας, θα αναφερθούμε στον Enrico Ferri (1856-1929). Στον Ferri αποδίδεται η πατρότητα του όρου 'εκ γενετής' εγκληματίας, ενώ ήταν γνωστός και με το προσωνύμιο 'free will Ferri'. Το προσωνύμιο αυτό ήταν μάλλον συνέπεια της ακλόνητης πεποίθησής του για την ανυπαρξία της ελευθερίας της βούλησης. (Βλάχου, 2017, 168-169).

Ο Ferri υποστήριζε ακράδαντα ότι το έγκλημα συνιστά ένα αναπόφευκτο κοινωνικό φαινόμενο που χαρακτηρίζει κάθε κοινωνία. Μάλιστα, σημειώνει πως ανάλογα με το είδος της κοινωνίας, (καπιταλιστική, σοσιαλιστική) παρατηρείται η αντίστοιχη ποικιλομορφία στις μορφές εγκληματικότητας που κυριαρχούν. (Βλάχου, 2017, 170, Φαρσεδάκης, 2005, 88).

Η άποψή του ήταν ότι κάθε άτομο είναι υπεύθυνο για τις πράξεις του, ανεξάρτητα από το χαρακτήρα του. Ως μέλος της κοινωνίας πρέπει να συμμορφώνεται προς τους κανόνες της και γι' αυτό αν οι πράξεις κάποιου βρίσκονται σε ρήξη με το νόμο, αυτός θα πρέπει αυστηρά να υποστεί τις συνέπειες της παράβασής του. Ο Ferri επεδίωξε να διερευνήσει περαιτέρω το ζήτημα της εγκληματικότητας διενεργώντας έρευνες που να προσεγγίζουν περισσότερες όψεις της, πέρα από τα σημεία που είχε ήδη θίξει ο Λομπρόζο, υιοθέτησε δηλαδή μία πολυπαραγοντική προσέγγιση. Οι παράγοντες που γεννούσαν το έγκλημα κατά τον Ferri διακρίνονταν σε τρεις κατηγορίες (Βλάχου, 2017, 171, Γιωτοπούλου- Μαραγκοπούλου, 1984, 94, Φαρσεδάκης, 1990, 212). Α) *Ανθρωπολογικοί ή ατομικοί* (φύλο, ηλικία, απασχόληση, οργανική και ψυχική ιδιοσυστασία κλπ), Β) *φυσικοί* (κλίμα, θερμοκρασία, εποχές του έτους, φύση του εδάφους κλπ), Γ) *κοινωνικοί* (αριθμητικές διακυμάνσεις του πληθυσμού (μετανάστευση, πολιτειακή οργάνωση, νομοθεσία, κλπ). Η κατηγοριοποίηση αυτή οδήγησε στη διατύπωση του νόμου του εγκληματικού κορεσμού, σύμφωνα με τον οποίο, το επίπεδο της εγκληματικότητας μιας χώρας προσδιορίζεται από παράγοντες που απαντώνται στο κοινωνικό περιβάλλον. Το επίπεδο αυτό επίσης διαφοροποιείται

ανάλογα με τις αλλαγές των εν λόγω παραγόντων (Βλάχου, 172, Φαρσεδάκης, 1990, 212).

Ο Ferrí προέβη και εκείνος στην επιστημονική κατηγοριοποίηση των εγκληματιών και κατέγραψε τους ακόλουθους τύπους: Τον *εκ γενετής ή ενστικτώδη εγκληματία* που αναφέρεται στον αταβιστικό τύπο του Λομπρόζο και τον *παράφρονα εγκληματία*, που πάσχει από ψυχική νόσο ή διακατέχεται από μια νευροψυχοπαθητική κατάσταση που τον κατατάσσει στους ψυχικά ασθενείς. Ακολούθως, τον *από πάθος εγκληματία*, τον *περιστασιακό εγκληματία* (που συνιστά την πλειοψηφία των παραβατών) και τέλος τον *από συνήθεια εγκληματία*, ο οποίος σύμφωνα με τον ίδιο συνιστά το αποτέλεσμα του κοινωνικού περιβάλλοντος. Το γεγονός πως ο Ferrí κατηγοριοποίησε τους εγκληματίες δε σημαίνει πως αποδέχεται την απολυτότητα της κατηγοριοποίησης αυτής (κάποιος εγκληματίας μπορεί να εμφανίζει χαρακτηριστικά που να ‘ανήκουν’ σε διαφορετικές κατηγορίες). (Βλάχου, 2017, 174).

Εκτός από την κατηγοριοποίηση των εγκληματιών, ο Ferrí διέκρινε επίσης, ακολουθώντας το Garofalo, τα εγκλήματα σε δύο κατηγορίες (Βλάχου, 2017, 174, Φαρσεδάκης, 1990, 213). Πρόκειται για τα *φυσικά εγκλήματα*, τα οποία προσβάλλουν τα μέσα ηθικά αισθήματα μιας κοινωνίας και τα *πραγματικά*, τα οποία συνιστούν νομικές κατασκευές και προσβάλλουν την καλή λειτουργία της κοινωνίας. Όσον αφορά στον τομέα της αντεγκληματικής πολιτικής, υπογραμμίζει ότι η ποινή δε θα πρέπει να έχει ανταποδοτικό χαρακτήρα, αλλά θα πρέπει να καθορίζεται με βάση το βαθμό επικινδυνότητας του δράστη και το πόσο αξιόμεμπτα ήταν τα κίνητρά του. Πάλι αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στο ρόλο της δικαστικής ευθύνης, και στο λειτούργημα που πρέπει να επιτελέσει ο δικαστής με το να επιλέξει την κατάλληλη ποινή για το δράστη. Αναμφίβολα, το σκεπτικό του Ferrí αποτέλεσε τη βάση για πληθώρα μεταρρυθμιστικών ενεργειών στο χώρο του ποινικού δικαίου, ενώ η κατηγοριοποίηση των εγκληματιών και η ανάδειξη της κοινωνικής ευθύνης αποτέλεσαν σημεία κατατεθέντα του (Βλάχου, 2017, 175- 177).

Τέλος, ο Garofalo (1852-1934) ήταν το τρίτο μέλος της Ιταλικής θετικής σχολής. Ήταν νομικός και ασκούσε το επάγγελμα του δικηγόρου αλλά και του δικαστή. Εκδήλωνε ιδιαίτερο ενδιαφέρον σχετικά με τη μεταρρύθμιση του ποινικού δικαίου και των θεσμών συνολικά. Το έργο που τον κατέστησε ευρέως γνωστό ήταν η ‘Εγκληματολογία’, η πρώτη έκδοση του οποίου δημοσιεύθηκε το 1885. Ο Garofalo

επηρεάστηκε σε μεγάλο βαθμό από την κοσμοθεώρηση του κοινωνικού δαρβινισμού αλλά και τη σκέψη του Σπένσερ (Βλάχου, 2017, 177).

Ένα από τα πιο χαρακτηριστικά στοιχεία της πραγματείας του ήταν η διάκριση που έκανε ανάμεσα στα πραγματικά ή φυσικά εγκλήματα και στα συμβατικά ή νομικά εγκλήματα (Βλάχου, 177, Φαρσεδάκης, 2005, 89). Όσον αφορά στην πρώτη κατηγορία για τα φυσικά ή πραγματικά εγκλήματα σημειώνει ότι αυτά έχουν ως κοινό χαρακτηριστικό να προσβάλλουν τα στοιχειώδη ηθικά συναισθήματα μιας συγκεκριμένης κοινωνίας, πάνω στα οποία και βασίζεται και η αρμονική συμβίωση μέσα σε αυτή. Πρόκειται για τα αισθήματα του οίκτου και της εντιμότητας (Γιωτοπούλου- Μαραγκοπούλου, 1984, 29-32). Ο Garofalo τονίζει ότι αυτό που απαιτείται από τα άτομα μιας κοινωνίας είναι να επιδεικνύουν τα στοιχειώδη αισθήματα φιλαλληλίας. Κάποιος θεωρείται εγκληματίας μόνο όταν παραβαίνει αυτά τα αισθήματα. Για τον Garofalo το πραγματικό ή φυσικό έγκλημα έχει μια έννοια διαχρονικότητας από την άποψη πως υφίσταται ανεξάρτητα από τις ιδιαίτερες περιστάσεις και την κρισιμότητα κάθε εποχής ή τις ειδικότερες προθέσεις του νομοθέτη.

Όσον αφορά στα συμβατικά εγκλήματα ο Garofalo αμφιβάλλει αν αυτά ορίζονταν με βάση την κοινωνική συνείδηση (Γιωτοπούλου- Μαραγκοπούλου, 1984, 30). Εκείνος τα ξεχωρίζει από τα πραγματικά εγκλήματα στη βάση του ότι τα συμβατικά εγκλήματα είναι δημιούργημα του νομοθέτη, και εξυπηρετούν συγκεκριμένες σκοπιμότητες. Έτσι, παρόλο που χαρακτηρίζει τα συμβατικά εγκλήματα ανήθικα, αφού μπορεί να αποτελέσουν αντικείμενο επίκρισης της κοινής γνώμης, αυτό δε σημαίνει ότι θίγουν τους πρωταρχικούς όρους της ανθρώπινης συνύπαρξης. Υποστηρίζει πως αυτές οι πράξεις βλάπτουν τους ίδιους τους δράστες αλλά και τις οικογένειές τους και όχι το κοινωνικό σύνολο. Στα συμβατικά εγκλήματα κατατάσσει επίσης τις πράξεις που στρέφονται κατά της κρατικής εξουσίας, του θρησκευτικού αισθήματος ή της έννοιας της τιμής (στο ίδιο).

Ο Garofalo χαρακτηρίζει τον εγκληματία ως μη φυσιολογικό άνθρωπο, ο οποίος προσβάλλει με τις πράξεις του τα αισθήματα αυτά και προχωρά σε μια πολύ σημαντική για την εποχή διάκριση. Η διάκριση αυτή έχει να κάνει με την άποψή πως ο εγκληματίας παρόλο που δεν είναι φυσιολογικός άνθρωπος, δεν είναι απαραίτητα και ασθενής. Έτσι, ο νομικός προβαίνει σε μια ρηξικέλευθη για την εποχή

παρατήρηση, που μέχρι τότε είχε άλλως προσπεραστεί. Τονίζει ότι άλλο είναι η ψυχική νόσος και η παθολογικότητα και άλλο η ψυχική ανωμαλία (Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, 1984, 95). Χάρη στο Garofalo ο εγκληματίας αρχίζει να γίνεται αντιληπτός ως ένας άνθρωπος που δεν απέχει πολύ από τα ‘φυσιολογικά’ άτομα. (Γιωτοπούλου- Μαραγκοπούλου, 1984, 96).

Στον Garofalo επίσης αποδίδονται τα εύσημα για την εμβάθυνση της έννοιας του φυσικού εγκλήματος. Σύμφωνα με τη θεωρία του αυτή, οι εγκληματίες είναι τύποι που ψυχολογικά υστερούν (δίνει έμφαση στην ψυχολογία του ατόμου δηλαδή). Γι’ αυτό και προσβάλλουν τα αισθήματα αυτά με τις πράξεις στις οποίες προβαίνουν (Γιωτοπούλου- Μαραγκοπούλου, 1984,96). Αυτή η υστέρησή τους οφείλεται σε οργανικά αίτια. Κρίνεται σκόπιμο να υπογραμμιστεί πως κατά το Garofalo, η ηθική αυτή ανωμαλία δε συνηγορεί υπέρ μιας παθολογικής κατάστασης, αντίθετα συνιστά μια ψυχική παραλλαγή. Σαν αποτέλεσμα, απομακρύνεται από τις υπόλοιπες ψυχοπαθολογικές ασθένειες, όπως την παραφροσύνη ή την ψυχική νόσο. Ο Garofalo σημειώνει πάντως πως και η ψυχική αυτή παραλλαγή μεταβιβάζεται κληρονομικά, ενώ εντοπίζεται πιο συχνά στις κατώτερες φυλές παρά σε πολιτισμένες κοινωνίες (Βλάχου, 2017, 181).

Σύμφωνα με τη θέση που υποστήριξε ο Garofalo, οι κοινωνικοί και περιβαλλοντικοί παράγοντες της εγκληματικότητας βρίσκονται σε δεύτερη μοίρα. Ο ρόλος της εκπαίδευσης έγκειται στο ότι μπορεί να λειτουργήσει ως προσδιοριστικός παράγοντας στο είδος του εγκλήματος που θα διαπραχθεί, αλλά ο ίδιος δεν εμπιστεύεται ότι μπορεί να λειτουργήσει θετικά προς την εξάλειψη της εγκληματικότητας. Στη βάση αυτής της συλλογιστικής ήταν επίσης ιδιαίτερα σκεπτικός ως προς τη θεώρηση της φτώχειας ως ακόμα ένα αίτιο του εγκλήματος· αυτό όμως δε σήμαινε πως αρνιόταν ή απέρριπτε την επιρροή των οικονομικών συνθηκών στον τρόπο με τον οποίο το έγκλημα εκδηλώνεται. Ήταν της άποψης πως όσον αφορά στον πραγματικό εγκληματία ενυπάρχει (και δίνεται πρωτεύουσα σημασία) στο στοιχείο το οποίο τον οδηγεί στην προσβολή των αισθημάτων αυτών, το οποίο μάλιστα είναι αναπόσπαστο στοιχείο του ψυχισμού του. (Βλάχου, 2017, 182).

Πολύ συνοπτικά θα αναφέρουμε τους τέσσερις τύπους εγκληματιών, έτσι όπως ταξινομήθηκαν από το Garofalo. Οι διαφοροποιήσεις των εγκληματιών αναφέρονται στο βαθμό στον οποίο εκδηλώνεται σε κάθε κατηγορία η οργανική έλλειψη των

ηθικών συναισθημάτων που χαρακτηρίζει τον πραγματικό εγκληματία. Επομένως έχουμε τον *ανθρωποκτόνο, το βίαιο, τον κλέφτη και τον κυνικό*. Ο ανθρωποκτόνος στερείται παντελώς τα συναισθήματα οίκτου αλλά και της εντιμότητας, ενώ δοθείσης της ευκαιρίας, θα κατέφευγε στην τέλεση ανθρωποκτονίας/ κλοπής. Ο βίαιος εγκληματίας, ο οποίος εντάσσεται στους μικρότερους εγκληματίες, έχει ως χαρακτηριστικό του γνώρισμα την έλλειψη αισθημάτων οίκτου. Παρατηρείται ότι αυτοί οι εγκληματίες επηρεάζονται από τη συνδρομή περιβαλλοντικών παραγόντων (μίμηση, αλκοόλ), ενώ διαπράττουν συχνότερα εγκλήματα κατά προσώπων και ορισμένες φορές και εγκλήματα πάθους. Η τρίτη κατηγορία αφορά στον κλέφτη (η δεύτερη υποκατηγορία μικρότερων εγκληματιών) και εδώ διαφαίνεται το αποτέλεσμα της επιρροής των περιβαλλοντικών παραγόντων, σε βαθμό μεγαλύτερο από ότι παρουσιάζουν οι υπόλοιπες κατηγορίες (Βλάχου, 2017, 181- 182). Γνώρισμα αυτού του τύπου εγκληματία είναι η έλλειψη συναισθημάτων εντιμότητας και η μεγαλύτερη επίδοσή του σε εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας. Τέλος, παραθέτει την τελευταία κατηγορία του πραγματικού εγκληματία, που είναι ο κυνικός. Η κατηγορία αυτή είναι σχετικά άμορφη, και 'περικλείει' τους σεξουαλικούς εγκληματίες, που δεν 'ανήκουν' στην κατηγορία των βίαιων. Αυτό που χαρακτηρίζει τη συμπεριφορά αυτών των ατόμων είναι το χαμηλό επίπεδο ηθικής ενέργειας και ηθικής αντίληψης (Βλάχου, 2017, 183).

Όπως και ο Λομπρόζο αλλά και ο Ferri, ο Garofalo επέστησε την προσοχή στη σημασία των μέτρων κοινωνικής άμυνας. Απέδιδε ιδιαίτερη βαρύτητα στη λειτουργία και στο ρόλο του δικαστή, ειδικά όταν πρόκειται για την επιβολή της ποινής στα πραγματικά εγκλήματα. Ο δικαστής θα πρέπει να διερευνήσει το βαθμό της επικινδυνότητας του εγκληματία, δηλαδή «την ποσότητα του κακού που προβλέπουμε πως μπορούμε να πάθουμε από αυτόν» (Φαρσεδάκης, 1990,214). Για να μπορέσει να εξάγει την πρέπουσα απόφαση σχετικά με το κατάλληλο μέτρο κοινωνικής άμυνας που θα πρέπει να ληφθεί, ο δικαστής θα πρέπει επίσης να μελετήσει και την προσωπικότητα του εγκληματία αλλά και την μέχρι την διάπραξη του εγκλήματος προγενέστερη ζωή του. Η επικινδυνότητα του δράστη θα μπορεί επίσης να 'υπολογισθεί' καλύτερα αν ληφθούν υπόψιν τα παθολογικά αίτια της συμπεριφοράς του παραβάτη σε συνδυασμό με τις αντικειμενικές συνθήκες τέλεσης του εγκλήματος (Βλάχου, 2017, 183).

Επηρεασμένος από τη θεώρηση του κοινωνικού δαρβινισμού και συγκεκριμένα από τις αντιλήψεις που προωθήθηκαν από το Σπένσερ σχετικά με τη βιολογική και κοινωνική εξέλιξη (δύο διαδικασίες που λειτουργούσαν μέσα από το μηχανισμό της φυσικής επιλογής, που αναδείκνυε και τον πιο ισχυρό/ κατάλληλο στην πάλη για επιβίωση) (Φαρσεδάκης, 1990,130) έθεσε ως βάση του συστήματος πρόληψης και αντιμετώπισης του εγκλήματος το ‘νόμο της προσαρμογής’ (Βλάχου, 2017, 184).

Ο Garofalo, όπως και τα υπόλοιπα μέλη της Ιταλικής Θετικής Σχολής, πρότεινε τα δικά του μέτρα κοινωνικής άμυνας. Τα μέτρα αυτά μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως μέτρα αποβολής αφού μέσα από αυτά διασφαλιζόταν η αποβολή των ατόμων που αδυνατούσαν να προσαρμοστούν στην κοινωνία. Το πιο αποτελεσματικό μέτρο αποβολής για το Garofalo (στις περιπτώσεις των ατόμων που λόγω ψυχικής ανωμαλίας δε δύνανται να προσαρμοστούν) είναι ο θάνατος. Σαν προϋπόθεση όμως θέτει την παντελή απουσία ηθικών συναισθημάτων μιας και αυτό υποδηλώνει την ανικανότητα των ατόμων να διάγουν μια κοινωνική ζωή. Όσον αφορά στις περιπτώσεις λιγότερο σοβαρών εγκληματιών, όπου και κρίνει ότι είναι πιθανό να επέλθει ένας βαθμός προσαρμογής, προτείνει κάποια άλλα μέτρα. Ειδικότερα, σε περιπτώσεις βίαιων εγκληματιών ή επαγγελματιών κλεφτών, ο Garofalo πρότεινε την αποβολή μέσα από την ισόβια φυλάκιση ή την εξορία σε αποικίες. Στην περίπτωση των νέων παραβατών, αλλά και των παραβατών που θεωρείται ότι έχουν επηρεαστεί κυρίως από τις περιβαλλοντικές συνθήκες, πρότεινε ως ενδεδειγμένη μορφή μεταχείρισης την παραμονή τους σε αγροτικές αποικίες για αόριστο χρονικό διάστημα (Βλάχου, 2017, 184).

1.4 ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΙΤΑΛΙΚΗ ΘΕΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Οι θέσεις του Λομπρόζο και της Ιταλικής Θετικής Σχολής είχαν σαφώς τους υποστηρικτές τους (κυρίως στο εσωτερικό της ίδιας τους της αντιπροσωπείας, αλλά και εν γένει στην Ιταλία), και φυσικά τους πολέμιούς τους. Οι πιο διακεκριμένοι από αυτούς προέρχονταν από τη Γαλλική πλευρά.

Ήδη από το πρώτο συνέδριο της εγκληματολογικής ανθρωπολογίας που συνήλθε το 1885 στη Ρώμη, η Γαλλική πλευρά είχε ασκήσει δριμυία κριτική στις θέσεις του Λομπρόζο, με πρωτοστάτη το γιατρό Alexander Lacassagne. Ο Lacassagne επέστησε την προσοχή των παρευρισκόμενων στους κινδύνους που ελλοχεύουν από την κατάχρηση μη αποδεδειγμένων όρων (πρακτική του Ιταλικού συστήματος), όπως

είναι ο ‘αταβισμός’ αλλά και ο ‘δαρβινισμός’ (Nye, 1974, 338). Αργότερα, στο επόμενο συνέδριο το Νοέμβριο του ίδιου έτους, ο Lacassagne υπογράμμισε τον παραλογισμό που προκύπτει από το συσχετισμό των έκδηλων πρωτόγονων ανατομικών χαρακτηριστικών με την παθολογική προδιάθεση για το έγκλημα. Για εκείνον οποιοσδήποτε τέτοιου είδους συσχετισμός λειτουργούσε στιγματιστικά σε όποιο άτομο είχε την ατυχία να είναι φορέας ενός ή περισσότερων τέτοιων χαρακτηριστικών. Ειδικά με την τελευταία του αυτή σημείωση αποσκοπούσε στο να επηρεάσει την στρατηγική των νομοθετών και των ποινικολόγων, οι οποίοι όφειλαν να αναλάβουν ενεργότερο δράση και όχι να επιτρέπουν ‘άβουλα’ να χτίζονται φυλακές και άσυλα μέσα στα οποία θα στοιβάζονταν και θα περιορίζονταν αυτά τα ‘δύσμορφα όντα’ (στο ίδιο).

Ο Lacassagne, στον αντίποδα της φυσιοκρατικής και ακραία επιστημονικά προσανατολισμένης θεωρίας των Ιταλών, προέβαλε μια κοινωνιολογικά θεμελιωμένη θεώρηση. Είναι γνωστή η ρήση του, που φέρει σαφείς επιρροές της Παστεριανής βακτηριολογίας, για το μικρόβιο (τον εγκληματία), ο οποίος αποκτά την ουσία του από τη στιγμή που βρίσκεται σε επαφή με το ζωμό που το έκανε να αναβράσει (Nye, 1974, 338). Έτσι, η βιολογιστική θεώρηση βρήκε τον αντίξιο αντίπαλό της στο ‘πρόσωπο’ της κοινωνιολογικής ερμηνείας του εγκλήματος.

Παρόλο που οι ποινικολόγοι ήταν πλέον πιο δεκτικοί στο να παραδεχτούν και να επιτρέψουν ορισμένες εξαιρέσεις όσον αφορά στα άτομα που παρουσίαζαν κάποια ψυχική διαταραχή (και στην υπαιτιότητά τους όσον αφορά στο διαπραχθέν έγκλημα), η σχετικά αφοριστική στάση της Ιταλικής Σχολής είχε καταφέρει κάπως να τους στρέψει εναντίον της, ‘γκρεμίζοντας’ τους όποιους διαύλους επικοινωνίας ανάμεσά τους. Η αντίληψη που είχε συγκροτηθεί μέχρι το επόμενο συνέδριο του 1889 ήταν αρκετά εχθρική προς τις απόψεις του Λομπρόζο και των συνεργατών του, ενώ η δημοτικότητα της σχολής είχε ήδη αρχίσει να φθίνει σημαντικά. Στο συνέδριο αυτό οι επικρίσεις που ασκήθηκαν στις θέσεις της Ιταλικής Σχολής αφορούσαν σε απτά στοιχεία και δεδομένα. Πιο συγκεκριμένα, πυρά δέχθηκε η μεθοδολογία που εφάρμοσε ο Λομπρόζο στις μετρήσεις του αλλά και στη συνολική του έρευνα.

Οι Γάλλοι που πρωτοστάτησαν στην κριτική κατά των θέσεων του Λομπρόζο ήταν ο Manouvrier, ο Tarde, ο Brouardel, και φυσικά ο Lacassagne. Ο πρώτος συνέκρινε τη θεωρία του Λομπρόζο με το ατιμασμένο σύστημα του Gall (Nye, 1974, 341), ενώ

υπέβαλε τα στατιστικά ευρήματα της Ιταλικής Σχολής σε ενδελεχή εξέταση. Ο Λομπρόζο κατηγορήθηκε ότι απέτυχε να συγκεντρώσει σαφείς διακριτές μετρήσεις σύμφωνα με το φύλο, τη φυλή και την κοινωνική τάξη, ενώ οι στατιστικές που αφορούσαν στις εγκληματολογικές ανωμαλίες που ‘παρατηρήθηκαν’ ποτέ δε συγκρίθηκαν με αντίστοιχα ευρεία δείγματα ‘έντιμων’ ατόμων. Ο Manouvrier μεταξύ άλλων υπογράμμισε τη δυσκολία που προκύπτει από τον έγκυρο εννοιολογικό προσδιορισμό του όρου ‘έντιμος’, από τη στιγμή που κάποιος απατεώνας μπορεί να ανήκει στην κατηγορία αυτή, ενώ νομικά δεν αποτελεί εγκληματία (στο ίδιο).

Πυρά επίσης εκτοξεύθηκαν κατά του κύριου στοιχείου της Λομπροζιανής θεωρίας από τον Paul Topinard, ο οποίος αμφισβήτησε το συσχετισμό μεταξύ του διογκωμένου ινιακού λοβού και της ύπαρξης κάποιας εγγενούς ανωμαλίας. Ο Tarde επίσης άσκησε κριτική στο Λομπρόζο αναφορικά με τη γυναικεία εγκληματικότητα. Η ασκηθείσα κριτική έγκειτο στο ανεξήγητο φαινόμενο που παρατηρούνταν, δηλαδή στο ότι καταγραφόταν τόσο λιγότερη γυναικεία εγκληματικότητα σε σχέση με την αντρική, παρόλο που οι ανωμαλίες ανάμεσα στα δύο φύλα ήταν ίδιες (Nye, 1974, 342). Ο γιατρός Valentin Magnan, επικεφαλής του ασύλου Saint Anne στο Παρίσι, έθεσε στο Λομπρόζο το καίριο ερώτημα σχετικά με την ανίχνευση των εγκληματικών χαρακτηριστικών στους νεαρούς παραβάτες. Αυτό ήταν κάτι που δυνητικά θα μπορούσε να προκαλέσει ακόμα περισσότερους τριγμούς στην ήδη κλονισμένη αξιοπιστία της θεωρίας του Λομπρόζο, από τη στιγμή που ο τελευταίος υποστήριζε με θέρμη τις θετικές επιπτώσεις της πρόωρης αναγνώρισης και απομόνωσης των έφηβων εγκληματιών στην πρόληψη του εγκλήματος.

Οι Γάλλοι επικριτές και οι υποστηρικτές τους αναγνώριζαν την άμεση ή έμμεση επιρροή των κοινωνικών παραγόντων στην εγκληματικότητα και απέρριπταν την αιτιοκρατική προσέγγιση των ενδογενών κληρονομικών παραγόντων. Σχεδόν στην ολότητά τους οι αντί- Λομπροζιανοί σχολιαστές αναφέρθηκαν και υπογράμμισαν την επιρροή που ασκούσε το κοινωνικό περιβάλλον. Η μιζέρια, η φτώχεια, η έλλειψη ευκαιριών και ο αλκοολισμός στους γονείς, αποτελούσαν τις κυριότερες αιτίες της εγκληματικότητας. Ο Lacassagne μάλιστα τόνισε πως αν τύχαινε οι εγκληματίες να παρουσιάζουν μερικές ακόμα ανατομικές ιδιορρυθμίες/ ιδιαιτερότητες σε σχέση με άλλους ανθρώπους, αυτό ήταν το αποτέλεσμα της παραμόρφωσης που επερχόταν από τα ‘κακά της μιζέριας και της στέρησης’ (Nye, 1974, 342).

Οι περιβαλλοντιστές προσπάθησαν γενικά να εναρμονίσουν τη θεωρία της ελευθερίας της βούλησης με άλλα σχέδια που ήταν αγαπητά στην κλασική σχολή, προσφέροντας παράλληλα τις δικές τους προτάσεις για μεταρρυθμίσεις. Με ολόκληρη την Ευρωπαϊκή ποινική κοινότητα να εκφράζει τη δυσπιστία της ενάντια στην επικράτηση των ιδεών της Ιταλικής Σχολής, η κοινωνιολογική προσέγγιση της Γαλλικής Σχολής για το έγκλημα κρίθηκε απαραίτητη όσον αφορά στα πρακτικά ζητήματα που σχετίζονταν με τις μεταρρυθμίσεις. Παρόλο που μερικές φορές και η κοινωνιολογική προσέγγιση ενείχε και εκείνη κάποιες ντετερμινιστικές υποθέσεις, το επίτευγμα που συντελέστηκε στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, η αναίρεση δηλαδή της αντίληψης για τον 'εκ γενετής εγκληματία' υπέρ της περιβαλλοντικής ερμηνείας, ήταν τουλάχιστον αξιοθαύμαστο.

Εν τέλει, οι Γάλλοι 'εγκληματολόγοι' της εποχής, αν και κάποιος θα περίμενε να είναι δεκτικοί και ακόμα και υποστηρικτικοί στη θεωρία του Λομπρόζο για τον εγκληματία άνθρωπο, με βάση τις παρελθοντικές επιρροές των θεωριών του Morel, του Lucas (1847), του Despine αλλά και του ίδιου του Broca, εντούτοις αυτό δε συνέβη. Αντίθετα, ως 'αντίδοτο' στην τόσο ντετερμινιστική και δογματική εγκληματολογική ανθρωπολογία πρότειναν μια ηπιότερη μορφή ντετερμινισμού, εστιάζοντας στην κοινωνιολογική αιτιότητα του εγκλήματος. Θεωρούσαν πως αυτή η οπτική θα ήταν πιο καλοδεχούμενη και λιγότερο απειλητική προς τις βάσεις που είχε θέσει η κλασική σχολή του ποινικού δικαίου (Nye, 1974, 345) σχετικά με την ελευθερία της βούλησης. Για εκείνους ήταν απαραίτητο να διατηρήσουν ένα βαθμό υπαιτιότητας ώστε να μην κλονίζεται η πρωτοκαθεδρία του ποινικού δικαίου, ως κυρίαρχος τομέας της επιβολής του κοινωνικού ελέγχου. Η κοινωνιολογική ερμηνεία του εγκλήματος αποδείχθηκε πράγματι μια ευπρόσδεκτη συμπλήρωση στην κλασική υπόθεση για τη στενή σύνδεση μεταξύ της μιζέριας, της φαυλότητας και του εγκλήματος. Με αυτόν τον τρόπο, η ανθρωπολογία στη Γαλλία άρχισε να απομακρύνεται από τις φυσιολογικές-μορφολογικές θεωρίες του Broca και να προσανατολίζεται σε πιο πολιτισμικές και εθνολογικές κατευθύνσεις (Nye, 346), στοιχείο που αναμφίβολα επέδρασε καταλυτικά και στον προσανατολισμό που έλαβε η κατεύθυνση και της ίδιας της επιστήμης της Εγκληματολογίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΒΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ, ΕΥΓΟΝΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΣΥΜΒΟΛΙΣΜΟΣ

2.1 ΕΥΓΟΝΙΚΗ

Η ευγονική ήταν άμεση απόρροια του συνολικού σκεπτικού που αφορούσε στην αντιμετώπιση των αρνητικών χαρακτηριστικών που εξαιτίας της κληρονομικότητας κατέτρεχαν τη μια γενιά μετά την άλλη. Το σκεπτικό αυτό εκφράστηκε πιο ολοκληρωμένα κατά το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα και κορυφώθηκε ιδιαίτερα στις αρχές του 20^{ου}. Ειδικά μετά τη διατύπωση και την ευρεία απήχηση που έλαβε η δαρβινική θεωρία, η ευγονική φάνταζε ως η μόνη βιώσιμη λύση για τη σωτηρία της κοινωνίας και του ανθρώπινου είδους. Η ευγονική ουσιαστικά συνιστά την προσπάθεια παρέμβασης (μέσα από τη συγκρότηση και εφαρμογή ‘κατάλληλων’ κοινωνικών πολιτικών) στην εξελικτική διαδικασία. Έτσι, μιλάμε πλέον για ένα είδος αυτοδιαχείρισης της ανθρώπινης εξέλιξης. Οι πολιτικές αυτές απέβλεπαν αφενός στην αποτροπή της συνεχούς παρακμής και του εκφυλισμού (είτε σε ατομικό, κοινωνικό, φυλετικό ή εθνικό επίπεδο) και αφετέρου στην επαναφορά σε παλιότερες ‘φυσιολογικές’ καταστάσεις και συνθήκες, που θα συνέβαλαν στην κοινωνική πρόοδο και ευημερία.

Η ευγονική σαφώς μοιράζεται κοινά σημεία και στοιχεία με την κοσμοθεώρηση του κοινωνικού δαρβινισμού. Και οι δυο πρακτικές ενσωματώνουν τις έννοιες κληρονομικότητα και εξέλιξη. Και οι δυο ‘οδήγησαν’ τους πρεσβευτές τους στο να υιοθετήσουν διαφορετικές στρατηγικές για να επιτύχουν ένα παρόμοιο αποτέλεσμα. Το αποτέλεσμα αυτό, στη βάση του, αφορούσε στην αναπαραγωγή και αύξηση των ‘καλών’ δειγμάτων του πληθυσμού με την παράλληλη απομάκρυνση των ακατάλληλων ατόμων που μόνο επιβάρυναν τα υπόλοιπα κοινωνικά μέλη. Έτσι, και οι δυο τακτικές απέβλεπαν κατά κάποιο τρόπο στο να απομακρύνουν ‘το νεκρό ιστό’ της κοινωνίας, υπέρ ενός συνόλου που θα συγκέντρωνε τα κατάλληλα χαρακτηριστικά. Υπέρτατος σκοπός η συσσώρευση των θετικών στοιχείων σε βάθος χρόνου στο κοινωνικό πλαίσιο.

Ο Galton ανέπτυξε το σκεπτικό της ευγονικής στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, το 1883. Η ευγονική συνιστά την ενθάρρυνση, μέσα από την παροχή κινήτρων, της επιλεγμένης αναπαραγωγής των 'ικανών' μελών του κοινωνικού συνόλου (Crews, *Biological Theory*, 2009, στο *21st Century Criminology: A Reference Handbook*, 191). Τα μέλη των οποίων η αναπαραγωγή ενθαρρυνόταν προέρχονταν κυρίως από την (επαγγελματική) μεσαία τάξη. Έτσι, αφενός προωθούνταν η νομιμοποίηση της θέσης τους και αφετέρου εμπλουτίζονταν τα θετικά κληρονομικά χαρακτηριστικά της τάξης τους, επιδρώντας θετικά στο συνολικό δυναμικό της κοινωνίας (MacKenzie, 1976, 501). Οι κοινωνικές πολιτικές που απέρρεαν από την ευγονική 'συνείδηση' συχνά απέβλεπαν στην χειραγώγηση των (κοινωνικών) ηθών. Ο Galton ειδικά, θεωρούσε πως έπρεπε να μεταβληθούν τα κοινωνικά ήθη και οι αξίες συνολικά, ώστε να μην παρουσιάζεται ως ύστατη λύση η δια της βίας 'διαχείριση' της αναπαραγωγής ή του αφανισμού αυτών των λιγότερο ικανών ατόμων. Χωρίς την απαραίτητη ενθάρρυνση, ο Galton πίστευε πως ο άνθρωπος θα υπαναχωρήσει σε ένα στάδιο μετριότητας, κάτι που θα σηματοδοτούσε την τελμάτωση τόσο της κοινωνικής όσο και της ατομικής ανάπτυξης (Crews, *Biological Theory*, 2009, στο *21st Century Criminology: A Reference Handbook*, 191). Σε αντίθεση με τον κοινωνικό δαρβινισμό και την πολιτική αδράνεια που αυτός πρεσβεύει, η ευγονική, όπως σχολιάζει ο Galton, ενεργούσε πάνω στο ανθρώπινο είδος, με μέριμνα, με γρήγορο τρόπο και με ευγένεια (McKenzie, 1976, 503).

Ο Galton δημοσίευσε τα αποτελέσματα των ερευνών του σχετικά με τα οικογενειακά χαρακτηριστικά και τις ικανότητες που αυτά εκδήλωναν (και το πώς αποτυπώνονταν σε βάθος γενεών) στο πολύκροτο βιβλίο του *'Κληρονομική Μεγαλοφυΐα'* (*Hereditary Genius*) (1869). Στο βιβλίο αυτό, το οποίο θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως μανιφέστο ευγονικής, κατέληξε στο συμπέρασμα πως η ανθρώπινη ικανότητα είναι προϊόν κληρονομικότητας. Ο ίδιος ο Δαρβίνος διαβάζοντας το κείμενό του Galton ενθουσιασμένος, εξέφρασε το θαυμασμό του.

Ύστερα από την έρευνά του σχετικά με την ιδιοφυΐα, ο Galton επιχείρησε να καθορίσει, διεξάγοντας μια νέα έρευνα (1883) σε Άγγλους επιστήμονες, αν το ενδιαφέρον τους και οι δεξιότητές/ η κλίση τους προς την επιστήμη ήταν αποτέλεσμα κληρονομικότητας (δηλαδή της φύσης) ή της ενθάρρυνσης (δηλαδή της καλλιέργειας). Μέσα από αυτή τη διερεύνηση ο Galton εξέγειρε το ενδιαφέρον για τη διερώτηση του καίριου (και αναπάντητου) ερωτήματος σχετικά με το δίλημμα φύση ή

ανατροφή (nature vs nurture) (Crews, *Biological Theory*, 2009, στο *21st Century Criminology: A Reference Handbook*, 191).

Η μετάβαση από ένα μοντέλο διακυβέρνησης σε όρους κοινωνικού δαρβινισμού (μη παρεμβατικό) προς ένα πρόγραμμα ευγονικής πολιτικής που προϋπέθετε την κυβερνητική στήριξη και απέβλεπε στην ενεργό δράση για την ενίσχυση του βιολογικού δυναμικού του πληθυσμού, προέκυψε ύστερα από την ανάδυση συγκεκριμένων παραγόντων. Σύμφωνα με τον Hawkins, (1997, 217) έγιναν διάφορες υποθέσεις, οι οποίες συγκρότησαν το κατάλληλο πλαίσιο μέσα στο οποίο μπόρεσαν να αναπτυχθούν οι διάφορες αντιλήψεις και πολιτικές περί ευγονισμού και φυλετικής καθαρότητας. Η κλασική κάθετη διχοτόμηση στο επίπεδο ‘ανωτερότητας’ και ‘κατωτερότητας’ παρείχε μια πολύ εύκολη και χρήσιμη δικαιολογητική βάση από την οποία μπορούσαν να προκύψουν σαφείς ‘κρίσεις’ αναφορικά και με το αντίστοιχο επίπεδο των ατόμων. Η κυριαρχία της νετερμινιστικής λογικής παράλληλα επίτασσε την ήδη αυστηρά προσδιορισμένη σε όρους εξελικτισμού (κληρονομικότητας) διάκριση αυτή, παραμερίζοντας επιδεικτικά την επίδραση των όποιων κοινωνικών συνθηκών. Εκτός αυτού φαινόταν να εκφράζεται ολοένα και πιο συγκροτημένα η δυσπιστία προς τη λειτουργία της φυσικής επιλογής, από τη στιγμή που φαινόταν να επιβιώνουν αλλά και να διαιωνίζονται τα ‘χειρότερα’ δείγματα του πληθυσμού (Hawkins, 1997, 217).

Την περίοδο εκείνη, και ύστερα από τις απόψεις που εκφράστηκαν από το Δαρβίνο στην *‘Κάθοδο του Ανθρώπου’* ο εκφυλισμός είχε σχεδόν ‘ποτίσει’ κάθε τομέα της ανθρώπινης σκέψης (μεταξύ άλλων και τη λογοτεχνία και την ιατρική). Η ασθένεια αυτή που θεωρούνταν ότι ενδημούσε στα φτωχότερα κοινωνικά στρώματα ‘μαρτυρούσε’ μια γενικότερη φθορά και παρακμή της ηθικής. Οι διανοητές της εποχής είχαν πάθει κάποιου είδους εμμονή με την ασθένεια εκείνη και επιχειρούσαν να τη μελετήσουν σε όλες τις εκφάνσεις της ενώ την αντιλαμβάνονταν ως τη μεγάλη συνέπεια της νεωτερικότητας (Hawkins, 1997, 219). Δηλαδή, ο εκφυλισμός φάνηκε να παραπέμπει σε μια γενικότερη εκδήλωση μιας βαθιά ριζωμένης παθολογίας που έπληττε το Δυτικό πολιτισμό και την ηθική (Hawkins, 1997, 219).

Σαν αποτέλεσμα, πολλές ήταν οι ενέργειες που ως στόχο είχαν τη βελτίωση του ανθρώπινου δυναμικού, μέσα από πρακτικές που προϋπέθεταν την επιβολή σκληρών μέτρων και υπονόμευαν την αξία της ανθρώπινης ζωής. Η περίπτωση του Έβαλντ

Μέλτσερ και του Κρατικού Ασύλου Καταρίενχοφ για μη εκπαιδεύσιμα καθυστερημένα παιδιά είναι ένα θεωρητικό μεν (χωρίς πρακτική εφαρμογή) αλλά εξαιρετικά αντιπροσωπευτικό παράδειγμα δε, για την αντιμετώπιση ατόμων με κάποια μορφή αναπηρίας (Τατσόπουλος, 2020).

2.2 ΚΟΙΝΩΝΙΟΒΙΟΛΟΓΙΑ

Ένα πρώτο σημείο ‘επαφής’ μεταξύ της κοινωνιοβιολογίας και της κοσμοθεώρησης του κοινωνικού δαρβινισμού μπορεί να ανευρεθεί, εάν γίνει μια αναφορά στο περιεχόμενο της επιστήμης της κοινωνικής βιολογίας.

Η κοινωνική βιολογία συνιστά την κατανόηση της κοινωνικής συμπεριφοράς, και ιδιαίτερα της ανθρώπινης κοινωνικής συμπεριφοράς, η οποία συχνά συνδέεται με την φιλοσοφία του κοινωνικού δαρβινισμού (βλ. λήμμα ‘κοινωνική βιολογία’ στο *To Φιλοσοφικό Λεξικό του Cambridge*, 2011, 547). Κατά τον 20ο αιώνα η κοινωνική βιολογία έλαβε νέες διαστάσεις μέσα από το έργο του Edward O. Wilson. Το έργο του, *Κοινωνιοβιολογία: Η Νέα Σύνθεση*, κατηγορήθηκε για την προώθηση σεξιστικών και ρατσιστικών απόψεων. Αυτό προέκυψε εξαιτίας της αντίληψης που είχε δημιουργηθεί σχετικά με το έργο, σύμφωνα με την οποία τονιζόταν η βιολογική ανωτερότητα των δυτικών. Εν συνεχεία, η βιολογική αυτή ανωτερότητα τους μεταφράστηκε σε ανωτερότητα που αφορούσε στα κοινωνικά συστήματα που διέθεταν, κατά πως φαίνεται εξίσου έμφυτα. Όσον αφορά ειδικά στις κατηγορίες που σχετίζονταν με τις έμφυλες διακρίσεις, υποστηρίχθηκαν και προβλήθηκαν διάφορες στερεοτυπικές αντιλήψεις, όπως ότι τα αρσενικά είναι δυνατότερα, πιο επιθετικά αλλά και εκ φύσεως πιο ασύδοτα από τα θηλυκά. Ειδικότερα, οι επικριτές του έργου διατύπωσαν την άποψη πως η κοινωνική βιολογία στο σύνολό της είναι μια εκδήλωση του κοινωνικού δαρβινισμού, μιας φιλοσοφικής άποψης που χρησιμοποιήθηκε ως μέσο προώθησης και νομιμοποίησης ακραίων οικονομικών απόψεων για την ελεύθερη αγορά, κατά τον 19ο αιώνα. Για ακόμη μια φορά υπογραμμίζεται η απόδοση της "πατρότητας" της κοσμοθεώρησης του κοινωνικού δαρβινισμού στο Σπένσερ, παρά στον ίδιο το Δαρβίνο (στο ίδιο, 547-548).

Ο Hawkins (1997, 295) επιδιώκει να αναδείξει την εννοιολογική γέφυρα μεταξύ όσων εκφράζονται από τους κοινωνιοβιολόγους και των όσων υποστηρίχθηκαν από τους κοινωνικούς δαρβινιστές (όπως εκφράστηκαν κυρίως στη δεκαετία του 1870). Όπως είναι γνωστό, ο κοινωνικός δαρβινισμός χρησιμοποιήθηκε ως κοσμοθεώρηση για να

προωθήσει και να δικαιολογήσει μεταξύ άλλων πολιτικές επεκτατισμού, φυλετικών διακρίσεων και φυσικά τον καπιταλισμό (στην ακραία μορφή του). Οι κοινωνιοβιολόγοι κατηγορούνται πως επιστρατεύουν τον ίδιο αυστηρό βιολογικό ντετερμινισμό προκειμένου να εξηγήσουν φαινόμενα όπως είναι η μοιχεία, ο βιασμός, ο πόλεμος κ.α. Τα φαινόμενα αυτά τα αποδίδουν στο γενετικό κληροδότημα (heritage) το οποίο έχει διαμορφωθεί μέσα από εκατοντάδες χρόνια φυσικής επιλογής. Φυσικά, από τη μεριά τους οι κοινωνιοβιολόγοι, αν και αναγνωρίζουν τις αρνητικές συνέπειες της κοσμοθεώρησης του κοινωνικού δαρβινισμού (το ρατσισμό, τον εθνοκεντρισμό κ.α.) απορρίπτουν τις κατηγορίες που τους προσάπτονται περί υιοθέτησης και προώθησης παρόμοιων σκεπτικών. Είναι η άποψη του Hawkins (1997, 296) ωστόσο πως οι κοινωνιοβιολόγοι πραγματικά ασπάζονται τα πέντε στοιχεία της κοσμοθεώρησης του κοινωνικού δαρβινισμού, κάτι που συνηγορεί προς την επίρρωση της ιδιότητας τους ως κοινωνικοί δαρβινιστές.

Για παράδειγμα, ο κοινωνιοβιολόγος Matt Ridley (1994, 198 σε Hawkins, 300) τονίζει μια συνέχεια μεταξύ των βιολογικά προσδιορισμένων συμπεριφορών που αφορούν στον κανόνα ζευγαρώματος, όπως παρατηρούνται στις κοινωνίες τροφοσυλλεκτών και στις σύγχρονες κοινωνίες. Πιο συγκεκριμένα, ο Ridley υποστηρίζει πως οι άνδρες είναι πιο πιθανό να συγκροτήσουν περισσότερες σχέσεις με περισσότερες γυναίκες ώστε να εξασφαλίσουν τη διαίωσιση των γονιδίων τους. Συγκριτικά, οι γυναίκες κλίνουν προς το να συγκροτήσουν μονογαμικές σχέσεις (κάτι που αποδίδεται και στη δυσκολία που ενέχει η κύηση αλλά και λόγω του ότι η εγκυμοσύνη συνιστά συνολικά ένα χρονοβόρο και απαιτητικό εγχείρημα). Οι άνδρες για το Ridley επιδιώκουν το οπορτουνιστικό ζευγάρι και χρησιμοποιούν επίσης τον πλούτο, την ισχύ και τη βία ως μέσο επίτευξης σεξουαλικών σκοπών στο πλαίσιο του ανταγωνισμού με άλλα αρσενικά (στο ίδιο, 300). Από τα παραπάνω ο Ridley δηλώνει πεπεισμένος για την αναλλοίωτη φύση της ανθρώπινης ύπαρξης αφού όπως σημειώνει «μέσα στο μυαλό του σύγχρονου άνδρα έχει 'επιβιώσει' ένας απλός κανόνας από την εποχή των ανδρών τροφοσυλλεκτών: «αγωνίσου να αποκτήσεις ισχύ και χρησιμοποίησε αυτή την ισχύ για να δελεάσεις τις γυναίκες ώστε να φέρουν τους απογόνους σου· πάσχισε να αποκτήσεις πλούτο και χρησιμοποίησέ τον για να εξαγοράσεις σεξουαλικές σχέσεις με γυναίκες άλλων ανδρών που θα παράγουν μπάσταρδα» (στο ίδιο, 236 σε Hawkins, 300).

Ένα άλλο παράδειγμα προσπάθειας κατανόησης και αιτιολόγησης της ανθρώπινης

συμπεριφοράς μέσα από αναγωγές στο φυσικό περιβάλλον έγινε μέσα από την έρευνα των Thornhills (σε Hawkins, 300). Το συμπέρασμα που εξήγαγαν οι Thornhills αφορούσε στη θεωρία του βιασμού όπως εκδηλώθηκε σε ένα είδος εντόμων (scorpion flies). Για τους Thornhills ο βιασμός στους ανθρώπους μπορεί να ιδωθεί και ως «μια εξελιγμένη μορφή ζευγαρώματος» (!). Συμβαίνει όταν τα αρσενικά που διαθέτουν χαμηλό κοινωνικό κύρος και έτσι συνεχώς αντιμετωπίζουν απόρριψη στον τομέα της αναπαραγωγής βρίσκουν την ευκαιρία μέσα από την τακτική αυτή να διασπείρουν τα γονίδια τους και να αυξήσουν τη συνολική τους καταλληλότητα. Παρόλο που τα οφέλη του βιασμού, όσον αφορά στην αναπαραγωγή είναι πολύ μικρά, οι Thornhills υποστήριζαν ότι εξελικτικά αυτό μπορεί να αποβεί σημαντικό (σε Hawkins, 300).

Φυσικά από τα παραπάνω προκύπτουν και άλλα ζητήματα, συγκεκριμένα αναφορικά με το ρόλο που διαδραματίζει ο πολιτισμός στη διαμόρφωση συμπεριφορών όπως είναι η μοιχεία, η επιθετικότητα, ακόμα και η αποφυγή της αιμομιξίας. Οι κοινωνιοβιολόγοι μπορεί μεν να αναγνωρίζουν το μικρό ρόλο που διαδραματίζει η κουλτούρα αλλά τη μεγαλύτερη σημασία την αποδίδουν φυσικά στη βιολογική συνισταμένη, όπως έχει συγκροτηθεί μέσα από τις επιταγές της εξέλιξης του γονιδίου. Τη σχέση αλληλεπίδρασης μεταξύ γονιδίων και κουλτούρας οι κοινωνιοβιολόγοι την ονομάζουν ‘συν-εξέλιξη’ (βλ. υποσημ. 18 σε Hawkins, 1997, 299). Ο Wilson (1978, 197 σε Hawkins, 1997, 300) το σχολιάζει πολύ περιγραφικά: «Τα γονίδια κρατούν την κουλτούρα από το λουρί. Μπορεί να πρόκειται για ένα πολύ μακρύ λουρί, αλλά αναπόφευκτα οι αξίες θα περιοριστούν σύμφωνα με τις επιταγές του ανθρώπινου γενετικού αποθέματος (pool)». Με βάση αυτές τις απόψεις που διατυπώθηκαν για τη διαχρονικότητα της ανθρώπινης φύσης δίνεται έμφαση σε αυτό που ο Αμερικανός γενετιστής Lewontin σχολίασε σχετικά με τον κλάδο της κοινωνιοβιολογίας: (η κοινωνιοβιολογία)... «συνιστά την πιο ύστερη και πιο μυστηριώδη απόπειρα να πειστούν τα άτομα πως η ανθρώπινη ζωή είναι σχεδόν αυτό που πρέπει να είναι ή ακόμα και αυτό που θα έπρεπε να είναι» (Lewontin, 1993, 89 σε Hawkins, 1997, 310).

Ολοκληρώνοντας την αναφορά μας στην κοινωνιοβιολογία θεωρείται σκόπιμο να τονίσουμε τη συνέχεια ή μάλλον τη σύγκλιση μεταξύ αυτής και της κοσμοθεώρησης του κοινωνικού δαρβινισμού. Όπως και ο κοινωνικός δαρβινισμός, έτσι και η κοινωνιοβιολογία ‘αριστεύει’ στο να κατασκευάζει εξελικτικές εκδοχές/ αφηγήματα που συνδέουν τους σύγχρονους θεσμούς, τις συνήθειες και τις κοινωνικές πρακτικές

με μια επιλογή γονιδίων στο εξελικτικό παρελθόν (Hawkins, 301). Όπως σημειώνει ο Wilson (Wilson, 1978, 198 σε Hawkins, 302) «η ανθρώπινη βιολογία θα δημιουργήσει μια βιολογία ήθους, η οποία θα μπορέσει να κάνει δυνατή την επιλογή ενός κώδικα ηθικών αξιών που θα έχει φτάσει και σε βαθύτερο επίπεδο κατανόησης αλλά και θα είναι πιο ανθεκτικός». Είναι, λοιπόν, καταφανές πως ύστερα από ενάμιση αιώνα σχεδόν, ο δαρβινισμός εξακολουθεί να επηρεάζει κάθε πτυχή της ανθρώπινης σκέψης. Υπό αυτές τις συνισταμένες «Social Darwinism keeps on (riding)» (Ο κοινωνικός δαρβινισμός συνεχίζει).

2.3 Η ΒΙΟ – ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΚΛΑΔΟΣ ΤΗΣ ΝΕΥΡΟ – ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ

Οι ραγδαίες εξελίξεις που έχουν συντελεστεί στις θετικές επιστήμες τα τελευταία χρόνια και κυρίως στον τομέα της νευρο-επιστήμης, έχουν δημιουργήσει μεγάλη αυτοπεποίθηση στους επιστήμονες σχετικά με την αποκωδικοποίηση στοιχείων όπως είναι η συμπεριφορά, η μνήμη, η μάθηση, η αντίληψη και η συνείδηση. Φυσικά, οι αλματώδεις αυτές εξελίξεις δε θα ήταν δυνατό να μην επηρεάσουν και την επιστήμη της Εγκληματολογίας.

Σε σχέση με τις παλαιότερες προσπάθειες κατανόησης της επίδρασης των βιολογικών παραγόντων στην εκδήλωση μιας παρεκκλίνουσας ή/ και εγκληματικής συμπεριφοράς, που επικεντρωνόταν σε ενδείξεις/ σημάδια που φέρονταν στο σώμα, οι σύγχρονες προσπάθειες στρέφουν το βλέμμα προς τα μέσα (εξέταση ορμονών και εγκεφαλικής δομής -μετωπιαίος λοβός, υποθάλαμος, αμυγδαλή-). Οι σύγχρονες βιολογικές θεωρίες αναγνωρίζουν πως για την εκδήλωση της συμπεριφοράς υφίσταται σχέση αλληλεπίδρασης μεταξύ των ενδογενών βιολογικών συνθηκών και των εξωτερικών κοινωνικών και περιβαλλοντικών συνισταμένων (Crews, *Biological Theory*, 2009, στο *21st Century Criminology: A Reference Handbook*, 199). Στο πλαίσιο αυτό αναδύθηκε ο τομέας της βίο- εγκληματολογίας, υπό- κλάδος του οποίου είναι και η νευρο- εγκληματολογία.

Η κύρια ιδέα πίσω από τον κλάδο της νευρο- εγκληματολογίας είναι ότι το έγκλημα είναι εν μέρει ένα κοινωνικό και περιβαλλοντικό πρόβλημα και ότι οι βιολογικοί παράγοντες μαζί με τις ιατρικές παθήσεις διαδραματίζουν σημαίνοντα ρόλο (Rafter, 2008, 217). Οι θεωρίες που αφορούν σε εγκεφάλους που παρουσιάζουν κάποια ανωμαλία υπήρξαν ανέκαθεν μέρος της βιοεγκληματολογίας, η οποία εξηγεί το

έγκλημα στη βάση βιολογικών αιτιών. Η νευροεγκληματολογία έχει αποκτήσει ιδιαίτερη απήχηση κατά τις τελευταίες δυο δεκαετίες, ειδικά από τη στιγμή που οι βιοεγκληματολόγοι επικεντρώνονται σχεδόν αποκλειστικά στη μελέτη του εγκεφάλου (Raine, 2014, 367) λόγω και της αλματώδους προόδου που έχει συντελεστεί στη νευροεπιστήμη.

Το ότι η ανθρώπινη συμπεριφορά αποτελεί ένα πολύπλοκο μείγμα βιολογικών και περιβαλλοντικών παραγόντων που αλληλοεπιδρούν μεταξύ τους είναι γνωστό. Η εκδήλωση της συμπεριφοράς είναι απόρροια στενά συνδεδεμένων μεταξύ τους στοιχείων, και πιο συγκεκριμένα της νευροβιολογίας (εγκέφαλος, ορμόνες, γονίδια), της ψυχολογίας (γνωσιακοί- συναισθηματικοί μηχανισμοί όπως είναι η ενσυναίσθηση, ο αυτοέλεγχος, οι αναστολές -αλλά και η έλλειψη αυτών-) και του περιβάλλοντος (το κοινωνικό -οικονομικό status, η εκπαίδευση, η πρόσβαση σε προγράμματα υγείας αλλά και η συναναστροφή με τους συνομήλικους). Τονίζεται το ότι σε καμία περίπτωση δεν έχει παρατηρηθεί μια αυστηρά προσδιορισμένη σχέση μεταξύ βιολογικών παραγόντων και εγκλήματος, ενώ δεν είναι απαραίτητο το ότι ένα άτομο που μπορεί να επιδεικνύει μια μεγαλύτερη ροπή προς την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς εξαιτίας βιολογικών παραγόντων, θα προχωρήσει πράγματι στη διάπραξη ενός εγκλήματος. Το ότι οι νευροβιολογικοί παράγοντες δε συνιστούν θέσφατο μαρτυράται και από τις περιπτώσεις που μπορεί κάποιος να προβεί σε μια εγκληματική πράξη, παρόλο που δεν εμφανίζει κάποιους συγκεκριμένους παράγοντες ρίσκου (Glenn, Focquaert, Raine, 2015, σε Focquaert, 2018, 1). Αυτό που πρέπει να υπογραμμιστεί γενικά είναι ότι η αναγνώριση νευροβιολογικών παραγόντων ρίσκου αναφορικά με την εκδήλωση εγκληματικής συμπεριφοράς δεν υποδηλώνει ότι η εγκληματική συμπεριφορά είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τον εγκέφαλο ή ότι κάποια άτομα είναι οπωσδήποτε προδιαγεγραμμένα να εγκληματήσουν (Focquaert, 2018).

Η πιο συχνή μέθοδος για την κατανόηση του βαθμού της επίδρασης των γενετικών παραγόντων στην εκδήλωση αντί- κοινωνικής ή παραβατικής συμπεριφοράς είναι οι έρευνες που διεξάγονται σε δίδυμα αδέρφια. Πιο συγκεκριμένα, έχουν κατά καιρούς διεξαχθεί έρευνες σε ομοζυγωτικά και διζυγωτικά δίδυμα (μια πρακτική που ξεκίνησε από το Galton), τα οποία χωρίστηκαν στη γέννα και μεγάλωσαν σε διαφορετικά περιβάλλοντα. Σύμφωνα με αποτελέσματα αυτών των ερευνών, οι γενετικοί

παράγοντες επηρεάζουν την εμφάνιση της επιθετικότητας σε ποσοστό 40%- 60% (Raine, 2013 σε Focquert 2018).

Συμπληρωματικά με τους όποιους γενετικούς παράγοντες μπορεί να υφίστανται, λειτουργούν και οι περιγενετικοί παράγοντες (Αγοραστός, 2015). Οι παράγοντες αυτοί διατρέχουν ένα ευρύ φάσμα εφαρμογής, από συνθήκες που επηρεάζουν το έμβρυο κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης, μετά τη γέννα, καθώς και τις πρώτες μέρες ζωής του βρέφους. Παράγοντες όπως επιπλοκές στη γέννα, υποσιτισμός κατά τα πρώτα στάδια της εγκυμοσύνης, κατανάλωση αλκοόλ και νικοτίνης κατά την εγκυμοσύνη αλλά και εγκατάλειψη ή/και κακοποίηση του βρέφους ήδη από τις πρώτες βδομάδες της ζωής του, είναι κάποια από τα κοινά σημεία αναφοράς στα ιστορικά των ατόμων με επιθετική συμπεριφορά (Αγοραστός, 2015, 2). Ένα άλλο στοιχείο το οποίο φαίνεται να επιδρά αρνητικά στο παιδί (και ειδικά κατά την ενηλικίωσή του) όσον αφορά στην εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς, είναι η υψηλή συγκέντρωση μόλυβδου στο σώμα της μητέρας κατά τη διάρκεια του πρώτου τριμήνου της εγκυμοσύνης (Wrightetal, 2008 σε Αγοραστός, 2015, 2). Βαρύνουσα σημασία πρέπει βέβαια να δίνεται στον τρόπο με τον οποίο οι γονείς μεγαλώνουν τα παιδιά τους, τα πρότυπα που τους ενσταλάζουν, οι τρόποι με τους οποίους τα πειθαρχούν, τα επιβραβεύουν κλπ. Αδιαμφισβήτητα, το γενικότερο πλαίσιο μέσα στο οποίο μεγαλώνει ένα παιδί (κοινωνικές συνθήκες και άρα η συνεπακόλουθη πρόσβαση σε τομείς εκπαίδευσης και παροχές υγείας) μπορεί να επιδράσει καταλυτικά στην ανάπτυξη επιθετικής και παραβατικής συμπεριφοράς στο μέλλον (Αγοραστός, 2015).

Άλλοι παράγοντες που μπορεί να επηρεάσουν την εκδήλωση μιας επιθετικής συμπεριφοράς είναι οι ορμόνες και οι νευροδιαβιβαστές. Μέσα στα πλαίσια της νευροεγκληματολογικής έρευνας έχει παρατηρηθεί πως οι αυξομειώσεις στα επίπεδα συγκεκριμένων ορμονών (με έμφαση να δίνεται στην κορτιζόλη και στην τεστοστερόνη) σχετίζονται με την ανάπτυξη αντικοινωνικής συμπεριφοράς τόσο σε ενήλικες όσο και σε παιδιά (Lahey, Loeber, McBurnett, Rathouz, 2000), σε Αγοραστός, 2015). Ωστόσο, οι προσπάθειες εξήγησης της συμπεριφοράς βάσει ορμονών δεν αποδεικνύεται εύκολο εγχείρημα, πόσο μάλλον ιδιαίτερα αξιόπιστο. Η τεστοστερόνη, για παράδειγμα, δεν είναι μια ορμόνη που μπορεί να μετρηθεί σταθερά κατά τη διάρκεια της ημέρας, αντίθετα παρουσιάζει διακυμάνσεις και ειδικά σε σχέση με τα διάφορα περιβαλλοντικά ερεθίσματα. Ένα από τα πιο αντιπροσωπευτικά

παραδείγματα σχετικά με τη δυσκολία μέτρησης των επιπέδων της τεστοστερόνης παρουσιάζεται στους αθλητές, πριν τους αγώνες. Έχει παρατηρηθεί, δηλαδή πως οι αθλητές πριν τους αγώνες παράγουν περισσότερη τεστοστερόνη, ίσως για να αυξήσουν την επιθετικότητά τους για τις συγκεκριμένες συνθήκες και να έχουν μια μεγαλύτερη πιθανότητα να νικήσουν. Βλέπουμε, λοιπόν, πως η εξέταση των ορμονών ως στοιχείο προσέγγισης της επιθετικής συμπεριφοράς, κάθε άλλο παρά αντικειμενική είναι (Crews, *Biological Theory*, 2009, στο *21st Century Criminology: A Reference Handbook*, 196). Όσον αφορά στη λειτουργία των νευροδιαβιβαστών εκεί η κατάσταση είναι πολύ πιο περίπλοκη, καθώς τα αποτελέσματα των ερευνών που μελετούν την επίδραση αυτών (κυρίως της ντοπαμίνης και της σεροτονίνης) στον οργανισμό και στην εκδήλωση επιθετικής συμπεριφοράς παρουσιάζουν μια αμφίδρομη σχέση. Ειδικότερα, η δυσκολία στην περίπτωση αυτή έγκειται στο να διαχωρίσει κάποιος εν μέσω όλων αυτών των χημικών στοιχείων και αντιδράσεων το αν οι διακυμάνσεις των ορμονών οφείλονται σε συγκεκριμένες συμπεριφορές ή αν συγκεκριμένες συμπεριφορές συμβάλλουν στη διακύμανση των επιπέδων των ορμονών (Crews, *Biological Theory*, 2009, στο *21st Century Criminology: A Reference Handbook*, 196).

Ανησυχία αρχίζει να προκαλείται από τη στιγμή που νευρολογικές ενδείξεις και μετρήσεις ενδέχεται να αρχίσουν να επιστρατεύονται ως επιπρόσθετα μέσα κατανόησης και εξήγησης του εγκλήματος αλλά και ως πειστήρια στο πλαίσιο του συστήματος της ποινικής δικαιοσύνης. Το υλικό αυτό μπορεί να λάβει διάφορες εφαρμογές μερικές από τις οποίες είναι οι ακόλουθες: το να διαπιστώνεται έτσι η ικανότητα ενός ατόμου να υποβληθεί σε δίκη, να καθορίζεται με βεβαιότητα το πόσο αξιόπιστη είναι η κατάθεση ενός μάρτυρα, ενός θύματος ή ενός κατηγορουμένου κ. α. Σε μια πιο ακραία και επισφαλή ‘νότα’, οι ενδείξεις αυτές μπορεί να λειτουργήσουν και ως εργαλείο για τη χάραξη πολιτικών πρόληψης του εγκλήματος, μετά από έρευνες που θα επικεντρώνονται κυρίως σε νέους που βρίσκονται σε επίφοβη θέση (at risk). Κάποια από τα πολυάριθμα ζητήματα που εγείρονται από την τακτική αυτή αφορούν στο πόσο ηθική είναι πράγματι μια έρευνα που εξετάζει κάποιους βιολογικούς παράγοντες που μπορεί να ‘μαρτυρούν’ μια προδιάθεση του ατόμου για την υιοθέτηση μιας επιθετικής συμπεριφοράς, από τη στιγμή που τα ευρήματα αυτά μπορεί να χρησιμοποιηθούν κάλλιστα και για την εξυπηρέτηση και προώθηση συγκεκριμένων πολιτικών και συμφερόντων. Εκτός αυτού, πάλι επιστρέφουμε στο

ζήτημα του καθορισμού του ποιος ορίζεται ‘φυσιολογικός’ και ποιος ‘αποκλίνων’ αλλά και του ποιος είναι αυτός ο οποίος δίνει αυτό τον ορισμό. Κατ’ επέκταση είναι πολύ εύκολο τέτοια αποτελέσματα να παρερμηνευθούν ή να προλειάνουν το έδαφος για γενικεύσεις και υπεραπλουστεύσεις, μέχρι να καταλήξει πάλι η (αντικοινωνική) συμπεριφορά να αναλύεται σε όρους εγκεφαλικής ανωμαλίας ή ‘προβληματικών’ γονιδίων στη μικροκλίμακα του εκάστοτε ατόμου (Specker, Focquaert, Raus, Sterckx, Schermer, 2014 σε Focquaert, 2018, 3). Μια τέτοιου είδους υπέρ-απλούστευση είναι βέβαιο ότι θα ενέχει τρομακτικές συνέπειες για το άτομο, αφήνοντας πολλά περιθώρια για παρείσφρηση αυστηρού κοινωνικού ελέγχου, και στρατηγικές που προβάλλονται με στόχο την προστασία της κοινωνίας από την πιθανότητα εκδήλωσης του όποιου παρεκκλίνοντος βιολογικού δυναμικού.

Στη βάση της βιολογίας είναι εύκολο να υιοθετούνται πρακτικές που αποσκοπούν στον έλεγχο και τη βελτίωση των χαμηλών ή υψηλών δεικτών ορμονών και να υπογραμμίζονται οι διαφορές μεταξύ ‘φυσιολογικών’ και ‘μη φυσιολογικών’ ατόμων. Δεν απέχει πολύ μια μεταγενέστερη εξίσωση όπου οι όροι θα αντικατασταθούν με ‘κατάλληλα’ και ‘ακατάλληλα’ ή ‘καλά’ και ‘κακά’ δείγματα. Είναι πολύ πιθανό να αναβιώνουν πάλι συλλογιστικές και πρακτικές (αν πραγματικά εξέλειψαν και ποτέ) που αποσκοπούν στον περιορισμό και στον έλεγχο των ατόμων αυτών, καθώς και να εκφράζονται σεξιστικές και ρατσιστικές στερεοτυπικές αντιλήψεις, ορμώμενες και εδραζόμενες σε πιο επιστημονικοφανείς εξηγήσεις. Έτσι υιοθετούνται και γρήγορες ή πρόχειρες ‘θεραπείες’ για την εγκληματική συμπεριφορά, στρέφοντας για ακόμα μια φορά το βλέμμα στο άτομο και στη βιολογική του υπόσταση, αντί για τη λήψη μέτρων για μια πιο κοινωνικά προσανατολισμένη πολιτική, που θα αποσκοπεί στη στήριξη και την παροχή ευκαιριών σε αυτά (εργασιακές ευκαιρίες, εκπαίδευση, στέγαση).

Αυτός ο νεύρο- ντετερμινισμός (Focquaert, 2018, 3) μπορεί να αποπροσανατολίσει ξανά την κοινή γνώμη από τομείς που φέρουν ιδιαίτερα μεγάλη σημασία, όπως είναι οι κοινωνικό- οικονομικοί παράγοντες ή οι σχέσεις αλληλοεπίδρασης μεταξύ ατόμων με τους συνομήλικους τους (peers). Είναι πολλά τα παραδείγματα της ιστορίας που καταδεικνύουν την κατάληξη τακτικών επίρριψης ευθυνών σε ένα ‘κακό’ δείγμα ανθρώπου παρά σε μια κοινωνία που μεροληπτεί κατ’ εξακολούθηση, αποκλείοντας μεγάλες μερίδες του πληθυσμού. Με την αλματώδη ανάπτυξη σε τεχνολογία και ιατρική είναι πράγματι δυνατόν να επιστρέφουμε σε συλλογιστικές που εκφράστηκαν

κατά τον 19^ο αιώνα, στα πλαίσια της εγκληματολογικής ανθρωπολογίας; Πρόκειται για αναβίωση ντετερμινιστικών συλλογιστικών που μπορεί πάλι να οδηγήσουν στην αμφισβήτηση της ελευθερίας της βούλησης, στη βάση μιας αναπόδραστης βιολογικής δύναμης; Μπορεί ο σύγχρονος εγκληματίας να μη φέρει τα στίγματα του γεννημένου εγκληματία του 19^{ου} αιώνα, αλλά να φέρει το ‘κακό’ γονίδιο, αυτό που τον καθιστά ‘natural born killer’;

Μπορεί ακόμα να μη γνωρίζουμε εν τω βάθει τί αλλαγές και τί επιπλοκές ενδέχεται να επιφέρει ο κλάδος της νεύρο- εγκληματολογίας, μιας και βρίσκεται ακόμα σε στάδιο ανάπτυξης. Αυτό που όμως γνωρίζουμε από το παρελθόν είναι πως η αναγωγή σε βιολογικές συνιστάμενες (η βάση στην οποία στηρίχθηκε η κοσμοθεώρηση του κοινωνικού δαρβινισμού) και η εξαγωγή συμπερασμάτων βάσει αυτών έχει συμβάλει καταλυτικά στην επίταση των κοινωνικών ανισοτήτων και στην υπόθαλψη ρατσιστικών και σεξιστικών αναφορών. Η επιστήμη και η τεχνολογία έχουν αναμφίβολα συμβάλει στην ανθρώπινη ανάπτυξη και εξέλιξη. Το πρόβλημα όμως έγκειται στο πού σταματάει η παρέμβασή τους, ποια όρια θα έπρεπε να τεθούν στη λειτουργία τους και εν τέλει ποιο είναι το κόστος που πληρώνει ο άνθρωπος για την ελευθερία και την προστασία του; Όπως σημειώνει ο Πανούσης (2010) «Βέβαιο πάντως είναι ότι η «εγκληματολογία των εικόνων και των δαιμόνων», δηλαδή των εγκληματιών, δεν εξυπηρετεί την αντεγκληματική πολιτική, αφού, επικεντρωμένη σε εγκληματικούς τύπους, αιτιοκρατίες και αποκλεισμούς, θυσιάζει τα δικαιώματα του ανθρώπου στο όνομα της προστασίας του ανθρώπου».

Στο σημείο αυτό αξίζει να κάνουμε μία σύντομη αναφορά στη θεωρία του κοινωνικού συμβολισμού, σύμφωνα με την οποία, η κάθε συμπεριφορά του τόμου είναι προϊόν ζυμώσεων μέσα στην κοινωνική του αλληλεπίδραση. (Aksana, Kisaca, Aydina, Demirbuken, 2009). Σύμφωνα με τον Weber, κάθε άτομο δρα σύμφωνα με την ερμηνεία που αποδίδει σε κάθε ερέθισμα του περιβάλλοντός του. Ο Weber επηρέασε σε μεγάλο βαθμό την κοινωνιολογική επιστήμη εν γένει στην προσπάθειά της να απομακρυνθεί από τις θετικές της καταβολές. Ο Weber υποστήριξε ότι «η γνώση των πολιτισμικών διεργασιών είναι ικανή μόνο μέσα από την κατανόηση των νοημάτων που υφίστανται μεταξύ της ειδικής και κοινής πραγματικότητας για όσους εμπλέκονται. Χρησιμοποιώντας τον όρο verstehen, χαρακτήρισε το επίπεδο βαθιάς κατανόησης που είναι απαραίτητο με στόχο την ερμηνευτική ανα-δημιουργία των πολιτισμικών διεργασιών.» (Weber, 1978). Περνώντας στους πραγματιστές θα πρέπει

να αναφέρουμε ότι, επηρεασμένοι από την Δαρβινική θεωρία, η οπτική τους ήταν αντίθετη με αυτή του Descartes και αναφερόταν στην ανάγκη βαθιάς κατανόησης της πραγματικότητας μέσα από την παρατήρηση της κοινωνικής αλληλεπίδρασης (Kellogg, 2012).

Σε συνδυασμό και με όσα αναφέρθηκαν παραπάνω σε αυτό το κεφάλαιο λοιπόν, πόσο εύκολο είναι τελικά να επιστρέψουμε σε θεωρίες ντετερμινιστικές και να απομακρυνθούμε από την αντίληψη και αντιμετώπιση του ανθρώπινου όντος ως μέλους της κοινωνίας που επηρεάζεται άμεσα από την αλληλεπίδρασή του με το περιβάλλον του και με τα υπόλοιπα μέλη της κοινωνίας;

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ- ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ίσως να μην έχει υπάρξει άλλη θεωρία που να έχει επιδράσει τόσο καταλυτικά και να έχει ανασυγκροτήσει τόσο ριζικά την ανθρώπινη σκέψη και αντίληψη όπως η θεωρία του Δαρβίνου για την εξέλιξη των ειδών. Για την εποχή αλλά και το πλαίσιο δεδομένων μέσα στο οποίο διατυπώθηκε και εκφράστηκε, αποτέλεσε ρηξικέλευθη ανακάλυψη, ενώ οι κανόνες της εξακολουθούν ακόμα και σήμερα να προκαλούν θαυμασμό, με τις συνέπειές της να προβληματίζουν την ανθρωπότητα και τους απανταχού επιστήμονες. Ίσως να μη θεωρείται υπερβολικό να σημειώσουμε πως η δαρβινική θεωρία καθόρισε, θεμελίωσε και προσανατόλισε το σύγχρονο δυτικό πολιτισμό.

Η δαρβινική θεωρία για την εξέλιξη των ειδών κατάφερε όχι μόνο να αποδείξει τον τρόπο με τον οποίο τα είδη μεταβάλλονται και εξελίσσονται κατά την πάροδο του χρόνου, αλλά προσδιόρισε και το μηχανισμό μέσα από τον οποίο συντελείται η διαδικασία αυτή (φυσική επιλογή). Η φυσική επιλογή αφορά στην ανάδειξη εκείνων των ευνοϊκών χαρακτηριστικών που καθιστούν κάποιους οργανισμούς ενός είδους πιο κατάλληλα εφοδιασμένους για να επιβιώσουν στον αγώνα για επιβίωση που διεξάγεται στο φυσικό κόσμο. Αυτά τα ευνοϊκά χαρακτηριστικά τα οποία σε βάθος χρόνου συσσωρεύονται σε μερικά άτομα και τα διαφοροποιούν από τον αρχικό πληθυσμό είναι ο λόγος που καταλήγει να εμφανίζεται ένα νέο είδος. Αν και ο Δαρβίνος απέδωσε κυρίαρχη σημασία στη διαδικασία της φυσικής επιλογής, ωστόσο υπήρχαν και άλλοι μηχανισμοί οι οποίοι επηρέαζαν τα ευνοϊκά χαρακτηριστικά που θα επικρατούσαν, όπως η αναπαραγωγή, η χρήση και η αχρησία κάποιων οργάνων αλλά και η επίδραση του περιβάλλοντος, στοιχείο στο οποίο ο Δαρβίνος στην αρχή δεν είχε αποδώσει την πρέπουσα σημασία. Αργότερα, λέγεται πως ο Δαρβίνος αναγνώρισε και τη σημασία της Λαμαρκιανής εκδοχής για την εξέλιξη, η οποία εδραζόταν στην κληροδότηση των επίκτητων χαρακτηριστικών από γενιά σε γενιά. Σύμφωνα μάλιστα με κάποιες απόψεις, επέτρεψε σε ένα βαθμό να λειτουργήσει συμπληρωματικά στη θεωρία του για τη φυσική επιλογή. Καθοριστικό ρόλο για την αποσαφήνιση του τρόπου με τον οποίο μεταβιβάζονται κληρονομικά τα χαρακτηριστικά από γενιά σε γενιά διαδραμάτισε το έργο του Αυστριακού επιστήμονα ‘πατέρα της γενετικής’ Gregor Mendel, ο οποίος διατύπωσε τους νόμους της κληρονομικότητας.

Το στοιχείο που λειτούργησε ως σημείο αναφοράς τόσο για την εξελικτική διαδικασία όσο και για τις αμέτρητες θεωρίες και αντιλήψεις που έχουν κατά καιρούς εκφραστεί αναφορικά με την ανθρώπινη εξέλιξη, ήταν ο αγώνας για την επιβίωση που χαρακτηρίζει κάθε έμβιο οργανισμό. Ο Δαρβίνος επηρεάστηκε από τη θεωρία του Μάλθους και το «Δοκίμιο για τον κανόνα του Πληθυσμού» με το οποίο ο τελευταίος αιτιολογούσε το γιατί ο πληθυσμός, παρότι αυξανόταν, δεν έφτανε στον υπερπληθυσμό. Παράλληλα, ο Δαρβίνος δέχθηκε καθοριστική επιρροή από τα έργα και τις απόψεις που είχε εκφράσει νωρίτερα ο Σπένσερ σχετικά με την εξέλιξη της ανθρώπινης κοινωνίας, κάνοντας αναγωγές στους νόμους που ορίζουν και διέπουν το φυσικό περιβάλλον.

Η σημασία του έργου του Δαρβίνου οφειλόταν και σε άλλους παράγοντες. Το έργο του υπογραμμίζει την εξελικτική συνέχεια μεταξύ ζώου και ανθρώπου, στοιχείο που σήμανε καινοφανείς συνέπειες για την εποχή που διατυπώθηκε. Είχε επίσης διττή σημασία. Εν πρώτοις, τονίζει το ότι ο άνθρωπος υπόκειται στους ίδιους φυσικούς νόμους με κάθε άλλο έμβιο ον στον πλανήτη. Οι φυσικοί αυτοί νόμοι αδιαμφισβήτητα επιδρούν στην ανθρώπινη συμπεριφορά, προσδιορίζοντάς την. Με αυτόν τον τρόπο αναδύεται και αρχίζει να επικρατεί το ντετερμινιστικό μοντέλο για τα αίτια που υποκινούν την εκδήλωση της συμπεριφοράς, το οποίο κατά την πάροδο των ετών καθόριζε όλο και περισσότερο την εγκληματική σκέψη. Δεύτερο παραπληρωματικό στοιχείο ήταν ότι το άτομο δε συνιστά θεϊκό δημιούργημα, όποτε με αυτόν τον τρόπο αποκόπτεται ο 'ομφάλιος λώρος' που συντηρούσε τη μέχρι τότε βαθιά θρησκευτική αντίληψη για τον κόσμο, που ήθελε τον άνθρωπο να αποτελεί ξεχωριστό δημιούργημα, ανώτερο από κάθε άλλη μορφή ζωής.

Όπως έχουμε επισημάνει στην εργασία μας, κύριο σημείο αναφοράς μας αποτελεί η Μ. Βρετανία και οι εξελίξεις που έλαβαν χώρα εκείνη την περίοδο. Εξαιτίας της βιομηχανικής επανάστασης και των ριζικών αλλαγών που εκείνη επέφερε, μεταβλήθηκαν ολοκληρωτικά οι συνισταμένες που μέχρι πρότινος όριζαν και χαρακτήριζαν την ανθρώπινη σφαίρα. Ορισμένες από τις μεταβολές που παρατηρήθηκαν προέκυψαν εξαιτίας της αθρόας μετακίνησης μεγάλων πληθυσμών προς τα αστικά κέντρα, κυρίως προς εύρεση εργασίας. Το γεγονός πως μεγάλοι πληθυσμοί από διαφορετικά κοινωνικό-οικονομικά υπόβαθρα άρχισαν να έρχονται σε επαφή και να προσπαθούν να προσαρμοστούν στις νέες αυτές συνθήκες, κατέδειξε τουλάχιστον εμφανώς διαφορετικές ανάγκες και αντιλήψεις. Οι αντιλήψεις αυτές

αφορούσαν στην ανθρώπινη ζωή αλλά και στην κοινωνική συμβίωση και ανάπτυξη. Παράλληλα, ένα πολύ μεγάλο τμήμα του πληθυσμού αναγκαζόταν να διαβιεί σε πολύ δύσκολες και αντίξοες συνθήκες, ενώ τα αιτήματά του αγνοούνταν. Στον αντίποδα, υπήρχε μια μικρότερη πληθυσμιακή ομάδα που απολάμβανε δικαιώματα και προνόμια και δυσανασχετούσε με την κατάσταση που φαινόταν να επιδεινώνεται. Μπορεί ενδεχομένως κάποιος που θα ήθελε να περιγράψει την κατάσταση που επικρατούσε, σε όρους φυσικού περιβάλλοντος, να έλεγε πως όταν ένας οργανισμός ενός είδους εισέρχεται σε μια περιοχή όπου είναι κυρίαρχος ένας άλλος οργανισμός και εκείνη ‘τυπικά’ θεωρείται η επικράτειά του, τότε ξεσπά μια πάλη μεταξύ τους με σκοπό την εδαφική κυριότητα, η οποία αναμφίβολα θα οδηγήσει και στην επιβίωση του ισχυρότερου οργανισμού. Αυτό μπορεί να ισχύει στο φυσικό περιβάλλον, ωστόσο στην ανθρώπινη κοινωνία και συμπεριφορά ο βιολογικός αναγωγισμός (biological reductionism) δημιουργεί μεγαλύτερη σύγχυση και δυσκολία, παρά κατανόηση. Στο σημείο αυτό υπεισέρχεται η κοσμοθεώρηση του κοινωνικού δαρβινισμού.

Οι κοινωνικοί δαρβινιστές υποστήριζαν πως προκειμένου να επιτευχθεί η κοινωνική πρόοδος και εξέλιξη θα πρέπει να εφαρμόζονται στο κοινωνικό περιβάλλον οι ίδιες συνθήκες που διέπουν το φυσικό περιβάλλον. Προσπάθησαν να το επιτύχουν αυτό ιδιαίτερα κατά το τέλος του 19^{ου} αιώνα, όταν παρατηρούνταν μια συνολική παρακμή που ενδημούσε στις δυτικές κοινωνίες. Η στρατηγική τους περιλάμβανε την προώθηση συγκεκριμένων θέσεων για τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να λειτουργούν προγράμματα κοινωνικής στήριξης αλλά και φιλανθρωπικές πρωτοβουλίες. Ο κοινωνικός δαρβινισμός αποτέλεσε μια κοσμοθεώρηση που προσπάθησε να ενσωματώσει ιδέες και απόψεις διάφορων διανοητών και να τις εφαρμόσει στην κοινωνική εξέλιξη. Κύριο χαρακτηριστικό της ήταν ο βιολογικός αναγωγισμός (biological reductionism) ενώ λάμβανε τη ‘νομιμοποίησή’ της από ένα γενικότερο πλαίσιο απόψεων και θέσεων που σχετίζονταν με την ανθρώπινη φύση, τη φύση και το χρόνο. Για τους κοινωνικούς δαρβινιστές όλα τα φαινόμενα, ακόμα και η ανθρώπινη συμπεριφορά και η κουλτούρα, μπορούσαν να εξηγηθούν στη βάση της φυσικής επιλογής που διέπει κάθε έμβιο ον και εκφράζεται μέσα από την επιβίωση του ισχυρότερου. Οι κοινωνικοί δαρβινιστές δε θα μπορούσαν να είχαν λάβει το συγκεκριμένο βήμα για να διατυπώσουν με τέτοια φιλοδοξία και πεποίθηση τις απόψεις τους για την ανθρώπινη εξέλιξη, ούτε ενδεχομένως να είχαν τέτοια απήχηση οι απόψεις τους αν δεν προϋπήρχαν στην (επιστημονική) σκέψη της εποχής ήδη

συγκεκριμένα στερεότυπα για τη θέση ορισμένων ατόμων, φυλών και κοινωνικών ομάδων. Αυτό που ουσιαστικά ‘κατάφερε’ ο δαρβινισμός, και η συγκεκριμένη κοσμοθεώρηση που ξεπήδησε μέσα από εκείνη, ήταν να εντάξουν αντιλήψεις και απόψεις της εποχής, άλλοτε ρητές και άλλοτε υπόρρητες, σε ένα γενικότερο πλαίσιο θέσεων που προάσπιζε την φυλετική κάθετη διχοτόμηση, τις ταξικές ανισότητες, την έμφυλη ανισότητα, καθώς και την επεκτατική πολιτική αλλά και τον ακραίο καπιταλισμό. Για τους κοινωνικούς δαρβινιστές το γεγονός πως μια φυλή, ένα έθνος, μια κοινωνική τάξη κρινόταν εξελικτικά ανώτερη/ο από κάποια/ο άλλο/η, μπορούσε να κατανοηθεί μέσα από τις βιολογικές τους βάσεις. Αυτό προέκυπτε από τη συλλογιστική πως το υπόβαθρο αυτό είχε συσταθεί με τον τρόπο αυτό μετά από την επίδραση της φυσικής επιλογής σε βάθος χρόνου. Επομένως, οι συνέπειες αυτές των βιολογικών νόμων θεωρούνται αναπόδραστες και λίγο-πολύ αντιμετωπίζονται ως θέσφατο. Δημιουργούνταν έτσι ένα εξελικτικό συνεχές ανάμεσα στο παρελθόν, με την άποψη πως σήμερα (τον 19^ο αιώνα) η λευκή φυλή έχει κατακτήσει τη θέση που βρίσκεται ύστερα από τον αλάνθαστο τρόπο επίδρασης της φυσικής επιλογής. Γι’ αυτό και προβαλλόταν η άποψη πως ενσάρκωνε τον πολιτισμό και την πρόοδο. Αυτό από την άλλη δημιουργούσε αναμονές και απαιτήσεις για τη διασφάλιση της απρόσκοπτης λειτουργίας της φυσικής επιλογής με στόχο τη μελλοντική κοινωνική εξέλιξη.

Δυο είναι τα πολύ βασικά στοιχεία που οφείλουμε να έχουμε υπόψιν μας όταν αναφερόμαστε στην κοσμοθεώρηση του κοινωνικού δαρβινισμού. Πρώτον, το γενικότερο πλαίσιο μέσα στο οποίο εμφανίστηκε η κοσμοθεώρηση αυτή, το οποίο έβριθε από εξελίξεις που συντελούνταν στις θετικές επιστήμες και ειδικά στη βιολογία, γεγονός που παρείχε στον άνθρωπο τις κατάλληλες μεθόδους για να κατανοήσει πληρέστερα την ύπαρξή του. Η ανθρώπινη ύπαρξη είναι σύμφυτη ή μάλλον έννοια ταυτόσημη με την ανθρώπινη συμπεριφορά, η οποία γινόταν μια συνολική προσπάθεια να αποκωδικοποιηθεί. Οπότε, είναι εύλογο πως οι πρώτες προσπάθειες ερμηνείας της ανθρώπινης συμπεριφοράς θα γινόταν σε όρους βιολογίας. Εκεί είναι που υπεισέρχεται και η εγκληματολογική σκέψη. Το δεύτερο στοιχείο έγκειται στον τρόπο με τον οποίο επιστρατεύθηκε η κοσμοθεώρηση του κοινωνικού δαρβινισμού. Ποιες θέσεις προσπάθησε να αιτιολογήσει, ποια επιχειρήματα να επιρρώσει και ποιες τακτικές επεδίωξε να προωθήσει; Στο σημείο αυτό κρίνεται απαραίτητο να τονιστεί και πάλι πως είχε συγκροτηθεί, έστω και χωρίς

να γίνεται αντιληπτό πάντα, ένα συλλογιστικό υπόβαθρο το οποίο ούτως ή άλλως ήταν βαθιά πολωμένο, ενώ έβριθε αντιλήψεων περί ανωτερότητας. Το συλλογιστικό αυτό υπόβαθρο που καλλιεργούνταν και διαιωρίζονταν στους κόλπους συγκεκριμένων κοινωνικών τάξεων από άτομα που αναγόρευσαν τους εαυτούς τους απόλυτους δικαιούχους προνομίων και τίτλων, ίσως έψαχνε την κατάλληλη αφορμή για να λάβει την κατάλληλη νομιμοποιητική στήριξη, που δε θα άφηνε περιθώρια αμφιβολίας για το status quo. Η στήριξη αυτή δόθηκε από την κοσμοθεώρηση του κοινωνικού δαρβινισμού, η οποία ενσωματώνοντας και συνθέτοντας στοιχεία που εκφράστηκαν από διαφορετικούς διανοητές της εποχής, κατάφερε να συγκροτήσει ένα αυστηρό οικοδόμημα. Το οικοδόμημα αυτό επέτεινε τις όποιες υφέρπουσες ταξικές και φυλετικές ανισότητες, χρησιμοποιώντας όρους όπως ‘άξιος- ανάξιος’, ‘κατάλληλος- μη κατάλληλος’ και ‘ικανός- αδύναμος’.

Η εγκληματολογική σκέψη είχε περάσει από ποικίλά στάδια στην προσπάθειά της να εντοπίσει εκείνες τις διαφοροποιητικές συνιστώσες που διέκριναν το ‘φυσιολογικό’ από το ‘αποκλίνον’ άτομο. Οι φυσιολογιστές είχαν προσπαθήσει να συνδέσουν κάποια φυσικά χαρακτηριστικά του ατόμου με το χαρακτήρα του ήδη από το 17^ο αιώνα, ενώ ο κλάδος της φρενολογίας μελέτησε το πώς συγκεκριμένα τμήματα του εγκεφάλου συνδέονται με συγκεκριμένες ψυχικές ιδιότητες του ατόμου. Κατ’ επέκταση η εκδήλωση συμπεριφορών μελετήθηκε στο πλαίσιο της οργανικής διασύνδεσης με τον εγκέφαλο. Γίνεται, λοιπόν, αντιληπτή η μακρά πορεία της ιατρικής επιστήμης που επεδίωκε από πολύ νωρίς να συνδέσει τη βιολογία του ατόμου με την τάση για εκδήλωση εγκληματικής συμπεριφοράς, ενώ παράλληλα διακρίνεται η ντετερμινιστική άποψη που εδραζόταν στην ιδιαιτερότητα των σωματικών χαρακτηριστικών. Παράλληλα, και με την πάροδο των ετών, αλλά και όσο αναπτύσσονταν οι θετικές επιστήμες, η ψυχιατρική επιστήμη διεκδικούσε όλο και περισσότερο μερίδιο στην άσκηση του κοινωνικού ελέγχου. Αυτό επιχείρησε να κατορθώσει με τη διερεύνηση των αιτιών που συνδέονταν με την εκδήλωση της αποκλίνουσας ή/και εγκληματικής συμπεριφοράς. Η θεωρία για την ηθική παραφροσύνη προηγήθηκε και έπειτα ακολούθησε η θεωρία του εκφυλισμού. Η ντετερμινιστική θεωρία για το έγκλημα εδραιωνόταν όλο και περισσότερο όσο ‘προχωρούσε’ ο αιώνας, με τη δαρβινική θεωρία να λειτουργεί ως μοχλός ώθησης για την περαιτέρω έρευνα στους βιολογικούς παράγοντες που κατευθύνουν την ανθρώπινη συμπεριφορά. Ο ντετερμινισμός κορυφώνεται με τη θεωρία του

Λομπρόζο για τον «εγκληματία άνθρωπο», όπου και πλέον γίνεται λόγος για τη γέννηση της επιστήμης της Εγκληματολογίας.

Η δαρβινική θεωρία ίσως να μη βρήκε άλλο τόσο αφοσιωμένο ακόλουθο και υποστηρικτή από τον Cesare Lombroso, ο οποίος είχε εκφράσει ανοιχτά την επιρροή που δέχθηκε από τη δαρβινική θεωρία κατά τη συγκρότηση του έργου του. Επηρεάστηκε ιδιαίτερα από την άποψη που εξέφρασε αργότερα ο Δαρβίνος σχετικά με το φαινόμενο σύμφωνα με το οποίο σε ορισμένες περιπτώσεις μπορεί να παρουσιαστεί μια επαναστροφή σε μια βιολογική κατάσταση διάπλασης του οργανισμού που ομοιάζει με παλαιότερες εκφάνσεις της (αταβισμός). Η θεωρία αυτή, η οποία εξηγούσε και την εκδήλωση συμπεριφορών (στη βάση και της αντίστοιχης νοημοσύνης που επεδείκνυαν τα πρωτόγονα άτομα) που παρέπεμπε σε πρότερα στάδια εξέλιξης, τον οδήγησε στο να συγκροτήσει τη θεωρία του για τον εκ γενετής εγκληματία.

Έτσι, ο Λομπρόζο προέβη στη διασύνδεση μεταξύ πρωτόγονων ανατομικών χαρακτηριστικών και παθολογικής προδιάθεσης για το έγκλημα. Υποστήριξε πως ο εκ γενετής εγκληματίας μπορούσε να διακριθεί εύκολα, καθώς έφερε συγκεκριμένα στίγματα στο σώμα του, τα οποία παρέπεμπαν στα πιθηκοειδή. Στη θεωρία του αταβισμού αργότερα συμπλήρωσε και τη θεωρία του εκφυλισμού, ώστε να αποδώσει καλύτερα το βαθμό εξέλιξης του παρεκλίνοντος ατόμου. Η ντετερμινιστική θεώρηση για τον κόσμο έγινε το σημείο κατατεθέν των θετικιστών, οι οποίοι απέρριψαν την ελευθερία της βούλησης στη βάση της οικουμενικότητας των βιολογικών νόμων. Το άτομο δεν είχε ουσιαστική επιλογή στον τρόπο με τον οποίο συμπεριφερόταν, αφού και η συμπεριφορά του υπαγόταν σε βιολογικές συνιστάμενες. Στο πλαίσιο αυτό, η ηθική ευθύνη αποδεδεσμεύεται πλέον από τον ανθρώπινο παράγοντα, εφόσον συνιστά έννοια που το περιεχόμενο της παραπέμπει περισσότερο σε κάτι μεταφυσικό (και μη μετρήσιμο). Η Ιταλική Θετική Σχολή εισήγαγε νέους τρόπους μεταχείρισης των εγκληματιών από τη στιγμή που δίδεται πρωταρχική βαρύτητα στα αίτια που γεννούν το έγκλημα. Αφενός υποστηρίζει ότι η τιμωρία συνιστά φυσική ανάγκη για την κοινωνία, αφετέρου τονίζει ότι θα πρέπει να στηρίζεται στο δικαίωμα της κοινωνικής άμυνας. Ταυτόχρονα, υπογραμμίζει τον βελτιωτικό χαρακτήρα της ποινής, ενώ προτείνει την εξατομικευμένη μεταχείριση του δράστη, λαμβάνοντας υπόψιν το είδος του εγκληματία στον οποίο αφορά. Φυσικά, από τις προαναφερθείσες βελτιωτικές

δράσεις εξαιρείται ο εκ γενετής εγκληματίας, ο οποίος σύμφωνα με την άποψη του Λομπρόζο δεν επιδέχεται καμία βελτίωση.

Η επίδραση της κοσμοθεώρησης του κοινωνικού δαρβινισμού άλλοτε εκφράζεται ρητά και άλλοτε υπόρρητα στην εγκληματολογική σκέψη. Η Ιταλική Θετική Σχολή προώθησε και υιοθέτησε μέτρα τα οποία είχαν ως στόχο την αποβολή των εγκληματιών από το κοινωνικό σύνολο, είτε με τη μορφή της θανατικής ποινής, είτε με την ισόβια φυλάκιση είτε με την εξορία σε αποικίες. Ο Garofalo ονόμασε τα μέτρα αυτά που λαμβάνονταν ως βάση του συστήματος πρόληψης και αντιμετώπισης του εγκλήματος «το νόμο της προσαρμογής» (Βλάχου, 2017, 184). Πέραν αυτού, και εκτός από τον περιορισμό και την απομόνωση των εγκληματιών, παρατηρείται και η ευγονική διάσταση του κοινωνικού δαρβινισμού, η οποία επαφιόταν στην απαγόρευση της αναπαραγωγής τους. Προς το τέλος του 19^{ου} αιώνα, η πρακτική της ευγονικής είχε αρχίσει να παίρνει όλο και μεγαλύτερες διαστάσεις μέσα από την ανάγκη «επανόρθωσης» του κακού βιολογικού δυναμικού που φαινόταν να πολλαπλασιάζεται συνεχώς μέσα από την αναπαραγωγή των ανίκανων ατόμων του κοινωνικού συνόλου, είτε εκείνοι ήταν φτωχοί, εγκληματίες, ψυχικά ασθενείς, ή άτομα που ανήκαν σε συγκεκριμένες φυλετικές ομάδες.

Η κοσμοθεώρηση του κοινωνικού δαρβινισμού επέδρασε τόσο συνολικά στην ανθρώπινη σκέψη, δημιουργώντας ένα συγκεκριμένο πλαίσιο μέσα στο οποίο μπορούσαν να ενταχθούν και να εκφραστούν ρητά συγκεκριμένες στάσεις και αντιλήψεις της περιόδου. Η επεκτατική πολιτική μιας αποικιοκρατικής αυτοκρατορίας μπορούσε να εξηγηθεί στη βάση της ικανότητας της να δρα με τα προνόμια που απολαμβάνει ως η πιο κατάλληλα προσαρμοσμένη στον αγώνα για επιβίωση. Το γεγονός πως κάποιοι λαοί, έθνη, άτομα κρίνονταν πιο ‘κατάλληλα’ σε σχέση με άλλα, καθιστούσε εκείνα που δεν κατάφεραν να επιβιώσουν εκτός από ανίκανα, και ‘ανάξια’. Σαν αποτέλεσμα, αφού δεν κρίθηκαν ικανά να επιβιώσουν μέσα σε αυτό το σκληρά ανταγωνιστικό πλαίσιο, ο αφανισμός τους ήταν δικαιολογημένος.

Πρέπει να καταστεί σαφές πως η κοσμοθεώρηση του κοινωνικού δαρβινισμού κατάφερε να προσδώσει ένα συγκεκριμένο περιεχόμενο στη διαδικασία αυτή σύμφωνα με την οποία για το καλό της κοινωνίας, του έθνους, της ανθρωπότητας οφείλουμε και να αποβλέπουμε στην εξάλειψη των αδύναμων κοινωνικών μελών.

Συμπληρωματικά, ‘κατάφερε’ να αποκόψει όποιο αίσθημα ευθύνης ενδεχομένως να έφεραν εκείνοι που υιοθετούσαν σκληρές τακτικές επιβολής ή προωθούσαν συγκεκριμένες πολιτικές, με στόχο την επίτευξη της απομάκρυνσης των ακατάλληλων δειγμάτων του πληθυσμού. Ως προκάλυμμα για τις τακτικές αυτές προβαλλόταν η ‘ευεργετική’ ιδιότητα αυτής της πρακτικής στο φυσικό περιβάλλον, που θεωρούνταν και ο κατεξοχήν μηχανισμός αυτορρύθμισής του (φυσική επιλογή). Το προκάλυμμα αυτό επιστρατεύθηκε από τους κοινωνικούς δαρβινιστές προκειμένου να δικαιολογήσουν τη θέση και τη στάση τους σύμφωνα με την οποία όσοι ανήκαν στην κατηγορία των αδυνάτων, δεν έπρεπε να λαμβάνουν βοήθεια από κανένα θεσμό, αντίθετα έπρεπε να αφήνονται στη μοίρα τους. Σύμφωνα με ορισμένες απόψεις, στοιχεία της κοσμοθεώρησης του κοινωνικού δαρβινισμού φέρει και η επιστήμη της κοινωνιο-βιολογίας, η οποία συστάθηκε προς το τέλος του 20^{ου} αιώνα. Πολλές όμως ήταν και οι επικρίσεις που δέχθηκε και εκείνη ως προς το περιεχόμενο της μελέτης της, καθώς θεωρήθηκε πως προωθούσε σεξιστικές και ρατσιστικές απόψεις. Το στοιχείο αυτό πρέπει να μας προϊδεάζει ως προς το τί τακτικές μπορεί να συνεχίσουν να ακολουθούνται ή τι αντιλήψεις να υποθάλπονται, ακόμα και τη σημερινή εποχή, κατά τον 21^ο αιώνα. Θεωρείται, λοιπόν, σκόπιμο να συνειδητοποιήσει η κοινωνία το βάρος των ευθυνών που φέρει ως προς την απεμπόληση τέτοιου είδους τακτικών, όπως είναι ο διχασμός, η πόλωση, η περιθωριοποίηση και ο στυγνός στιγματισμός. Μια τέτοιου είδους κοινωνία μπορεί να αποτελέσει πραγματικό φορέα της προόδου.

Κάτι που επίσης συντελέστηκε και μέσα από την κοσμοθεώρηση του κοινωνικού δαρβινισμού ήταν η κατηγοριοποίηση των όποιων υφερπουσών διακρίσεων ήδη καλλιεργούνταν. Σε αυτή τη βάση διακρινόταν η λευκή φυλή από τις υπόλοιπες, δικαιολογούνταν ο υψηλότερος βαθμός ευφύιας των ανδρών από των γυναικών, η ψαλίδα μεταξύ πλούσιων και φτωχών μεγάλων, οι ψυχικά ασθενείς διαγιγνώσκονταν και απομακρύνονταν από τα υγιή άτομα, και το ίδιο συνέβαινε και με τους ανήθικους, αλλά και τους εγκληματίες. Η ‘βιολογική υπαιτιότητα’ και η συγκριτικά πολύ μικρότερη βαρύτητα που δινόταν στους κοινωνικούς παράγοντες για τα κοινωνικά φαινόμενα που παρατηρούνταν, καθιστούσε πολύ πιο εύκολα διαχειρίσιμο τον έλεγχο των ομάδων που χαρακτηρίζονταν ανίκανες ή αδύναμες. Γι’ αυτό και σε επόμενο στάδιο, αφού είχαν ‘δαιμονοποιηθεί’ τα συγκεκριμένα τμήματα του πληθυσμού, και καθώς το ζήτημα είχε ενταχθεί σε ένα ευρύτερο φάσμα κοινωνικής προόδου και

εθνικής ευημερίας, ήταν πιο εύκολο να προταθούν και να ακολουθηθούν οι όποιες ευγονικές πολιτικές. Η σκέψη αναφορικά με τη βιολογική κατωτερότητα μπορούσε να καλύψει ή να επεκταθεί σε αρκετά πεδία συλλογιστικής· αφορούσε στο φτωχό, στον εγκληματία, στην εκδιδόμενη, στο διανοητικά καθυστερημένο. Εν τέλει, όλες αυτές οι υποκατηγορίες συγκαταλέγονταν στους ανίκανους. Ύστερα από αυτές τις γενικεύσεις και τη στοχοποίηση ορισμένων ατόμων και ομάδων επιτάθηκαν οι ήδη υπάρχουσες στερεοτυπικές αντιλήψεις, οι οποίες φυσικά εξακολουθούν να διαιωνίζονται.

Η εγκληματολογική σκέψη στρεφόταν κυρίως κατά τον κατώτερον κοινωνικών τάξεων, ποινικοποιώντας πολλές συμπεριφορές τους. Ο κοινωνικός έλεγχος ερευνούσε και εξέταζε σχεδόν αποκλειστικά τα φτωχότερα κοινωνικά στρώματα σε σχέση με το έγκλημα και την παραβατική συμπεριφορά. Την ίδια εποχή είχαν διατυπωθεί πληθώρα θεωριών που αφορούσαν σε μια ειδική/ διακριτή κοινωνική τάξη, την εγκληματική τάξη (criminal class). Η τάξη αυτή θεωρείτο να έχει τα δικά της ξεχωριστά φυσικά και πνευματικά χαρακτηριστικά, ενώ επικρατούσε η αντίληψη ότι ενδημούσε στις φτωχογειτονίες των πόλεων και ότι συνεχώς αυξανόταν πληθυσμιακά. Ύστερα από τις εξελίξεις που συντελέστηκαν στην επιστήμη της Βιολογίας και τις θέσεις που εκφράστηκαν για την κοινωνική εξέλιξη, εντάθηκε η ανησυχία που αφορούσε στο βιολογικό δυναμικό που έφερε η κοινωνία. Το στίγμα του φτωχού δεν έφτανε πια για να προΐδεάσει κάποιον για την ενδεχόμενη παραβατική του συμπεριφορά. Σε αυτό ήρθαν να προστεθούν τα σωματικά στίγματα, η αλλοιωμένη πνευματική ικανότητα και η συμπεριφορά που παραπέμπει σε ένα πιο πρωτόγονο και βάρβαρο στάδιο ανθρώπινης εξέλιξης. Η ‘παθολογικοποίηση’ και ο ‘σωματισμός’ του εγκληματία τον κατέταξαν ‘επάξια’ σε ένα διακριτό σημείο μακριά από το ‘φυσιολογικό’ άνθρωπο, ενώ η εξωτερική του εμφάνιση και τα συγκεκριμένα αποκλίνοντα χαρακτηριστικά του τον στιγματίσαν και δημιούργησαν αιτήματα αλλά και προσδοκίες για την αναγνώριση και την αντιμετώπιση του. Το στίγμα, όπως προβλήθηκε και διαιωνίστηκε μέσα από την ιστορία της επιστήμης της Εγκληματολογίας, εξακολουθεί να παραμένει ιδιαίτερα μεγάλο και πολλές φορές φαντάζει αδύνατο να ξεπεραστεί. Και η ίδια η εγκληματολογική σκέψη (και επιστήμη) ποινικοποίησε αρχικά συμπεριφορές και παρουσιαστικά, ενώ επέτεινε κοινωνικές, φυλετικές και σεξιστικές ανισότητες. Για μια μακρά περίοδο η εγκληματολογία θα συνδεόταν άρρηκτα με τη βιολογία του ατόμου, ενώ τα

συμπεράσματα στα οποία θα κατέληγε θα σχετίζονταν με το παρουσιαστικό και την κοινωνική του θέση. Χρειάστηκε ιδιαίτερη επιμονή και προσπάθεια για να απομακρυνθεί το έγκλημα από συγκεκριμένες τυπολογικές και χαρακτηριστικές αναφορές. Παρόλα αυτά, δεν πρέπει να επικρατήσει εφησυχασμός. Ο δρόμος είναι ακόμη πολύ μακρύς μέχρι να εξοβελιστούν τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις που πλαισιώνουν την παραβατική ή/ και εγκληματική συμπεριφορά και απαιτείται οπωσδήποτε συντονισμένη και συνολική προσπάθεια.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

Αγοραστός, Δ. (2015, Ιανουάριος 12). “Νεύρο- Εγκληματολογία: Μπορούμε να προβλέψουμε την παραβατική συμπεριφορά;” *Ψυχολογείν*. Ανακτήθηκε από <https://psychologein.net/>

Αργύρης, Ι., Κοτσιφάκη, Ε., Μάργαρης, Ν., Μάρκου, , Παπαδόπουλος, Ν., Παπαφίλης, Α., Παταργιάς, Θ., & Σέκερης, Κ. (1984). *Βιολογία Γ' Λυκείου, Β' Δέσμης, Μέρος Α'*, Αθήνα: ΟΕΔΒ

Βιρβιδάκης, Στ., Ξηροπαϊδης Γ. (επιμ.) (2011). *Το Φιλοσοφικό Λεξικό του Cambridge*, Αθήνα: Κέδρος

Βλάχου, Β. (2017). *Ιστορική επισκόπηση των εγκληματολογικών θεωριών: Η γένεση της Εγκληματολογίας* Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

Γιωτοπούλου- Μαραγκοπούλου, Α. (1984). *Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

Κατσιακίδης, , Νίνα- Παζαρζή, Ελένη. (επιμ.) (2016). *Από την Κοινωνιολογική Σκέψη στην Κοινωνιολογική Θεωρία*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

Κιτρομηλίδης, Π. Μ. (2014). *Νεότερη Πολιτική Θεωρία*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

Λάζος, Γρ. (2011). *Ταξιστικές Θεωρήσεις για τις Εργατικές Τάξεις κατά τον 19^ο αιώνα*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

Λάζος, Γρ. (2020). *Σημειώσεις για το μάθημα Βιολογία και Έγκλημα*. Αδημοσίευτο κείμενο

Ντούνης, Α. (2015). *Συμβολική Αλληλεπίδραση*, Social Policy.gr. Τελευταία επίσκεψη 16/08/2021 στον ιστότοπο

<https://socialpolicy.gr/2015/06/%CF%83%CF%85%CE%BC%CE%B2%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CE%B1%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BB%CE%B5%CF%80%CE%AF%CE%B4%CF%81%CE%B1%CF%83%CE%B7-%CF%83%CF%8D%CE%BD%CF%84%CE%BF%CE%BC%CE%B7%CE%B5%CE%B9%CF%83.html>.

Πανούσης, Γ. (2010, Δεκέμβριος 15). “Από γενετής ένοχοι;”. *Επίκαιρα*. Ανακτήθηκε από <http://www.epikaira.gr/article/giannis-panousis-apo-genetis-enoxoi>

Τατσόπουλος, Πε. (2020, Σεπτέμβριος 12-13). Άχθος αρούρης, *ΤΑ ΝΕΑ*, 28

Φαρσεδάκης, Ιακ. Ι. (1990). *Η εγκληματολογική σκέψη απ’ την αρχαιότητα ως τις μέρες μας* Τεύχος Α’. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

Φαρσεδάκης, Ιακ. Ι. (2005). *Στοιχεία Εγκληματολογίας* Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

Χαΐδου, Α. (1996). *Θετικιστική Εγκληματολογία. Αιτιολογικές προσεγγίσεις του εγκληματικού φαινομένου*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

Ξενόγλωσση

Aksan, N., Kisac, B., Aydin, M., Demribuken, S., *Symbolic Interaction Theory*, *Procedia Social and Behavioral Sciences* 1 (2009) 902–904.

Besag, F. P. (1981). Social Darwinism, race, and research. *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 3(1), 55-69.

Brautigam, J. C. (1990). Sorting Out Social Darwinism. *History and Philosophy of the Life Sciences*, 12(1), 111-116

Bynum, W. F. (1984). Alcoholism and degeneration in 19th century European medicine and psychiatry. *British Journal of Addiction*, 79(1), 59-70.

Clark, L. L. (1981). Social Darwinism in France. *The Journal of Modern History*, 53(S1), D1025-D1044.

Crews, A. D. (2009). Biological Theory. Στο J. M. Miller (Ed.), *21st Century Criminology: A reference handbook* (Vol. 1). (184-200). Sage.

Darwin, C. (1859) (1968). *On the Origin of Species by Means of Natural Selection, or the Preservation of Favoured Races in the Struggle for Life*. New York: Penguin.

Darwin, C. (1871) (1896). *The Descent of Man and Selection in Relation to Sex*, (2nd edition). London: Murray.

Dickens, P. (2000). *Social Darwinism: Linking Evolutionary Thought to Social Theory*. Buckingham: Open University Press

- Focquaert, F. (2020). Neurobiology and crime: A neuro-ethical perspective. *Journal of criminal justice*, 65, 101533.
- Halliday, R. J. (1971). Social Darwinism: a definition. *Victorian Studies*, 14(4), 389-405.
- Hawkins, M. (1997). *Social Darwinism in European and American Thought 1860-1945: Nature as Model and Nature as Threat*. London: Cambridge University Press.
- Huertas, R., & Winston, C. M. (1992). Madness and degeneration, I: From 'fallen angel' to mentally ill. *History of Psychiatry*, 3(12), 391-411.
- Innes, B. (2004). *Το προφίλ του εγκληματικού νου* (μτφρ. Αγγελική Βάσιλα). Αθήνα: Κοχλία (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 2003).
- Kellogg, F. (2012). *American Pragmatism and European Social Theory*, *European Journal of Pragmatism and American Philosophy* IV - 1 | 2012 Pragmatism and the Social Sciences: A Century of Influences and Interactions, vol. 2
- MacKenzie, D. (1976). Eugenics in Britain. *Social Studies of Science*, 6, 499-532.
- Mazzarello, P. (2011). Cesare Lombroso: an anthropologist between evolution and degeneration. *Functional neurology*, 26(2), 97.
- Midgley, M. (1983). Selfish genes and social Darwinism. *Philosophy*, 58(225), 365-377.
- Nye, R. A. (1976). Heredity or milieu: The foundations of modern European criminological theory. *Isis*, 67(3), 335-355.
- Rafter, N. H. (2008). *The Criminal Brain: Understanding Biological Theories of Crime*. New York University Press, 217
- Rafter, N. H. (Ed.) (2009). *The Origins of Criminology: A Reader*. Routledge
- Rogers, J. A. (1972). Darwinism and Social Darwinism. *Journal of the History of Ideas*, 33(2), 265-280.
- Versen, C. R. (2009). What's wrong with a little Social Darwinism (In our historiography)?. *The History Teacher*, 42(4), 403-423.

Weber, M. (1978). *Economy and Society*, ed. Guenther Roth & Claus Wittich, Διαθέσιμο στον ιστότοπο:

https://books.google.gr/books?hl=el&lr=&id=MILOkSrhrgrYC&oi=fnd&pg=PR1&dq=Max+Weber+1978&ots=oBzAxx77kL&sig=xUPVTSQdLPHqwDo8ey1qN2SBoZM&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false.

Wolfgang, M. E. (1961). Pioneers in Criminology: Cesare Lombroso (1825-1909). *J. Crim. L. Criminology & Police Sci.*, 52, 361.